

SUOMEN KIRKKOHISTORIAL-
LISEN SEURAN TOIMITUKSIA

FINSKA KYRKOHISTORISKA
SAMFUNDETS HANDLINGAR

90

TURUN HIIPPAKUNNAN TARKASTUSPÖYTÄKIRJAT ISONVIHAN AJALTA

Julkaissut

PENTTI LEMPIÄINEN

HELSINKI 1973
SUOMEN KIRKKOHISTORIALLINEN SEURA

Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran julkaisuja

<i>Pöytäkirjat liitteineen: I—X,</i>	1892—1910 à 2:—	20:—
<i>Vuosikirjat: I—V,</i>	1911—1915 à 2:—	10:—
VII—X,	1917—1920 yhtenä niteenä	5:—
XI—XIV,	1921—1924 » »	5:—
XV—XVIII,	1925—1928 » »	5:—
XIX—XX,	1929—1930 » »	5:—
XXI—XXVIII,	1931—1938 à 2:—	16:—
XXIX—XXX,	1939—1940 yhtenä niteenä	5:—
XXXI—XXXII,	1941—1942 » »	5:—
XXXIII—XXXIV,	1943—1944 » »	5:—
XXXV—XXXVI,	1945—1946 » »	5:—
XXXVII—XXXVIII,	1947—1948 » »	5:—
XXXIX—XL,	1949—1950 » »	5:—
XLI—XLII,	1951—1952 » »	5:—
XLIII—XLIV,	1953—1954 » »	5:—
45—47,	1955—1957 » »	5:—
48—51,	1958—1961 » »	8:—
52—53,	1962—1963 » »	10:—
54—57,	1964—1967 » »	15:—
58—59,	1968—1969 » »	15:—
60—61,	1970—1971 » »	10:—

Toimituksia:

I. <i>Leinberg, Det odelade finska biskopsstiftets herdaminne</i>	5:—
II—III. <i>Consistorii Ecclesiastici Aboënsis protokoller I—II (Loppunmyyty)</i>	
Liite: <i>Vallinkoski, Henkilö- ja paikannimihakemisto edelliseen</i>	4:—
V. <i>Leinberg, Åbo stifts herdaminne</i>	5:—
VI. <i>Boëtius Murenus, Acta visitatoria 1637—1666</i>	5:—
VII. <i>Leinberg, Finlands territoriala församlingar 2. uppl.</i>	5:—
IX. <i>Österbladh, Turun tuomiokapitulinararkiston luettelo</i>	3:—
X. <i>Simolin, Petrus Bång</i>	4:—
XI. <i>Tutkimuksia Suomen kirkkohistorian alalta</i>	3:—
XII, 1—4. <i>Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta. Asiakirjoja ja tutkimuksia</i>	
1. 1700-luvun herännäisyys (Loppunmyyty)	
2. 1800- » »	5:—
3. 1700- » »	5:—
4. 1800- » »	5:—
XIII: 1. <i>Simolin, Urkunder rörande det äldre wiborgska stiftet I</i>	5:—
XVI. <i>Lutherin uskonpuhdistus ja Suomen kirkko</i>	3:—
XIX. <i>Alanen, Savonlinna-Säämingin srk. 1721—1812</i>	10:—
XX. <i>Malin, Der Heiligenkalender Finnlands</i>	10:—
XXI—XXII. <i>Takolander, E. G. Melartin I—II à 5:—</i>	10:—
XXIII. <i>Hallio, Suomalaisen virsikirjan uudistus</i>	3:—
XXIV. <i>Cederberg, Jaakko Stenius vanhempi</i>	4:—
XXV. <i>Perälä, Eskil Petraeus</i>	5:—
XXVI. <i>Takala, Suomen evankelisen liikkeen historia I</i>	6:—
XXVII. <i>Schmidt, Die Pfingstbewegung in Finnland</i>	5:—

**SUOMEN KIRKKOHISTORIALLISEN SEURAN
TOIMITUKSIA 90**

**FINSKA KYRKOHISTORISKA SAMFUNDETS
HANDLINGAR 90**

TURUN HIIPPAKUNNAN TARKASTUSPÖYTÄKIRJAT ISONVIHAN AJALTA

Julkaissut

PENTTI LEMPIÄINEN

ZUSAMMENFASSUNG

DIE VISITATIONSPROTOKOLLE DES BISTUMS TURKU AUS DER
ZEIT DES GROSSEN UNFRIEDENS (1714—21)

HELSINKI 1973
SUOMEN KIRKKOHISTORIALLINEN SEURA

Vammala 1973, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-9021-07-8

ALKUSANA

Kirkkohistoriallista samoin kuin esim. paikallishistoriallista tutkimusta haittaa lähteiden hajanaisuus. Moni asiakirja on aikojen mittaan kulkeutunut paikkaan, josta sitä ei voi odottaa löytävänsä eikä osaa edes hakea. Nyt julkaistava asiakirjakokoelma pyrkii lieventämään tätä haittaa yhden maamme historiassa tärkeän ajanjakson, nim. isonvihan osalta. Samalla se antanee aineksia kyseisen ajan entistä totuudenmukaisemmalle arvioinnille niin kirkko- kuin profaanihistorioitsijoittenkin piirissä. Tällaista uudelleenarviointiahan on toisen maailmansodan jälkeen eri yhteyksissä jo tapahtunutkin.

Kunkin julkaistun asiakirjan edellä on ilmoitettu signum, josta ilmenee, mistä lähteenä käytetty teksti löytyy. Antoisin arkisto on ollut Ilmajoen kirkonarkisto, jossa ovat säilyneet Pohjanmaan rovastin Bartholdus Vhaelin tarkastuspöytäkirjat kahdessa eri sidoksessa. Näistä toinen (II Ea 1:1) sisältää paljon muutakin Vhaelin isonvihan aikaista toimintaa valaisevaa aineistoa. Osa pöytäkirjoista on vailla allekirjoitusta. Useimmat näistä ovat juuri kyseisistä Ilmajoen sidoksista. Mikäli jonkin tarkastuksen suorittajasta syntyy epäselvyyttä, pöytäkirjan päivämäärää on syytä verrata sivuilla 20—31 rovastikunnittain esitettyihin tarkastuslueteloihin. Asiakirjat julkaistaan alkuperäisessä kieli- ja oikeinkirjoitusasussa. Vain sanojen sisäiset lyhenteet on täydennetty. Tällöin lisätyt kirjaimet näkyvät tekstissä kursiviladontana.

Pyydän kiittää kaikkia eri arkistojen virkailijoita, joiden palvelualttius on myötävaikuttanut tämän kokoelman julkaisemiseen. Samoin kiitän prof. Martti Parviota ja Kauko Piristä sekä teol. lis. Esko Koskenvesaa, jotka ovat auttaneet eräiden kiperien teksti-

kohtien tulkinnassa. Mahdolliset luvuvirheet jäävät luonnollisesti omalle tililleni. Saksankielisen yhteenvedon on kääntänyt pastori Günter Schenk. Teoksen ilmestymisen on mahdollistanut se, että Suomen Kirkkohistoriallinen Seura on ottanut sen julkaisusarjaansa. Lisäksi on Valtion humanistinen toimikunta taloudellisesti tukenut työtäni.

Helsingissä elokuussa 1973.

Pentti Lempiäinen

SISÄLLYS

ISONVIHAN VAIKUTUS KIRKON TARKASTUSTOIMINTAAN ..	9
ISONVIHAN AJAN ROVASTINTARKASTUKSET	20
Tuomiorovasti Jaakko Ritzin toimittamat tarkastukset 20. Hali- kon rovastikunta 21. Hämeenlinnan rovastikunta 21. Kemin rovastikunta 22. Kemiön rovastikunta 22. Kirkkonummen (Loh- jan) rovastikunta 23. Kokkolan rovastikunta 24. Oriveden rovasti- kunta 24. Oulun (Pudasjärven) rovastikunta 25. Pirkkalan rovasti- kunta 26. Pohjanmaan rovastikunta 26. Porin rovastikunta 27. Rauman rovastikunta 28. Tammelan rovastikunta 28. Tyrvään rovastikunta 29. Vehmaan rovastikunta 30.	
PÖYTÄKIRJAT	33
Alahärmä 35. Hattula 35. Haukipudas 36. Hämeenkyrö 38. Ii 41. Ilmajoki 52. Inkoo 58. Isokyrö 60. Janakkala 64. Jokioinen 66. Kauhajoki 70. Kauhava 73. Kemin rovastikunta 73. Kiikka 76. Kisko 77. Koivulahti 80. Korsnäs 81. Kuortane 86. Kurikka 86. Laihia 89. Lappi Tl. 93. Lapväärtti 95. Lempäälä 101. Loppi 104. Messukylä 109. Närpiö 110. Punkalaidun 119. Pöytyä 121. Tammela 125. Teuva 129. Tyrväntö 133. Tyrvää 134. Tyrvään rovastikunta 136. Urjala 139. Vaasa 142. Vähäkyrö 143. Ylis- taro 146.	
LYHENTEET	150
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	151
Painamattomat lähteet 151. Lähdejulkaisut 153. Kirjallisuus 153.	
HAKEMISTOT	156
Papit ja heidän perheidensä jäsenet, upseerit, virkamiehet, nimis- miehet 156. Kansanmiehet ja -naiset 159. Paikannimet 163.	
ZUSAMMENFASSUNG	167

ISONVIHAN VAIKUTUS KIRKON TARKASTUSTOIMINTAAN

Puhdasoppinen kirkko vakiinnutti 1600-luvulla maassamme tehokkaasti toimivan tarkastusjärjestelmän. Piispat kiersivät vuosittain kahden—neljän kuukauden ajan eri puolilla hiippakuntaansa vierailleen useimmissa seurakunnissa kerran 3—5 vuodessa. Väli-aikana piti lääninrovasti samoissa seurakunnissa vuosittain rovas-tintarkastuksen, jonka ohjelma oli hyvin samantapainen kuin piis-pan toimittamankin. Tämä järjestelmä toimi miltei häiriöttä vielä suuren pohjan sodan alkuvuodetkin. Viipurin hiippakunnassa vii-meiset piispantarkastukset pidettiin v. 1710 ja Turun hiippakun-nassa v. 1712. Rovastintarkastukset pidettiin useimmissa Turun hiippakunnan rovas-tikunnissa vielä talvella 1713.¹

Kesäkuun 4. päivänä 1713 lähti Turun piispa Johannes Gezelius pakomatkalle lähestyvien venäläisten tieltä. Heinäkuussa häntä seurasivat muut tuomiokapitulin jäsenet.² Itäisessä hiippakunnassa oli jo aikaisemmin jääty ilman omaa piispaa. Hiippakuntien hal-lintoelinten lisäksi maasta poistui huomattava osa seurakuntien papistoa. Viipurin hiippakunnassa jäi tämän takia vaille viran-hoitajaa ainakin 72 papinvirkaa, niistä nelisenkymmentä oli kirkko-herranvirkoja. Turun hiippakunnassa vastaava luku oli runsaat 150. Kirkkoherranvirkoja tyhjjeni täällä 70. Lisäksi vuosina 1715—19 kuoli 23 ja vangittiin 9 Turun hiippakunnan pappia, heistä kirkkoherroja oli 15. Siten oli vuoden 1715 alussa 45 % ja v. 1720 kaikkiaan 48 % hiippakunnan papinviroista vailla vakinaista halti-jaa.³ Pakolaisten joukossa oli suurin osa lääninrovasteista, mikä automaattisesti merkitsi rovas-tintarkastusten loppumista.

Uudessa tilanteessa, jota vielä venäläisen sotaväen käyttäytymi-sen ennalta-arvaamattomuus ja väkivaltaisuus vaikeutti, säännöllin-en seurakuntaelämä luonnollisesti häiriintyi. Kuitenkaan se ei

¹ Tästä ks. lähemmin tutkimustani Piispan- ja rovas-tintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa.

² *Lindeqvist* 1919, 603. *Juva* 1955, 134.

³ Pappien pakenemisista lähemmin *Halme* 1968.

tyystin lakannut. Hämeen osalta tehty havainto, ettei elämä suinkaan ollut piilopirteissä asumista kenties syksyä 1713 ja paikoin ehkä talvea 1714 lukuunottamatta,⁴ lienee yleistettävissä laajemmaltikin.

Vanhempi historian- ja kirkkohistoriantutkimus kiinnitti yksipuolisesti huomiota isonvihan ajan tuhoihin ja synnytti näin — ehkä tahtomattaan — kuvan miltei totaalaisesta hävityksestä.⁵ Siten esim. Kustavi Grotenfelt teki Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosijuhlissa v. 1915 pitämässään esitelmässä selkoa pappien pakenemisistä ja vangitsemisista sekä 10 kirkon polttamisesta, mutta ei paljonkaan siitä, missä muodoissa ja missä laajuudessa kirkollinen elämä maassamme jatkui.⁶ Samoin Jalmari Jaakkolan artikkeli Eurajoen kirkollisista oloista isonvihan aikana antaa kuvan seurakuntaelämän miltei täydellisestä lamaantumisesta.⁷ Kuitenkin Eurajoen kappelista Luvialta on tallella mm. tietoja kirkkorangaistuksen kärsineistä samalta ajalta, joten kirkollinen järjestys tuskin on voinut olla täysin hunningolla.⁸ Sama yksipuolisuus leimaa J. W. Wallinheimon esitystä Keski-Hämeestä. Hänkin kertoo isonvihan ajan hävityksistä, mutta ei mainitse esim. alueella pidentyistä rovastintarkastuksista, joiden antama tieto olisi melkoisesti tasapuolistanut tapahtumista saatavaa kuvaa.⁹ Sama koskee eräitä paikallishistorioita, joissa kirkollisen elämän kohtaamaa hävitystä korostetaan, mutta ei edes mainita paikallisia rovastintarkastuksia.¹⁰

Isoavihaa tarkasteltaessa on todettava, ettei se ollut ajallisesti

⁴ Koskimies 1960, 671.

⁵ Lehtosalo 1964. Lehtosalo (70—72) toteaa jo sekä Jaakko että J. J. Tengströmin havainneen 1800-luvun alkupuolella, ettei isonvihan aika ollut pelkkää hävittämistä, vaan että nimenomaan sen loppuvuosina olot suuresti vakiintuivat. Myös tuhot maan eri osissa vaihtelivat paljon. Lähinnä Sakari Topeliuksen vaikutuksesta yksipuolisesti hävitystä esillä pitävä ja tuhoja liioitteleva, vahvasti tunnepitoinen asennoituminen pääsi kuitenkin pitkiksi ajoiksi vallitsevaksi (82—92).

⁶ Grotenfelt 1916.

⁷ Jaakkola 1929.

⁸ Luvian KA C 1. Luettelossa on neljä tapausta v:ltä 1716, yksi 1718, samoin yksi 1719 ja neljä v:ltä 1720.

⁹ Wallinheimo 1909. Wallinheimon ja Grotenfeltin yksipuolisuudesta huomauttaa myös Lehtosalo 1964, 112—113.

¹⁰ Esim. Brenner 1936, 213. Liakka 1934, 325 ym. Liakan Ilmajoen historian osalta tämä on erityisen hämmästyttävää, kun Bartholdus

yhtenäinen kokonaisuus, vaan jakaantui selvästi kahteen osaan. K. O. Lindeqvist jakoi jo v. 1886 isonvihan ajan kahteen jaksoon siten, että ensimmäinen käsitti vuodet 1714—16 ja toinen 1717—21.¹¹ Vaikka taitekohta onkin liukuva, tätä jakoa voi pitää onnistuneena. Isonvihan tuhot keskittyivät lähinnä alkujaksoon, kun taas loppuaikana olot olivat jo melko rauhalliset. Niinpä Uudenkaupungin rauhan jälkeen tänne palanneet pakolaiset eivät kohdanneetkaan pelkkää tuhoa, vaan maan, jossa jälleenrakennus oli jo hyvässä menossa. Paitsi ajalliset erot on ehkä vielä olennaisempaa seikkana todettava tuhojen vaihtelevuus eri seuduilla. Siksi on varottava yksityistapausten yleistämistä.

Luonnollisesti venäläisillekään ei pitkän päälle ollut eduksi, jos maa tuhoutui täysin. Poltetun maan taktiikka kääntyy pian valloittajaa vastaan, sillä se tekee joukkojen huollon vaikeaksi. Venäläisten oman edun mukaista oli pitää suomalainen yhteiskunta koossa ja maatalous riittävästi tuottavana, kuten Aulis Oja on todennut Länsi-Suomen maataloutta isonvihan aikana koskevassa tutkimuksessaan.¹² Vuoden 1719 kylvö- ja karjaluetteloista ilmenee, että tuolloin oli enää noin 17 % taloista autioina, mutta erot eri osissa maata olivat suuret. Turun läänissä luku oli vain 7 % nousten tosin joissakin pitäjissä yli 10:n (Korpooissa se oli 18 %). Porin ja Hämeen lääneissä luku oli 11 %, mutta nousi paikoin yli 20:n. Pohjanmaa oli kärsinyt selvästi pahiten, sillä autiotaloja oli 43 %. Rannikkoseuduilla niiden luku oli yleensä suurin (Uusikaarlepyy 83 %, Pyhäjoki 74 %, Kalajoki 69 %, Maalahti 61 %, Närpiö 60 %, Vöyri 58 %, Lohtaja 54 %; etelämpänä Rauman pitäjä 49 %, Pyhämaa 46 %, Laitila 30 %; Helsingin seudulla Sipoo 30 %). Venäläisten aiheuttamien tuhojen lisäksi lukuja rannikon läheisyydessä nosti se, että maasta paenneita oli siellä runsaammin kuin muualla. Toisaalta olikin sitten pitäjiä, joissa autiotiloja oli mitättömän vähän. Ja kaikkialla elämä jatkui. Kylvömäärät

Vhaelin tarkastuspöytäkirjat koko Etelä-Pohjanmaalta ovat säilyneet juuri Ilmajoen kirkonarkistossa!

¹¹ Lindeqvist 1886. Lindeqvist 1919 on tämän huomattavasti tarkennettu ja uusittu laitos. Hänen tutkimuksensa pohjautuvat laajaan, mutta tuhoja vahvasti yleistäen valikoituun lähdemateriaaliin. Lehtosalo 1964, 106—110, 114—119.

¹² Oja 1956, 30.

ja kotieläinten luku osoittivat olojen vakiintumista, ja kaupankäyntikin oli elpymässä.¹³

Talouselämän kehittymisen rinnalla toinen tärkeä seikka olojen vakiintumisen kannalta oli, että venäläisten vallanpitäjien myötävaikutuksella oikeuslaitos saatiin jälleen toimintaan. Hämeessä pidettiin muutamissa pitäjissä (Iitti, Artjärvi, Urjala) käräjät jo vuoden 1716 puolella,¹⁴ samoin Vakka-Suomessa ainakin Uudellakirkolla. Vuodelta 1717 on tietoja käräjistä Etelä-Pohjanmaalta, Porvoon ja Hollolan tuomiokunnista sekä Varsinais-Suomesta (Masku, Mynämäki). Porin laamannikunnassa (Satakunta, Pirkanmaa) niitä on pidetty ainakin vuodesta 1718 sekä Helsingin ja Turun laamannikunnissa v:sta 1719. Venäläisten pysyvästi hallussaan pitämän alueen ulkopuolelle jääneellä Pohjois-Pohjanmaalla pidettiin käräjät ainakin 1717—21.¹⁵ Useimmista näistä ovat pöytäkirjat tallella. Rauhan ajan käräjäpöytäkirjojen tavoin ne sisältävät runsaasti myös kirkollista elämää valaisevaa aineistoa.

Levottomimpina vuosina kirkko oli ainoa organisaatio, joka toimi — tosin sekin vajaatehoisesti. Isonvihan jälkivaiheessa kirkollisessa elämässä päästiin pitkälle kohti normaaleja oloja. Tähän normalisoitumiseen liittyi ja sitä edesauttoi rovastintarkastusten palauttaminen, mihin Turkuun v. 1717 Jaakko Ritzin johdolla järjestetty väliaikainen tuomiokapituli alusta lähtien pyrki. Niihin rovastikuntiin, joissa ei ollut lääninrovastia virkapaikallaan, määrättiin uusi tai väliaikainen rovasti. Vaasan rovastiksi määrätylle Bartholdus Vhaelille kapituli ilmoitti 16. 1. 1718, eli jo ennen kuin se vahvisti ruhtinas Galitzinin antaman virkamääräyksen, että hänen tuli tarkastaa alueensa seurakunnat.¹⁶ Varhaisimmat tunnetut Vhaelin tarkastukset ovat kuitenkin vasta vuoden 1719 alusta. Tyrvään rovastikunnassa saattoi vt. lääninrovastiksi määrätty Mouhijärven kirkkoherra Matthias Tammelinus kirjeessään 12. 2. 1718 ilmoittaa, että hän tulee »Herra tuomiorovastin» käskystä ja

¹³ Oja 1956 passim.

¹⁴ Koskimies 1960, 679.

¹⁵ Luettelot isonvihan ajan käräjistä sisältää v. Koskull 1952, 126—127, 130, 133—134, 164—166, 168—169, 173—174, 178—179, 181. Teoksessa on myös selvitetty oikeuslaitoksen toiminta sekä yhteydet venäläisiin viranomaisiin.

¹⁶ Tengström 1833, 191.

konsistorin tahdosta pitämään tarkastukset kirkkolain mukaan, sekä määrätä tarkastuspäivät.¹⁷ Hämeenlinnan rovastikunnassa päästiin liikkeelle vuotta myöhemmin: kirjeessään 11. 12. 1718 kapituli määräsi maisteri Michael Sadeelin vt. lääninrovastina tarkastamaan rovastikunnan seurakunnat. Tammela kappeleineen erotettiin kuitenkin omaksi rovastikunnakseen.¹⁸

Kaikkialla tarkastustoiminta ei käynnistynyt kapitulin toivomalla tavalla. Kirjeessään Halikon kirkkoherralle Eric Stenbergiukselle 26. 5. 1719 se huomautti määränneensä tämän rovastikunnassaan »noga visitera», mutta tarkastuksia ei ollut pidetty, vaikka Stenbergiuksen olikin kerrottu olleen matkaan valmiina. Hänen piti nyt tulla kapituliin selvittämään syyt tarkastusten lykkäytymiseen. Kirjeessä vihjaistiin, että yhdeksi syyksi oli mainittu Stenbergiuksen virkaveljien vastahakoisuus ja itarus.¹⁹ Kirjeellä on saattanut olla kahdenlainen tarkoitus: toisaalta sillä näpätettiin saamatonta rovestia, toisaalta ehkä haluttiin pönkittää tämän heikkoa arvovaltaa rovastikunnan papiston keskuudessa. Kirjeen vaikutuksesta ei ole tietoja. Stenbergiuksen heikkoon viranhoidon lieene olennaisesti vaikuttanut hänen sairaalloisuutensa. Hänen mainitaan ajoittain olleen mm. jalkavikansa vuoksi vuoteen omana. Toisaalta hänen ja tuomiorovasti Ritzin suhteissa ilmenee muitakin ristiriitoja, jotka kielivät luottamuspulasta. Niinpä seurakunnan tilien hoito otettiin keväällä 1720 Stenbergiukselta ja annettiin apulaispappi Arvid Paulinin huoleksi.²⁰ Stenbergius kuoli syksyllä 1722.

Myös vuosien 1720 ja 1721 pappeinkokouksissa puututtiin tarkastuksiin ja niistä annettiin lähempiä ohjeita. Erityisesti huomautettiin seurakuntien rahavarojen hoidosta. Ei riittänyt, että kirkkoherrat pitivät kirkkojen tilit oikein, vaan rovestien tuli ne tarkastuksissa tarkoin tutkia. Lisäksi viitattiin kirkkolain tarkastuksia koskeviin säädöksiin.²¹

¹⁷ Tyrvään rovastikunnan arkisto (TMA) Ed 1.

¹⁸ *Tengström* 1827, 34. *Lindeqvist* 1926, 250. *Koskimies* 1960, 694.
— Ritzin osuuteen tarkastusten käynnistämisessä kiinnitti huomiota jo *Forsman* 1899, 38—40.

¹⁹ *Tengström* 1827, 34. *Juva* 1955, 142—143.

²⁰ *Kallio* 1930, 140, 341—342. Halikon tilit 1720, Halikon KA III Gg 1.

²¹ *Leinberg* 1902, 142—143. *Gummerus* 1904, 177—178.

Muutamissa hiippakunnan osissa tarkastuksia ei saatu käyntiin koko isonvihan aikana. Tällainen oli ennen muuta Ahvenanmaa, missä kirkollinen elämä olikin nähtävästi pahemmin lamassa kuin muualla. Osa Ahvenanmaan papeista oli poistunut jo v. 1713. Viimeiset käräjät pidettiin heinäkuun alussa 1714. Samoihin aikoihin katkeavat kirkonkirjojen merkinnät lukuunottamatta Ahvenanmaan mantereesta irrallista Kökaria, jossa ne jatkuvat keskeytyksellä yli sotavuosien. Suuri osa väestöä pakeni Ruotsiin, osa pitäjistä oli lähes autioina.²² Vuodelta 1715 on maininta, ettei Ahvenanmaalla tuolloin ollut yhtään pappia, minkä vuoksi Tukholmassa toimiva pakolaistuomiokapituli lähetti sinne 12. 1. 1715 Sven Agriola -nimisen nuoren papin, joka toimi Finströmissä apulaisena. Ilman virkaa ollut pappismies Gudmundus Rothovius tarjoutui lähtemään hänen seuraansa. Hänen toimipaikakseen tuli Hammarland. Osa väestöstä palasi sodan vielä jatkuessa, samoin ainakin kaksi pappia, mutta normaalin kirkollisen järjestyksen palauttamisen jäi rauhanteon jälkeiseen aikaan.²³

Seuraavassa esitellään tarkastuksista löytyneet tiedot rovastikunnittain. Pöytäkirjojen ohella tärkeimmän tietolähteen ovat muodostaneet seurakuntien tilikirjat, vaikka säännöllinen tilien pito olikin monin paikoin sotavuodet pysähdyksissä. Lisäksi on hajatietoja saatu muista lähteistä. Monissa rovastikunnissa on tarkastuksia epäilemättä ollut enemmän, mitä lähteet paljastavat. Tähän viittaa mm. päivämäärien ja matkareittien vertailu. Kaikkiaan on seuraavassa kyetty jäljittämään runsaat 130 tarkastusta yli 70 seurakunnasta. Tämä jo riittänee osoittamaan, että isonvihan loppu-aikana päästiin tarkastustoiminnassa verraten lähelle normaalia. Suurimmaksi eroksi rauhan vuosiin jäi piispantarkastusten puuttuminen. Rovastit sen sijaan kävivät alueittensa seurakunnissa 1—2 vuoden välein kuten ennen venäläisten maahan tuloakin.

²² *Dreijer* 1970, 42, 46—49, 91.

²³ *Tengström* 1827, 18. *Halme* 1968, 142. *Dreijer* 1970, 127—130. — Kuvaavaa on, että kun Sundin seurakuntaan keväällä 1721 nimitettiin uusi kirkkoherra, Sundin kirkon ja Vårdön kappelin omaisuuden inventaario tapahtui 22. 5. 1721 Tukholmassa, jonne edellinen kirkkoherra, rov. Salomon Alanus oli pääosan siitä vienyt mukanaan lähtiessään v. 1714 pakomatalle. Ensimmäinen rovastintarkastus Sundissa sodan jälkeen oli vasta 1. 3. 1724. *Pettersson* 1969, 66, 71.

Kappeleissa vierailtiin vanhaan tapaan harvemmin, ja niiden asiat selvitettiin emäkirkolla pidetyn tarkastuksen yhteydessä, mutta kokonaan ei niissä käyntejäkään laiminlyöty. Selvää tilanteen normalisoitumista ilmaisee myös se, että eräissä tarkastuksissa langetettiin poissaolleille sakkoja laiminlyönnistään.

Hiippakunnan pohjoisin osa erosi sikäli muusta, että se ei ollut pysyvästi venäläisten miehittämä, vaikka nämä tekivätkin sinne joitakin tuhoisia hävitysretkiä soveltaen tällöin eräänlaista poltetun maan taktiikkaa turvatakseen asemansa etelämpänä. Kemins ja Oulun rovastikuntien yhteydenpito tapahtuikin Tukholman pakolaistuomiokapituliin, ei Turkuun. Toisaalta Oulun rovastikunnasta pääsivät tarkastusten piiriin vain Ii ja Pudasjärvi, ja muualle Pohjois-Pohjanmaalle jäi laaja alue, jossa niitä ei ilmeisesti pidetty ollenkaan. Oulun eteläpuoliset rannikkopitäjät olivatkin venäläisten pahiten hävittämiä.

Ajallisesti kaikki valloitetun alueen tarkastukset kuuluvat isonvihan jälkivaiheeseen. Ainoa poikkeus on Rauman rovastin Georg Ståhlbergin tarkastus Lapin (Tl.) seurakunnassa v. 1716. Tiedossa ei ole, mikä on hänet tuolloin saanut matkaan naapuripitäjään tarkastusta pitämään.

Sekä seuraavassa luettelossa että julkaistavien pöytäkirjojen osalta on rajoitettu Turun hiippakuntaan. Viipurin hiippakunnassa kehitys oli jossain määrin toinen kuin Turun. Tietoja tarkastuksista on sieltäkin tallella, mutta paljon vähemmän. Pöytäkirjoja on säilynyt vain kaksi, ja ne tullaan julkaisemaan toisessa yhteydessä vanhan Viipurin hiippakunnan muiden tarkastuspöytäkirjojen mukana. Viipurin hiippakunta jäi huhtikuussa 1711 ilman omaa piispaa David Lundin tultua nimitetyksi Växjön piispaksi. Jo sitä ennen oli osa sen seurakunnista jäänyt venäläisten valloittamalle alueelle. Turun piispa Johannes Gezelius sai 21.3.1712 määräyksen hoitaa itäisen hiippakunnan alueelle syntyneiden väliaikaisten Porvoon ja Mikkelin konsistorien asioita, mutta hänen paettuaan Ruotsiin yhteydet niihin katkesivat. Sodan jatkuessa syntyi konsistori myös Viipuriin.²⁴ Turun ja Porvoon konsistorien raja-alueista syntyi erimielisyyksiä, jotka heijastuivat myös tarkastustoiminnassa. Helsingin pitäjä ja kaupunki, jotka 1680-luvun

²⁴ *Tengström* 1833, 183, 185. *Rajainen* 1972, 66—85.

alkupuolelta lähtien olivat olleet omana rovastikuntanaan,²⁵ luettiin isonvihan aikana läntiseen hiippakuntaan. Helsingin pitäjässä tarkastuksen piti ainakin v. 1719 Kirkkonummen rovasti Johan Drysenius. Sen sijaan mm. Nurmijärvi kuului edelleen Porvoon konsistorin alueeseen, ja sen tarkasti v. 1718 Pernajan rovasti ja Porvoon väliaikaisen konsistorin esimies Petrus Serlachius.²⁶

Rovastien mukana seuranneista henkilöistä ei ole paljonkaan tietoja. Notaarin nimi mainitaan pöytäkirjoissa vain aivan poikkeustapauksissa. Joku notaari ilmenee kirkkojen tileistä, vaikka aina ei rovastin nimen rinnalla olevan toisen nimen tarvitsekaan tarkoittaa notaaria. Niinpä Längelmäellä ja sen kappelissa Kuorevedellä mainitaan Oriveden rovastin Johannes Utterin seuralaisena vuosina 1718—21 sikäläinen kappalainen ja vt. kirkkoherra Axelius Palander, kun taas Ruovedellä on v. 1719 Utterin lisäksi tilit allekirjoittanut sikäläinen apulainen ja Ähtärin vt. kappalainen Johan Collinus. Kangasalla puolestaan Utterin nimen rinnalla ovat Elias Enckell ja Henrich Birchalensis.²⁷ Rovastin kyyditys on paikoin tapahtunut seurakunnan kustannuksella, mutta tämä ei ole ollut yleistä.²⁸ Samoin on rovastille saatettu maksaa kirkonvaroista palkio, mutta tämäkin on ollut poikkeuksellista. Näiltä osin näyttää seuratun jo ennen sotaa vallinnutta paikallista tapaa, joten noudatettu menettely on vain lisätodistus olojen normalisoitumisesta.²⁹

Ennen isoavihaa rovastintarkastusten kantavuutta lisäsi se, että niiden pöytäkirjat oli lähetettävä tuomiokapituliin, joka puolestaan

²⁵ Koskenvesa 1968, 99.

²⁶ Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk:n arkisto (VA) II Cc 1, rtpk 10.4.1719. Nurmijärven KA III 1, rtpk 4.3.1718. Virkanimityksekseen Serlachius ilmoittaa tässä pöytäkirjassa »pastor et praepositus Pernoensis».

²⁷ Längelmäen KA (HMA) I C 1 fol. 6, 29, 30. Ruoveden KA T I 1 s. 95. Kangasalan KA, Kyrkio Räkningz Book.

²⁸ Längelmäen KA (HMA) I C 1 fol. 6, 30. Näillä seuduin tämä käytäntö oli ennen sotavuosiakin yleisempi kuin muualla. Lempiäinen 1967, 298.

²⁹ Hattulan KA (HMA) T II 2 s. 78 (maksettu 6 talaria heinäkuussa 1719, vaikka tarkastus oli jo maaliskuussa). Hämeenlinna oli poikkeus jo ennen isoavihaa, ks. Lempiäinen 1967, 302—303. Hattulan tapaus liittyyneen jotenkin tähän. — Täysin poikkeuksellinen menoera on myös Iissä v. 1720 erälle Olof Niemelälle maksettu 3 talaria »twänne åhrs styrmans löön till Probste Visitation». Iin KA (OMA) III Gl 1:1 s. 135.

lähetti niiden johdosta vastauskirjeen ao. rovastille ja hänen alueensa seurakunnille. Moni pöytäkirjoissa esille tullut asia käsiteltiin lisäksi hiippakunnan pappeinkokouksissa.³⁰ Tuomiokapitulin paettua Tukholmaan ei venäläisten valloittamalta alueelta enää voitu siihen pitää säännöllistä kirjeyhteyttä. Tukholman pakolaiskapitulille menivätkin tarkastuspöytäkirjat ainoastaan Kemlin rovastilta Laurentius Forbukselta ja Pudasjärven Ericus Frosterukselta. Kapitulin vastauskirjeitä heille on myös tallella.³¹

Turun väliaikainen konsistori pyrki palauttamaan vanhan käytännön hiippakunnan muissa osissa. Niinpä Jaakko Ritz ilmoitti kirjeessään 25. 7. 1718 Mynämäen kihlakunnan tuomarille ne Vehmaan rovestin Jeremias Walleniuksen tiedottamat asiat (puncter), joita kapituli ei katsonut voivansa ratkaista, vaan jotka se siirsi maallisen oikeuden käsiteltäviksi.³² Kyseessä on ilmeisesti Walleniuksen tarkastuskierroksen sato. Matthias Tammelinuksen helmikuussa 1718 Tyrvään rovastikunnassa pitämien tarkastusten pöytäkirjoihin kapituli antoi vastineensa niin ikään kesällä 1718, koskapa sen mainitaan saapuneen Hämeenkyröön 12. 8. 1718.³³ Ruoveden käräjillä v. 1722 taas viitattiin erääseen Jaakko Ritzin päätökseen rovasti Johannes Utterin Ähtärin rovastintarkastuksessa edellisenä vuonna käsittelemässä asiassa.³⁴ Kokonaan on säilynyt kapitulin vastaus Tyrvään rovastikunnalle 20. 4. 1721. Se julkaistaan seuraavassa pöytäkirjojen yhteydessä. Kaikki rovastit eivät liene lähettäneet tarkastuspöytäkirjojaan heti kierroksensa tehtyään. Niinpä em. vastaus Tyrvään rovastikunnalle koskee sekä vuoden 1720 että 1721 aktoja. Samaan viittaa se, että pappeinkokouksissa 1720 ja 1721 huomautettiin pöytäkirjojen ja niihin liittyvien selitysten

³⁰ Lempiäinen 1967, 437—440.

³¹ Kapitulin kirje Forbukselle 13. 3. 1716 seuraavassa s. 73. Vastaus Frosterukselle 28. 3. 1720 seuraavassa s. 46. Forbuksen muusta yhteydenpidosta pakolaistuomiokapituliin ks. myös v. Koskull 1952, 53—54. — Muusta hiippakunnasta poiketen tarkastuspöytäkirjojen lähetykskulut otettiin kirkonkassasta. Iin KA (OMA) III Gl 1:1 s. 129, 131. Pudasjärven KA (OMA) III Gl 1:1, tilit 1718, 1719, 1720.

³² Masku ja Mynämäki KO a 24 fol. 31—32, VA.

³³ Vastauksesta on maininta Tyrvään rovastikunnan arkistossa (TMA) Ed 1.

³⁴ Ylä-Satakunta KO a 34 fol. 269, VA.

lähettämismäärästä.³⁵ Mutta vaikka puutteita esiintyikin, käytäntö näyttää joka tapauksessa tältäkin osin olleen palautumassa normaaliksi jo ennen isonvihan ajan päättymistä.

Mikko Juva on Varsinais-Suomen osalta osoittanut, ettei säännöllinen kirkollinen toiminta isonvihan aikana useimmissa pitäjissä pysähtynyt ainakaan pitemmäksi ajaksi.³⁶ Tarkastuspöytäkirjamateriaali viittaa siihen, että samoin on ollut monissa muissakin hiippakunnan osissa. Edelleen pöytäkirjat osoittavat, ettei kirkonkirjojen merkintöjen katkeamisesta saa tehdä sitä johtopäätöstä, että seurakuntaelämä on ollut täysin lamassa, ja vastaavasti on luonnollisesti pantava merkille, että monissa seurakunnissa eräät kirkonkirjasarjat alkavat juuri vainovuosina. Paikoin on venäläisten mellastusta enemmän vaikeuksia tuottanut papiston pakenemisten aiheuttama pappispula.³⁷

Ensimmäisissä tauon jälkeisissä tarkastuksissa on useinkin kirjattu koetut hävitykset sekä mm. pantu edesvastuuseen venäläisten kanssa sukupuolisuhteisiin antautuneet tai pakotetut naiset. Muutamissa pitäjissä näitä oli aika monia, mutta on huomattava, että tarkastus kohdistui 4—6 vuoden ajanjaksoon. Toisinaan esitetyt väitteet siveellisen tason voimakkaasta laskusta eivät siten tule vielä tällä todistetuiksi. Pikemminkin tästä ilmenee, että kirkon kurittavan käden ote ei ollut herpaantunut. Myös vaivaishoito näyttää pöytäkirjojen valossa olleen isonvihan loppuvuosina kunnossa. Samoin rakennuksiin kohdistuneiden tuhojen korjaus oli päässyt hyvään alkuun. Viinirahoista ja pappien saatavista kiisteltiin totuttuun tapaan, ja kinkereistä ja jumalanpalveluksiin osallistumisesta puhuttiin kuten ennenkin.

Puhe kristillisen tiedon laskusta isonvihan aikana joutuu niin ikään pöytäkirjojen valossa uudelleen arvioitavaksi, kuten jo Juvaakin on todennut. Se, että Daniel Medelplan veisti Pälkäneellä

³⁵ *Leinberg* V, 142. *Gummerus* 1904, 176—178. — Monet näissä synodeissa käsitellyistä asioista tulevat usein esille tarkastuspöytäkirjoissa. Ilmeisesti konsistorin pöytäkirjoista tekemät havainnot olivat vaikuttaneet siihen, mitä kysymyksiä erityisesti otettiin käsiteltäväksi.

³⁶ *Juva* 1955, 134—143.

³⁷ Hankaluuksia lisäsi toisinaan se, että maahan jääneet papit joutuivat hoitamaan myös voutien ja nimismiesten tehtäviä, esim. järjestämään veronkantoa. *Alanen* 1948, 158.

aapisen puulaatoille, ei vielä osoita, että kirjat olivat maasta tyystin kadonneet. Tiedollinen valmius ei ollut pölkkyaapisen varassa. Vakavampi asia oli papiston vähälukuisuuden myötä seurannut tiedon normaalin kontrollijärjestelmän heikentyminen. Kuitenkin esim. Urjalassa oli isonvihan lopulla lukutaitoisia huomattavasti enemmän kuin ennen vainoaikaa, ja Kiskossa oltiin samalla tasolla kuin ennen venäläisten tuloa.³⁸ Pohjanmaalla kehitys on saattanut kulkea toisin kuin muualla, koskapa Bartholdus Vhael totesi monissa seurakunnissa vanhojen ja keski-ikäisten olleen taidossa nuorempia edellä. Yleensä asia oli päinvastoin.³⁹

Nämä kuten muutkin tarkastuspöytäkirjojen seurakuntaelämää isonvihan aikana koskevat tiedot jäävät tämän julkaisun puitteissa kuitenkin lähemmän tarkastelun ulkopuolelle. Kyseessä on aihe erityistutkimukseen, joka vielä odottaa tekijäänsä. Ja kun se aikaan kirjoitetaan, siinä joudutaan luonnollisesti ottamaan huomioon muukin asiaa koskeva materiaali. Tätä löytyy runsaasti sekä seurakuntien arkistoista että esim. maallisen oikeuden pöytäkirjoista.

³⁸ Jokioisten ja Tammelan lukutaitoisten suurta lukumäärää on pohtinut *Hyötyniemi* 1931, 93—96. Vaikka hän rippikirjamerkintöjen pohjalta päätyykin epäilemään tarkastuspöytäkirjojen tietojen luotettavuutta, hän silti myöntää, että »oletamus sisäluvun taidon huomattavasta alenemisesta ison vihan aikoina ei saa tukea tosiasioista». Ks. myös *Vikman* 1910, 161.

³⁹ *Vikman* 1910 sanoo toisaalta (s. 160), että »hämmästyttävän hyvin kansa läpi isonvihan säilytti sen katkismuksen taidon, minkä se oli aikaisempaan omistanut», mutta toisaalta (s. 164) yleistää Vhaelin lausuntojen pohjalta väitteen kansan lukutaidon alenemisesta. Tämä nähtävästi vastasi paremmin hänen ennakko-odotuksiaan. Tällöin hän ei myöskään tule yhdistäneeksi edelliseen piispa Witten rauhan tultua Pohjanmaalla tekemää havaintoa, että väestö osasi tarkastuksissa vastata kysymyksiin (s. 165). Tuskinpa sen taito siten oli pari kolme vuotta aikaisemminkaan perin keho.

ISONVIHAN AJAN ROVASTINTARKASTUKSET

Tuomiorovasti Jaakko Ritzin toimittamat tarkastukset

Tengström 1827, 34 mainitsee Ritzin pitäneen tarkastuksia tuomiorovastikunnassa¹ ja siten olleen tältä osin virkaveljilleen hyvänä esikuvana. Nykyaikanaan asti säilyneet tiedot Ritzin tarkastuksista ovat kuitenkin erittäin niukat. Ainoa varma tieto on Loimaalta, missä hän on 20. 3. 1721 allekirjoittanut sekä emäkirkon että Alastaron kappelin tilit (Loimaan KA III Gl 1:1, III Gl 2:1).

Nousiaisten käräjillä todettiin helmikuussa 1723 selvitettyä erästä venäläisvallan aikaista siveellisyysrikosjuttua: »...där på dhe uti Herr Probstens Ritzens närvaro skohla sådant efftergifwit», mutta tarkemmin ei ilmene, milloin tämä Ritzin »läsnäolo» on Nousiaisissa tapahtunut (Masku ja Mynämäki KO a 25 fol. 426—426 v). Vähän myöhemmin (fol. 428 v) mainitaan Ritzin 4. 10. 1718 Nousiaisten kirkkoherralle antama kirjelmä, mutta se on yhtä hyvin voitu lähettää Turusta. Samoin Sauvon kirkon tileissä 15. 4. 1718 ja 24. 7. 1718 olevat merkinnät kolehdeista erälle kirkkoherrojen leskille »rovasti Ritzin käskyn mukaan» viitannevat kirjeisiin, eivät henkilökohtaiseen käyntiin paikkakunnalla. Halikon tileissä 1720 (Halikon KA III Gg 1) mainitaan apulainen Arvid Paulinin ottaneen 1. 4. 1720 kirkon varojen hoidon tehtäväkseen tuomiorovasti Jaakko Ritzin »suullisen käskyn mukaan», mutta tästäkään ei ilmene, oliko Ritz henkilökohtaisesti käynyt Halikossa.

¹ Kirkollisissa lähteissä (mm. tarkastuspöytäkirjoissa) Ritzistä käytetään miltei poikkeuksetta nimitystä »tuomiorovasti» (dom-Probst). Sama nimitys tavataan usein mm. maallisten käräjien pöytäkirjoissa (esim. Raasepori II KO a 21 fol. 470, Lohjan ja Nummen käräjät 2. 4. 1722, jossa viite Ritzin kirjeeseen 18. 8. 1721. Ylä-Satakunta KO a 34 fol. 249, Ruoveden käräjät 29—31. 3. 1722, viite Ritzin kirjeeseen 5. 3. 1722). Toisinaan häntä nimitetään vain rovastiksi (Probst), Masku ja Mynämäki KO a 25 fol. 426, 428 (jälkimmäisessä viite Ritzin kirjelmään 4. 10. 1718).

Ennen isoavihaa Turun läheisissä anneksiseurakunnissa tarkastuksia pidettiin vähän (*Lempiäinen* 1967, passim), eikä niistä sota-vuosiltakaan ole tietoja. Esim. tileistä ja raha-asioista lienee huolehdittu oman pitäjän sisällä. Niinpä Paattisten kappelin tilit tarkasti ja inventaarion allekirjoitti lokakuussa 1719 (pvm. puuttuu) Maarian vt. kirkkoherra Ericus Bernstrand (Paattisten KA 19).

Turun tuomiokirkon tilit on säännöllisesti pidetty halki ison-vihan, mutta tarkastusmerkintöjä ei ole. Kuitenkin kapituli lienee tilien pitoa kontrolloinut, sillä vuoden 1721 merkintöjen lopussa mainitaan: Veneran: Consistorium haar åhrligen bestådt för kyrckioräckningens görande och reenskrifwande femton dahler koppar *Mynt*. Nu uppföres 10. dahler för hwart år som gör i Otta år ... 80. (Turun tuomiokirkon arkisto III Gm 1:9, TMA)

Halikon rovastikunta

Halikon kirkkoherra Eric Stenbergius ei vielä kevääseen 1719 mennessä ollut tuomiokapitulin käskystä huolimatta saanut tarkastuksia käyntiin (*Tengström* 1827, 34. Edellä s. 13). Tiedossa ei ole, pitikö Stenbergius niitä tämän jälkeenkään.

Hämeenlinnan rovastikunta

Michael Sadeel, Hämeenlinnan vt. kirkkoherra ja rovasti

	1719	1720	1721
HATTULA	6. 3.	2. 4.	
— Tyrvöntö		3. 4.	
VANAJA	Hämeenlinnassa		
	15. 3.		
JANAKKALA	25. 3.	18. 3.	
— Hausjärvi	emäkirkolla	22. 3.	
URJALA	22. 2.		25. 3.
SAHALAHTI		26. 9.	

Hattulasta ja Tyrvännöstä rtpk:t 1720. Hattulan rt:sta 1719 merkintä tileissä Hattulan KA (HMA) T II 2.

Janakkalasta rtpk 1719, lisäksi rt:sta 1719, 1720 merkinnät tileissä Janakkalan KA (HMA) V 1. Hausjärveltä tilien tarkastusmerkinnät Hausjärven KA (HMA) T I 1.

Urjalasta rtpk:t 1719, 1721. Sahalahden tarkastuksesta merkintä tileissä Sahalahden KA G XIV 1 fol. 79, samoin Vanajassa KA (HMA) T I 1.

Kemin rovastikunta

Kemin rovasti Laurentius Forbus on vuosien 1715—16 vaihteessa tarkastanut seurakuntansa kappelit sekä Kuusamon seurakunnan (ks. seuraavassa s. 73—75). Vaikkei rovastikunnan alue ollutkaan pysyvästi venäläisten miehittämä, maallisen hallitusvallan ote siellä oli sangen heikko ja kirkko ajoittain miltei ainoa toimintakykyinen instituutio. v. Koskull (1952, 50—51, 53—54, 56—57) korostaakin Forbuksen osuutta järjestyksen ylläpidossa sekä esim. käräjälaitoksen uudelleen toimintaan saattamisessa. Ajan tuomiokirjoissa on runsaasti Forbuksen toimesta esille tulleita siveellisyyserikoks- ym. kirkollisen järjestyksen ylläpitoon liittyviä asioita (Pohjois-Pohjanmaa KO a 34—37, 1717—1721, VA). — Tieto Kemin kirkkoherranviran jäämisestä hoidotta vuodesta 1715 (Halme 1968, 126, 127) on erheellinen.

Kemiön rovastikunta

Kemiön kirkkoherrana ja rovastina toimi isonvihan loppuvuosina venäläisten Kajaanissa vangitsema Paltamon rovasti Ericus Cajanus. Hänen pitämistään tarkastuksista ei ole tietoja. Kun hän v. 1722 anoi saamatta jäämiään palkkatulojaan sekä avustusta päästäkseen matkustamaan takaisin Paltamoon, hän vetosi erityisesti sairaalloisuuteensa ja korkeaan ikäänsä (VA cc 40 fol. 262 v—263, Kemiön käräjät 6—12. 11. 1722). Saattaa olla, että tarkastukset ovat jääneet vähiin. Cajanus kuoli Turussa v. 1723 ennättämättä palata entiselle virkapaikalleen (Gardberg 1944, 231).

Sauvon kirkon tilikirjassa (s. 147, 149) mainitaan 6. 8. 1716 muuan »rovasti Cajanukselle ja hänen seurueelleen» maksettu summa sekä 2. 2. 1718 kolehti »rovasti Cajanukselle». Ainakaan edellinen ei liity tarkastuksiin, sillä Cajanus nimitettiin Kemiön kirkkoherraksi vasta v. 1717 (Gardberg 1944, 231). Kysymys lienee avustuksesta.

Kirkkonummen (Lohjan) rovastikunta

Johan Matthiae Drysenius, Kirkkonummen kirkkoherra
ja rovasti

	1719	1720	1721
KISKO	15. 3.		24. 2.
— Suomusjärvi	emäkirkolla		emäkirkolla
KARJALOHJA	17. 3.		26. 2.
LOHJA			
— Nummi	21. 3.		1. 3.
— Pusula			5. 3.
VIHTI	22. 3.		7. 3.
LOPPI	24. 3.		
INKOO	1. 4.		
HELSINGIN PITÄJÄ	10. 4.		

Helsinki kuului normaalisti itäiseen hiippakuntaan, ks. edellä s. 15—16. Tarkastuksesta 1719 rtpk. Helsingin ruotsalais-suomalaisen srk:n arkisto (VA) II Cc 1.

Inkoon, Kiskon ja Lopen tarkastuksista rtpk:t.

Karjalohjalta tarkastusmerkinnät tileissä KA T I 1. Samoin Vihdistä KA (VA) III Gl 1:1 fol. 104 v, 106, Nummelta KA T I 1 ja Pusulasta KA T I 1. Kun v:n 1719 tarkastuspäivä on kahdessa viimeksimainitussa sama, on tarkastus pidetty jommassakummassa tai sitten kummatkin on tarkastettu emäkirkolla pidetyssä tarkastuksessa.

Karjaan käräjäpöytäkirjassa 11.6.1722 (Raasepori II KO a 21 fol. 1037) on maininta eräästä Dryseniuksen määräyksestä (pvm. puuttuu). Sen ei tarvitse viitata Karjaalla pidettyyn rovastintarkastukseen, sillä hänen tiedetään sotavuosina muutenkin oleskelleen siellä paljon (v. *Koskull* 1952, 122). Hänhän oli vuosina 1693—1712 toiminut Karjaan kappalaisena ja omisti senkin jälkeen siellä Hurskursnäsin ratsutilan (*Gardberg* 1968, 190—191). Samoin vastaavantapaiset maininnat Inkoosta (esim. Raasepori II KO a 21 fol. 944) eivät välttämättä tarkoita rovastintarkastuksissa annettuja määräyksiä, sillä Dryseniuksen mainitaan oman virkansa ohella olleen »Venäjän vallan ajan kirkkoherrana Inkoossa» (sama fol. 975). Ks. myös *Brenner* 1936, 213. Brenner sanoo, että Dryseniuksen päätavoite oli tulla toimeen venäläisten kanssa ja ettei hänen muistoaan juuri voi kutsua valoisaksi. Toisaalta hän ei edes mainitse Dryseniuksen tarkastustoimintaa, joten yksipuolinen on hänenkin tarkastelukulmansa. *Lindberg*

1930, 316—318 antaakin Dryseniuksesta toisenlaisen kuvan ja katsoo myös väestön suhtautuneen häneen myönteisesti.

Kokkolan rovastikunta

Kokkolan kirkkoherra ja rovasti Jacobus Falander († 1720) pakeni loppukeväästä 1714 Ruotsiin, mutta palasi jo v. 1718 takaisin. Kuoli sodan vielä jatkuessa, ja rovastikunta lienee ollut viimeisen sotavuoden ilman lääninrovastia (*Halme* 1968, 125, 142. *Lempiäinen* 1970, 121, 134—135).

	1720
LAPUA	
— Kuortane	11. 2.
— Kauhava	15. 2.
— Alahärmä	16. 2.

Tarkastuslausunnot tileissä Alahärmän KA Räkenskapsbok, Kauhavan KA (VMA) III G1: 1, Kuortaneen KA (VMA) III Ga I. Kuortaneen lausuntoon on viitannut *Klemetti* 1932, 154—155.

Lisäksi tiedetään Falanderin pitäneen tarkastuksen Teerijärvellä, mutta ajankohdasta ei ole tietoa. Vuoden 1721 pappein kokouksen pöytäkirjan lopussa viitataan nimittäin »utj Actis Visitationis» ilmeneviin Kauhavan kappalaisen Martinus Mullanderin ja Teerijärven kappalaisen Gabriel Veranderin »suuriin rikkomuksiin». *Gummerus* 1904, 178.

Oriveden rovastikunta

Johannes Utter, Oriveden kirkkoherra ja vt. rovasti²

	1718	1719	1720	1721
LÄNGELMÄKI		4. 3.		8. 1.
— Kuorevesi	4. 4.	Pvm. puuttuu		10. 1.
RUOVESI		10. 3.		
— Ähtäri				15. 1.
KANGASALA	27. 4.	31. 5.		23. 1.

Merkinnät tileissä: Längelmäen KA (HMA) I C 1 fol. 6, 7, 29, 30 (Längelmäki ja Kuorevesi). Ruoveden KA T I 1 s. 95. Kangasalan KA Kyrkio Räkningz Book, tilit 1717, 1719, 1721.

Ähtärin rt 1721 mainitaan Ruoveden 29—31. 3. 1722 pidettyjen käräjien pöytäkirjassa (Ylä-Satakunta KO a 34 fol. 269), samassa myös maininta Ritzin 2. 4. 1721 kyseisen tarkastuksen pöytäkirjaan antamasta vastauksesta.

Oulun (Pudasjärven) rovastikunta

Ericus Frosterus, Pudasjärven kirkkoherra ja rovasti³

	1714	1718	1719	1720	1721
II	18. 8.	3. 8.	16. 8.	14— 15. 8.	3. 12.
— Haukipudas	19. 8.	6. 8.			emä- kirkolla
— Kiiminki	Hauki- putaalla	Hauki- putaalla	emä- kirkolla	emä- kirkolla 15. 8.	
PUDASJÄRVI	8. 8.	1. 8.	14. 8.	12. 8.	26. 11.

Iistä rtpk:t 1718—21, Haukiputaalta rtpk 1718. Pöytäkirjoja on lyhyesti referoinut *Pietilä* 1904, 74—75. Muutaman otteen niistä on julkaissut *Murman* 1865, 34—35. Lisäksi Iistä tarkastusmerkinnät tileissä Iin KA (OMA) III Gl 1:1, Haukiputaalta merkinnät tileissä Haukiputaan KA (OMA) III Gg 4:1 ja Kiimingistä Ylikiimingin KA (OMA) III Gl 1:1. Iin rt 1714 mainitaan Iin ja Pudasjärven käräjien pöytäkirjassa 19—21. 8. 1717, Pohjois-Pohjanmaa KO a 34 fol. 120, VA. Pudasjärveltä tarkastusmerkinnät tileissä Pudasjärven KA (OMA) III Gl 1:1.

Iin KA:ssa olevaan tuomiokapitulun vastaukseen vuoden 1719 tarkastus-pöytäkirjoihin on tehty lisäys, joka viittaa siihen, että Frosterus on tarkastanut myös Paltamon ja Sotkamon seurakunnat tai ainakin käsitellyt niitä kirjeessään kapitulille. Tarkempaa tietoa asiasta ei ole. Toisaalta

² 1700-luvun puolivälissä laaditussa Oriveden kirkkoherrojen luettelossa on seuraava tieto: Mag:r Johannes Utter, som tilträdt 1695, varit wice Praepositus Contractus under Ryska öfwerwäldets tiden ifrån år 1715 in till 1722. TuTA (TMA) F IV 3, Orivesi.

³ Tieto Pudasjärven kirkkoherranviran jäämisestä v. 1714 hoidotta (*Halme* 1968, 126) ei siis pidä paikkaansa.

tiedetään myös Kemin rovastin Laurentius Forbuksen puuttuneen Paltamon asioihin. Niinpä Paltamon käreillä 16—18. 7. 1717 oli esillä Forbuksen 23. 6. 1717 Kemistä lähettämä kirje, joka koski papiston viranhoitoa Paltamossa rovasti Erik Cajanuksen jouduttua venäläisten vangitsemaksi ja hänen poikansa ylioppilas Anders Cajanuksen otettua ilmeisesti kapitulin suostumuksella viran hoitaakseen. Pohjois-Pohjanmaa KO a 34 fol. 23, VA.

Pirkkalan rovastikunta

Jonas Mennander, Pirkkalan kirkkoherra ja vt. rovasti

	1718	1719	1720	1721
LEMPÄÄLÄ	11—12. 3.	17. 3.		
VESILAHTI				
— Tottijärvi	8. 3.			25. 3.
MESSUKYLÄ	14—16. 3.			
— Teisko	15. 3.	12. 3.		

Lempäälästä rtpk 1718 sekä rt:sta 1718, 1719 tarkastusmerkinnät tileissä Lempäälän KA (HMA) III Gl 1.

Tottijärveltä tarkastusmerkinnät tileissä KA (HMA) I C 1 s. 297—298. Messukylän rtpk:sta 16. 3. 1718 ote TuTA (TMA) F IV 3, Messukylä. Tarkastusmerkintä 14. 3. 1718 tileissä Messukylän KA (HMA) III Gl 1:1. Teiskosta tarkastusmerkinnät tileissä KA III Ga 2.

Pohjanmaan rovastikunta

Bartholdus Vhael, oli alkuaan Ilmajoen kirkkoherra. Pakeni isonvihan alussa venäläisten tieltä, mutta joutui v. 1717 Torniossa näiden vangiksi ja kuljetettiin Turkuun. Täällä ruhtinas Galitzin määräsi hänet kirkkoherraksi Vaasaan, mistä käsin hän hoiti myös rovastin tehtävät laajalla alueella Etelä-Pohjanmaalla. Turun väliaikainen konsistori vahvisti nimityksen 24. 4. 1718. Sodan jälkeen Vhael palasi Ilmajoenle.⁴

⁴ Falander Åbo Nya Tidningar 40/1789. Tengström 1833, 191. Lindeqvist 1886, 142 ja 1919, 612. Liakka 1934, 325, 348—349. Vhaelin tarkastustoimintaan yleensä sekä joihinkin pöytäkirjojen yksityiskohtiin on kirjallisuudessa jonkin verran viittauksia. Aspelin 1866, 230. Österbladh 1949, 595, 598, 635, 661.

	1719	1720	1721
MAALAHTI	2. 1.		22. 8.
— Sulva	emäkirkolla		emäkirkolla
ILMAJOKI	14. 1.		1—4. 1.
— Kurikka	13. 1.		8. 1.
— Kauhajoki	11. 1.		6. 1.
ISOKYRÖ	18. 1.		
— Ylistaro	17. 1.		
VÄHÄKYRÖ	19. 1.		
LAIHIA	20. 1.		
NÄRPIÖ	1. 3.		24. 8.
— Korsnäs	27. 2.		23. 8.
— Pirttikylä	emäkirkolla		emäkirkolla
— Teuva	5. 3.		emäkirkolla
LAPVÄÄRTTI	3. 3.		25. 8.
— Isojoki	emäkirkolla		emäkirkolla
VAASA	30. 3.		
— Koivulahti	1. 4.		

Kaikista tarkastuksista tallella pöytäkirjat lukuunottamatta Korsnäsin tarkastusta 1721, josta vain maininta seuraavana päivänä pidetyn Närpiön tarkastuksen p:n yhteydessä.

Porin rovastikunta

Porin ja Ulvilan kirkkoherra ja rovasti Gabriel Fortelius († 1721) lienee pitänyt tarkastuksia rovastikunnassaan, vaikkei niistä olekaan tarkempia tietoja. Niinpä hänen tiedetään raportoineen tuomiokapitulille venäläisten sotilaiden tällä seudulla toimeenpanemista pahoinpitelyistä (*Tengström* 1827, 35). Käräjillä Fortelius selvitteli mm. papinmaksujen laiminlyöntejä sekä erimielisyyksiä pappilan kunnossapidosta (Vehmaa ja Ala-Satakunta II KO a 28 fol. 98, 153 v, Ulvilan käräjät 10—11.7.1718 sekä Forteliuksen kirje 31.5.1720). Hänen omassa seurakunnassaan on tilit pidetty

ja allekirjoitettu säännöllisesti vuosittain 1715—21, mutta allekirjoittajien nimiä ei löydy pappisluetteloista, joten kyseessä lienevät kirkonisännät (Porin KA III A 1).

Rauman rovastikunta

Georg Ståhlberg, Rauman kirkkoherra ja rovasti

	1716	1717	1718	1719	1720	1721
LAPPI	4. 11.		3. 3.			
EURA						21. 1.
LAITILA			23. 2.			30. 1.
UUSIKIRKKO			24. 2.			Pvm. puuttuu
PYHÄMAA						6. 2.
— Rohdainen (Pyhäranta)						emä- kirkolla

Lapista rtpk:t Rauman KA II Eb 1:1. Vuoden 1716 tarkastuksen mainitsee myös *Lähteenoja* 1932, 343.

Muista tarkastuksista merkinnät tileissä Euran KA XVII:1, Laitilan KA III Gl 1:1, Kalannin KA III Gl 1, Pyhärannan KA T I 1.

Ståhlbergin oman seurakunnan Rauman tileissä ei isonvihan ajalta ole allekirjoituksia tai tarkastusmerkintöjä, sen sijaan eräiden menoerien kohdalla mainitaan erityisesti, että maksu on suoritettu »korkeastioppineen herra rovastin käskyn mukaan» (Rauman KA III Gl 1:1).

Tammelan rovastikunta

Johannes Zidbeck, Tammelan kirkkoherra ja rovasti

	1719	1720	1721
TAMMELA	2. 2.	10. 7.	7. 5.
— Jokioinen	25. 1.	15. 2.	

Vuoden 1719 tarkastuksista pöytäkirjat. Lisäksi kaikista tarkastusmerkinnät tileissä Tammelan KA (HMA) I C 1 ja Jokioisten KA III Gl 1.

Tyrvään rovastikunta

Matthias Tammelinus, Mouhijärven vt. kirkkoherra ja
rovasti

	1718	1719	1720	1721
MOUHIJÄRVI	8. 3.	Pvm. puuttuu	21. 3.	Pvm. puuttuu
KARKKU	25. 2.	17. 3.	9. 3.	8. 2.
TYRVÄÄ		15. 3.	6. 3.	9. 2.
— Kiikka	21. 2.	emä- kirkolla	emä- kirkolla	10. 2.
IKAALINEN	2—3. 3.	1. 3.	12. 3.	25. 1.
HÄMEENKYRÖ	4—5. 3.	4. 3.	13—14. 3.	27. 1.
HUITTINEN				12. 2.
— Vampula				14. 2.
PUNKALAUDUN				24. 2.

Huittinen ja Punkalaidun eivät alkuaan kuuluneet tähän rovastikuntaan. Niinpä Vampulan tilit on 29.6.1717 ja 24.6.1718 tarkastanut Huittisten kirkkoherra ja rovasti Johannes Keckonius († 1719), ja 17.7.1720 ne on allekirjoittanut Huittisten kappalainen Johannes Turovius. Mahdollisesti myös Loimaa on ollut väliaikaisesti liitettyä tähän rovastikuntaan, koska Tammelinus lähetti tuomiokapitulin vastauksen vuosien 1720 ja 1721 tarkastuspöytäkirjoihin myös Loimaalle ja Alastaroon (seuraavassa s. 139). Toisaalta tiedetään Jaakko Ritzin tarkastaneen nämä seurakunnat v. 1721 (edellä s. 20).

Mouhijärveltä tarkastusmerkinnät tileissä KA III Gl 2, samoin Karkun tarkastuksista 1718—20 KA I C 1. Karkun rt 1721 mainitaan kapitulin vastauskirjeessä Tyrvään rovastikunnalle 20.4.1721 (seuraavassa s. 137).

Tyrväältä rtpk:t 1720, 1721. Vuoden 1719 rt ilmenee Kiikan tileistä II F 1. Kiikasta rtpk 1721, v:n 1720 tarkastus näkyy Tyrvään rtpk:sta, vuosien 1718, 1719 ja 1721 tarkastuksista merkinnät tileissä Kiikan KA II F 1.

Hämeenkyröstä rtpk:t 1720 ja 1721 sekä kaikista tarkastuksista merkinnät tileissä KA, Kirkonvarat 1620—1750. Ikaalisista tarkastusmerkinnät tileissä KA III Fa 1. Vuoden 1718 tarkastukset ilmenevät myös Tammelinuksen kirjeestä 12.2.1718 (Tyrvään rovastikunnan arkisto Ed 1, TMA).

Huittisten rt 1721 ilmenee Huittisten käräjien 15—19.11.1722 pöytä-

kirjasta (Ylä-Satakunta KO a 34 fol. 677 v, VA). Käräjillä tutkittiin kirkon omaisuudessa (skrud) vuosien 1679 ja 1721 inventaarioiden mukaan ilmenneitä eroja. Ilman pvm. sama tarkastus mainitaan myös Punkalaitumen rtpk:ssa 24.2.1719. Vampulasta tarkastusmerkinnät tileissä KA (TMA) T 2.

Punkalaitumelta rtpk sekä tarkastusmerkintä tileissä KA III G1 1. Ennen vuotta 1721 ei täällä ilmeisesti tarkastusta pidetty, koska silloin tarkastettiin tilit vuosilta 1712—20.

Vehmaan rovastikunta

Jeremias Wallenius, Vehmaan kirkkoherra ja vt. rovasti

	1718	1719	1720	1721
LEMU		4. 3.		12. 3.
MASKU		6. 3.		9. 3.
— Vahto				7. 3.
— Rusko		emä- kirkolla		8. 3.
PÖYTYÄ		8. 3.		5. 3.
— Yläne		10. 3.		4. 3.
INIÖ				Pvm. puuttuu
NOUSIAINEN		Päivämäärät puuttuvat		

Vuonna 1718 lienee jo tarkastukset pidetty, koskapa Jaakko Ritz ilmoitti kirjeessään 25.7.1718 Mynämäen kihlakunnan tuomarille ne Vehmaan rovasti Jeremias Walleniuksen tiedottamat asiat, joita kapituli ei voinut ratkaista, vaan jotka se joutui siirtämään maallisen oikeuden käsiteltäväksi (Masku ja Mynämäki KO a 24 fol. 31—32, VA).

Lemussa tarkastusmerkinnät tileissä KA (TMA) III Gm 1:1 s. 132, 134. Samoin Maskussa KA (TMA) III Gm 1:2 ja Ruskossa KA (TMA) III Gm 1:1. Maskun, Ruskon ja Vahdon tarkastukset 1719, 1721 ilmenevät myös Jakob Immeniuksen päiväkirjasta (VA).

Pöytyän tarkastuksista pöytäkirjat sekä lisäksi merkinnät tileissä KA III Ba 1 s. 120, 124. Yläneeltä tarkastusmerkinnät tileissä KA V 2 s. 16, 18. Iniössä on v:n 1721 tileissä päiväämätön Walleniuksen tarkastusmerkintä (8. 3. jälkeen, jolloin kirjassa on tilivuoden raja), Iniön KA 121.

Tiitola 1931, 341 viittaa ilman tarkempaa signumia Nousiaisten rtpk:aan 1721. *Juva* 1955, 227 nootti 5 viittaa samaan rtpk:aan signuminaan Nousiaisten KA VIII 2. Kyseisessä sidoksessa (nykyinen signum II Cd 1) ei pöytäkirjaa enää ole, mutta se on siinä todennäköisesti aikaisemmin ollut. Kirjasta nimittäin puuttuvat sivut 421—440, ja sivulla 420 jää kesken v:n 1708 rtpk. Jatko on hyvin voinut ulottua isonvihan vuosiin asti. Joka tapauksessa Wallenius on Nousiaisissa tarkastuksia pitänyt (myös v. 1721). Kun nimittäin Mynämäen rovasti Lars Sacklinius piti siellä 14. 1. 1722 tarkastuksen, luettiin vain vuoden 1721 tilit, »sillä edellisten vuosien tilit oli silloinen rovasti ja kirkkoherra, maisteri Wallenius hyväksynyt ja allekirjoittanut». Rtpk 14. 1. 1722, Nousiaisten KA II Cd 2

PÖYTÄKIRJAT

ALAHÄRMÄ

Tarkastuslausunto tileissä Alahärmän KA, Räkenskapsbok 1700—1750.

Anno 1720 den 16 Februarii uthi Visitation i Härmä Capell när jag effterfrågade af huad orsak kyrckioräkningen lämnat oskrifwen ifrån *Dominica Qvadragesima* 1712, hwar til jag til swar ehrhöll, sådant wara skedt af tilfälle, at de förlåtit sig på den richtiga Cladd de brukat dageligen, til at så myckit renare hålla Räkenskap boken, men den samma hafwer kommit Ryssarne i händer 1714, tillijka med all kyrckians egendom i pengar, förr än räkenskapen blef reenskrifwen, hwilcket man här til under-rättelse haar welat införa.

Jacobus Falander.

Carlebyens. Past. et Praep.

HATTULA

Hattulan KA (HMA) P 2

Hattula Moder kyrckian visiterades d. 2. Aprilis 1720, då Herr Henric Sijvonius höll en fullkomlig Passions predikan öfwer Judae fall ex actii quarto Passionis Dominicae.

- 1° Och ehuru wäl aldeles få woro tillstädes, så elliest som för den Nya Soldatz Roterungen skull, som samma Natt anstältes och så grymt tillgick som in exodo Israelitarum förmäles, dock anstältes också ett kort examen de verae poenitentiae sequisitis, och befann man då ibland de Gamle så wäl som ungdomen af Man och Qwinfålck att de sig också uti den materien förstodo, förutan det att de elliest här och där i Catechesi läsa kunde.
- 2° Emedan jämwäl Sahl. Herr Matthiae Favorini Enkia nu som tillförenne försörgt församlingen med Oblater och wijn, derföre och tagit wed avgäld Een Cappa sefl. af hwart hemman, så blef det wäl denne gången och så der wijd, och att hon ännu skulle draga försorg der om, fast man nu mehre finner, 1.°

Att Taxan går emot Synodaliska föreningar. 2. Är och någon mangell skedd i Wijnhållet, dy hafwer man detta till interim reprim- och inhiberat, blifwandes hon doch till wijdare ansvar der wijd maintinerad och nämder.

- 3° Effter Herr Christer Orenius då ej war tillstädes för åfwanrörde roteringz skull, dy kunde man intet uti des frånwahro församlingen proponera de många exorbitantier som han elliest anten förmanes, eller hafwer begådt.
- 4° Kyrckians skrud och egendom fans nu som förr, och att sökia någon reparation till Prästegårdz bygnaden blef allfwarligen omtalt, Men församlingen och tiden swarade det wara ogörligit.
- 5° Beklagade Herr Henric Sijvonius högligen öfwer des Cammerat Herr Christer Orenium att han icke allenast håller Wincklepredikningar, utan och allestädes i by måhlen, ehwart han kommer, tager Echa hustror i kyrckian, och der med så wäl som i alt annat stiel hiertar af åhörarena; Men emedan han nu intet war tillstedes, dy kunde man ej heller på någondera sijdan härutinnan wijdare utlåta.
6. Upgafs wäl till kyrckiones sexmän effter fölliande: Jacob Johansson ifrån Ihalempis, Anders Johansson ifrån Lill Luolais, Thomas Jöransson af Hurtala, och Hinrich Hinderesson af Satula, hwilcka der wijd kyrckiowärden till hielpredo confirmerade blefwo, att framdeles richtigheten af giorden tienst med kyrckioräkningen, som nu till wijdare blef underskrefwen.
- 7° Ochså befaltes Församlingen i Gudz beskydd med innerlig önskan till helse och frijd af Frijd Förstenom Jesu Christo!

[Allekirjoitus Tyrvännössä 3. 4. 1720 pidetyn tarkastuksen pöytäkirjan perässä]

HAUKIPUDAS

Iin KA (OMA) II Cf 1

Anno 1718 d. 6 Augusti visiterades Haukipudas Capell, närwarande Pastor Loci Ehrewördig och höghwähllärde Herr

Johan Stenstrand och begge Capellanerna Herr Johan Forbus och Herr Isaac Antilius, med menigheten som der under lyder.

1. Visitations Predijkan hölt Sacellanus ifrån Ijå Herr Johan Forbus öfwer den 3^{die} Bönedagz afftonsångz Texten Mich. 7. v. 7.
2. Effter sluten predijkan talte visitator af 1 Reg. 8 v. 57. 58.
3. Sedan förhördes församlingens lemmar som giorde wackra proof utaf deras Gudz kunskap.
4. Kyrkiowärdztiensten är betrod Mattz Wainiola, sexmän äro Simon Oravala, Thomas Halonen, Johan Vänänen och Erich Kanniainen.
5. Kläckren Mattz Jacobson klagade at han för sitt beswär altz intet kan få utaf den fattige allmogen, ty anhölt han utaf kyrckian någon skopenning, och emedan här finns 164 Daler 20 öre *Kopparmynt* uthi behåld, ty samtyhtes hånom i åhr til een skopenning 6 Daler *Kopparmynt* och om han flera åhr samma hielp skal få åthniuta, der öfwer afljdar man det Högwördige döom Capitletz höggunstige bijfal, ty utan een Kläckare som kan skrijfwa och läsa och der til med är trogen och beskedelig är swårt för kyrkian och Ministerium att förrätta här någon Gudztienst.
6. Kyrkvächtaren som nu åhr, blijr och bijbehållen ved sin bestälning om han åhr trogen moth kyrckian och sigh ärligen förhåller.
7. Ordinarie Capellanen Herr Pehr Ulberg åhr 1717 d. 24 Jan. fången bort förd til Ny Carleby och der af Ryssarne constituerad Vice Pastor och predijkar för honom så länge hans måg Studiosus *Dominus* Daniel Keckman til des han heem kommer, som snart förmodas skee, emedlertijdh måste dhe ordinarie Präster resa til dätta Capellet och giöra tiensten med Communion, barna christning och siukas besökningar, effter det faller dem swårt sig här sättia så wijda för dem ingenstädz finns huus el. boställe, sedan fienden afbränt ned kyrkian alla gårdar och almogen är så swåra fattig dem att försörja.
8. Coadjutor *Dominus* Petrus Salander åhr 1717 d. 30 Nov. dödh uthi Öfwer Tårneå och der begrafwen, hans effterlätné Enckia dygdesamma Hostro Catharina Theudschovia anhölt om ett nådhe effter sin sahl. man som dersammastädes uti

20 åhr arbetat, hwilcket submitteras til höga förmäns bewillande.

9. Kyrckiones skrudh, fönster, innandöme klåcka, böcker etc. äro igenom fienden borta.
10. Til Kongl. Majjestets tjenst är ifrån kyrkian tagne 1710-Contant 140 *Daler Kopparmynt*.
11. Kyrkiones fönsterrum betäckes med bräder.
12. Uti kyrckian fans 51 *Daler* 27 öre *Kopparmynt* fattigh Pennnigar 100 *Daler Kopparmynt* uti Kimingi 27 *Daler* 25 öre.
13. Dhe 36 *Daler* som äro tagne ifrån Kimingi Predijkohuus sökes utaf almogen tillbaka i Tinget.
14. Twisten om dätt fattige barnet som dödt är i Kimingi, skiutes til Häredz Tinget.
15. Capelboerne förmantes wara hielsamme wed prästegårdens opsättiande uthi Ijå.
16. Slötz Acten med önskan til frijdh och lycko.

Actum ut supra.

Ericus Frosterus.

Past: et Praepositus

HÄMEENKYRÖ

Hämeenkyrön KA, Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat

ANNO 1720 dhen 13 Martii höltz Visitatio Praepositi uthi Tawast-Kyro Försambling, och sedan Predikan af Rev: *Domino* v. Pastore Johanne Taulero öfwer Evang. Dominicale förrättadt wardt, blef följande företagit,

- 1: Examinerades församblingens Lemmarne uthi deras Christendoms hufwudstycken, hwar wid man /: Gudi Lof :/ med glädje och fägnadt förnam en wacker förkofring j synnerheet hoos ungdomen, hwarföre dem fljigtigom och j sin högnödige Christendoms öfning wakandom tillbörligt Loford gafz, och upmuntrades ännu att wijdare och använda en slik berömlig fljijt och åhoga, hwar af de ett wählsignadt siela-gagn på sidstone ehrafhra skola; Men de som förmärcktes icke så achtsamme

om sin sielsaligheet hafwa warit, blefwo anmante att noga taga sig till wahra för den förskräckel. och förderfel. säkerheeten och synda-sömn, men helre befljta sig om en sann Gudz kundskap, och rätta sitt lefwerne effter de Tijo Buden i Gudz Lag, samt wara flijtige j Bön och Åkallan, på det de kunde på sidsta skiordetijden finnas ibland det reena hweetet, och blifwa insamblade j Herrans Lader sampt Gudz ewiga himmelska hyddor.

- 2: Kyrckio-Räckningen blef behörigt uthi församblingens praesens upläsen, öfwersedd och riktig ehrkiänd, hwarföre och bemelte Räckning blef verificerad och underskrefwen.
- 3: Såsom Rev: *Dominus* v. Pastor klagade och föredrog, att några ståckar äro j Kyrck-Tornet redan förrutnade, förmedelst Taakdråp, och eljest skall Kyrckian på åthskillige ställen läkia; så blefwo församblingens lemmanne j gemeen åthwarnade och förmante, att j tijd änteligen förebyggia den store skadan och omkostnadt, som af slike fehl kan med tijden sig tijma och tilldraga. Actum ut supra.

Matthias Tammelinus

v. Praep. et Pastor in Mouhijerwi.

Anno 1721 d. 27 Jan skedde Visitatio Praepositi i Tawastkyrö, sampt effter förrättadt Predikan af Reveximio *Domino* Isaaco Rohkovio öfwer Epist Dom: 3 p. Epiph: Rom. 12. följande ärender förehafdes och afgiordes.

- 1.° Anstältes examen catecheticum, och befans hoos församblingens lemman hwilka tämbl. ymnigt sig infunno, en beröml. förkofring, så wähl uti hufwudstyckens, medh utläggningen tydelige läsande, som ett Christeligt förståndh der öfwer, någre som warit försummelige blefwo till att förbeträ sig fljiteligen förmante och medh behörig lydno effter komma, hwadh dem af deras berömlige sieleherdar nogsampt föreställes, twiflar man icke om än wijdare wällsignelse i detta måhlet.
- 2.° Förmantes församblingens lemman altijdh endrechteligen medh flitigh böön och i synnerheet i denne bedröflige tijden

till trogen andacht, böön och åkallan för wår Christelige öfwerheet, frijdh och hugnel. tijdz förändring.

- 3.° Föregafz att Anna Andersdotter ifrån Tuockola och Brita Abramsdotter ifrån Mahnala skulle hafwa giordt förargelse i kyrckian, men dhe förbemälte qwinnopersoner, förklarade sig sålunda, dhett dhe intet mehra förbrutit, ähn att dhen ena har sutit, för tränzle i bencken i dens andras famn, doch kunde man förstå dhett dhe hafva twistatz om öfwer sutit, hwarföre Rev. Minist. samt kyrckiones äldste tycke, i synnerheet för deras afböön och fatigdom rådeligit wara, att dhe androm till warnagel skulle till kyrckian betala 1 Daler sölvermynt och sittia en söndag i stäcken. Hwilcket wijdare tienstel. under Dev. Censur remitteres.
- 4.° Perquam Rev: Dominus vice Pastor än Påminte dhett Thomas Rijcala hafwer lenge förhollit sig ifrån Herrans H: Nattwardh, hwilcken nu såssom i fiohl från visitation absenterade, hwarföre han, lijckmätit Kongl. Kyrckiolags II Cap. och 2 § wijdare från dess helige nyttjande, till dess han utstår uppenbara kyrckioplicht, afholles.
- 5.° Wijdare tillkänna gafz, om Nils Adamssons gifte med Lisbeta Jörendotters ifrån Tuockola, hwilcken högeligen dher om anholler dhett honom allredan in visitatione 1718 förmedelst sahl. Befallningzmans Carl Hacksens intygan om hans hinderlösheet blef permitterat, såssom och han nu bemelte Nils jämte hans son, hwilcka äro hemma från Ingermannelandh, contestera, dhett för åhr dhe wijkit sin hemwist för 20 åhr sedan, har hans förra hustru genom döden aflidit och han seder mehra och här i Kyro öfwer 11 åhr ärl. och wähl i tienst på ett ställe sig förhollit, men Rev: v. Pastor intet dhett att sammanwijga fördristat, för ähn Dev. Conc. skrifftelige censur der öfwer skulle uhtfalla.
- 6.° Kyrckioräckningen blef för församblingens lemmar så till inkombst som uthgiffthen upläsen och emedan ingen hade der emoot att sei ja verificerat och underskrefwen. actum ut supra.

Matthias Tammelinus

v. Praep: et Past: in Mouhijerwi.

II

Iin KA (OMA) II Cf 1

Acta Visitationis uthi Ijå församblingz moderkyrckia Anno 1718 d. 3 Augusti el. Dom. 8 post Trinitatis.

1. Söndagz Predikan hölt Kyrckioherden Ehrewördig och höghwehllärde Herr Johan Stenstrand öfwer söndagz Evangelium Matth: 7 v. 15 etc.
2. Effter gudztiensten skedde ett wederbörligit tahl utaf Syrakz 50 Cap. v. 24, 25, 26.
3. Catechismi Examen höltz med den ringa menigheten som war i behål, sedan fienden mördat 240 Personer, 100 fångne bårt fort och 180 hemman i aska lagt, jemte 60 som äro obrände dåch alla plundrade och uthblåttade, förutan hwad som dagerligen afgåår igenom den swåra påstående hungern som redan öfwer 100 Personer försmeltat, gjorde de dåch som woro i choret wackert besked öfwer sine christendoms stycken, läste wähl och swarade til de anstälte frågor, men beklagade at de hafwa hwarcken Bibel, Psalmbook el. Cateches i sine hyddor effter alla deras böcker äro af fienden opbrende och borttagne.
4. Efter Examen slötz Gudztiensten med een tienlig Psalm och wählsignelse. Sedan företogz fölliande ärender.
 1. Emedan denne Ijå församblingz nyja kyrckia är merendels lemnad oskad för fienden, allenast deruti några få fönster borttagne, allså förestältes menigheten dätta gudz stora nådes teckn, hwilcket de hoos Gudh med ödmiuck tacksamheet skola erkenna låfwa och prijsa, i den stad och ställe som många kyrkior äro afbrände och förstörde.
 2. Beklageligt är det at kyrckian mist genom fiendens hand bägge sine sköna kläckor som til 2700 Daler Kopparmynt woro värderade, någre Lius Cronor, Altarklädet och mässehakan hwar een Specification opwijstes som sig til 2990 Daler Kopparmynt bestijger, men 1 förgylt kalk och 1 Lius Crona förärad af Sahl: Pastore Herr Zachris Uhlhegio behållen, äfwen det nyja bårklädet och een hoper böcker etc.
 3. Endåch församblingen åhrligen hafwer betalt Cronotijonden til dhe härstoende Tropper, hafwer hon dåch intet fått åthniuta

wijnsäden 7 Tunnor til goda, utan måst och förlora det wijnet som de dyrt opkiöpt och af fienden är opdruckit, ty bidia de ödmiuckeligen Kongl. Maijestetz nådh at få ersättning utaf wijnsäden.

4. Fienden haar opbränt Ijå Prästegård med alla des huus och innandömene, ty begärte Rev. Dominus Pastor att sochnemän wille til winteren betänckia hånom några huus effter det faller honom obeqvämt at wara hoos een bonde öfwer åån, almogen orsächtade fuller sigh med sin fattigdom, men låfwade däch giöra hwad de förmå i denna höst, sedan de inbärgat sin sädh, hwaröfwer kyrckiones Sexmän hålla hand och inseende.
5. Församlingen hafwer Anno 1710 länt til Kungl. Maijestetz dienst ifrån kyrckian 300 Daler Kopparmynt hwilka medel de nu ödmiuckeligast bidia utaf Höga öfwerheten få uthniuta til kyrckians reparation och kyrckioskrudens opkiöpande.
6. Kläckarbåhlet som är totaliter afbränt måste effter hand opbyg-gias för menighetens egen beqvämligheet.
7. Emedan många åhörare som ännu qvare äro i sochnen afwijka utan tilstånd under de fienteliga sochnar och man ingen uthwägh finner til een sådan egenwilligheetz afhielppande och förhindrande, ty lemnas saken till högre öfwerhetens sluuth.
8. Böönstunden hålles om sammaren wed Laxfiskerijet utaf någon Ordinario Ministro Ecclesiae om afftonen och afböijes möije-ligast alt missbruuk med wijn och dryckers tillåtande, sedan och at den wählsignelsen som gud förläner blifwer intressen-terne emellan troligen fördelt och icke genom någres öfwer-dådighet twingas at mista sin dehl el. bort skänckia under Titul af mathfisk hwaröfwer åfta är klagat.
9. Gabriel Wirckuises klagan öfwer sin son, hörer til werdzlig Rätt, sammaledes den beskylning som föres öfwer Jacob Pernu att han skal wittiat Prästegårdz Pata om natten.
10. Uthi kyrckian fans behåldne effter een sluten Räckningh 55 Daler 5 1/2 öre Kopparmynt Fattig Penningar 32 Daler 26 1/2 öre hwarföre och Kyrkio, wijn och fattig Räckningar blefwo underskrefne.
11. Till Kläckare antogz Johan Olafson Uhstenius och skal han förskaffa sig caution om icke försambl. wil elliest bitro hånom.
12. Uthi den förriga kyrckiowärdens Joachim Kärvalas ställe är

Talfman Johan Junni antagen som och måste inläggia löffte för sigh om honom någre kyrckians medel anförtroos.

13. Rådman och handelssman ifrån Ulo Daniel Pihlkar giorde ansökning at få sin betalning för kyrckiowijnet som han 1714 krediterat til kyrckian, men som fienden opdruckit kyrckio-wijnet och menigheten är fattig, bodo de om förskoning at få sökia nådh hoos öfwerheten och afbijda frijden som kunde gifwa dem bättre lägenheet til sådan kyrckiogeldz afbetalning.
14. Effter som fienden så anseenligt bort fört utaf kyrckiones skrudh och ägendom, ty måste alla sådana Partzedlar noga medh deras wärdij uthi kyrckieboken införas och ett nytt kyrckiones Inventarium öfwer det nu befintelige innandömet opsättias.

Härmedh slötz visitation och förönskes til wijdare samman-kåmbst frijdh och alsköns hugnad för Christi skul. Actum ut supra.

Ericus Frosterus

Past: et Praepositus

Acta Visitationis uthi Ijå församblingz moderkyrckia 1719 d. 16. Augusti eller Dominica 12 post Trinit:

1. Pastor Reverendus et Doctiss: Dominus Johannes Steenstrand hölt söndagz predikan öfwer Evangelium Dominicale Marci 7 v. 31 etc. Sedan hölt visitorator sin sermon af Psal: 51 v. 20.
2. Församblingens lemmar blefwo förhörde och befundne af ett gått framstegh uti sin christendom.
3. Gudztiensten slötz med sång och wählsignelse.
Sedan förehades fölliande Casus.
1. Pastor Loci gaf tilkenna, huru som nyligen¹ war uti herranom afleden den älte Capellanen Herr Johannes Forbus, och hem-stälte til Högwördige doom Capitletz wijdare gottfinnande, huru wijda denne Capellanens twänne omyndige barn Samuel och Beatha kunna ehrhålla någon hielp af denne fattige sochne Pro Anno 1719, och nådhe åhretz beneficium 1720. Så wijda hwarcken dhe eller deras förvanter äro mächtige att försöria församblingen med een fulkomlig gudztienst vedh moder-

¹ Tekstiin lisätty myöhemmin: 9/8 1719.

kyrckian, Capellet, predijkohuset öfwer Kimingi och andra predijkoställen, så påståås och att den ringa Caplans incombster icke hinner till någon Vicarii kåst och aflönande.

2. Berättade *Dominus* Pastor med församblingens äldste och närvarande lemmar, att dhe fuller til dätta lediga Caplans Embetet enhälleligen begiära Adjunctum Ministerij här uti Ijå försambling Venerandum *Dominum* Johannem Keckman, den der 1704 ähr ordinerat til Präst Embetet och sedermera 15 ähr tient uthi Pudasjervi och Ijå församlingar men som de för påstens osäkerheet under dätta fienteliga rupturet, som förnimmes poståå uthi Sverige, icke kunna få fram någon vocation för *Dominus* Keckman, ty begiärte the att denna deras begiäran kunde uthi det höghwördige doom Capitlet anmålas och bemålte Keckman ehrhålla wederbörlig fullmacht til Caplans tienstens nödwändige förwaltande.
3. Kyrckio Räckningen blef underskrefwen och finnes behåldne 54 Daler 6 öre wijnpenningar 40 Daler 4 öre uthi moderkyrckian, uti Capellet finnes 23 Daler 7 öre wijn Penningar 42 Daler 7 öre fattig Penningar uti Ijå 25 Daler 10 1/2 öre uti Haukipudas 96 Daler 26 öre uthi öfwer Kimingi Kyrckiohuus 26 Daler 11 1/2 öre *Kopparmynt*.
4. Prästegården ähr häär å nyjå opsatt med 1 Cammar, 3 st stugår, 1 bagarstugu, 1 fååhuus, 1 stulpboda, 1 fiskeboda, 1 badstugu, 1 stall: hwarföre församblingens lemmars wijste benägenheet berömbdes och opmuntrades de än wijdare fulfölia och effter handen hwad som nödwändigt behöfwes, 1 Pörtte, 1 foderlada, 1 fåårhuus, med Planck och Porttar låfwade de i höst förfärdiga.
5. Kyrckiowärden Staffan Kuckola blifwer ved sin bestälning, effter han finnes wara een beskedelig man.
6. *Dominus* Pastor och Sacellanus *Dominus* Isaacus Antilius förfrågar sig uti ödmiukheet, huru länge dhe skola wedh Haukipudas Capell försörja den ordinarie gudztiensten för Sacellano *Domino* Petro Uhlberg som ähr 1717² fången och sedan constituerat Pastor uthi NyCarleby effter som han icke sigh instält och att *Dominus* Studiosus Daniel Keckman der föreståår hans vices, som är hans mågh och Capelboerne äro nögdä medh

² Vuosiluvun edelle lisätty myöhemmin: 24 Jan.

hans tientst: Men som denne Casus ähr uthi 1718 åhrs visitations Protocoll § 7 uptagen och deröfwer är ännu intet svar ifrån det Högwördige doomCapitlet ankåmmit, ty blifwer dätta in statu qvo, til des höga förmäns höghgunstiga yttrande ankåmmer.

7. Jacob Jaras försummelse vijd gudztienster, Lijsa Kiuttus tyfnad, Johan Räihäs lönskelego, Carl Wirkuises egenwilligheet wed sine anhöriges begrafning och Lello boars olydan att inställa sigh til kyrckian, warda remitterade til den låfliga Häredz Rättens afgjörande.
8. Församblingens lemmar beklagade svårligen att dhe icke få til godo niuta wijnsäden som på ottonde åhret innehålles.
9. Dhe som icke willia wed godo betala Expenserna som på Prästegårdz husen äro anlagde, måste per Execution der til förmåås, allenast räckningen är richtig och odisputabel.
10. Visitor finner skiäligit at förmana dem som seent kåmma til kyrckian lijtet för och under Predijkan och fast än de orsähta sig at dhe hafwa mist klåckorne och fanans uthhängande icke kan altijd synas, ty slötz för bättre signal att hwar gång blåses i tornet med born 2 eller 3 gångor, hwar effter dhe sig sedan inställa skola.

Härmed slötz visitation denna gången och aflades een ödmiuk tacksäjelse til den nådige Guden, som behagat förskona församblingens lemmar för fiendens infal och för den skul anropades wijdare Gudz milda beskyd och een önskelig uthgång på dätta långsamma krijget, en ymbnig lycksaligheet och frijd til Hennes Kongl. Majestetz vår Allernådigste dråttningz Regemente.

Actum ut supra.

Ericus Frosterus

Past: et Praepositus.

Tähän vuoden 1719 tarkastuspöytäkirjaan lähetti Tukholmassa toimiva pakolaistuomiokapituli seuraavan vastauksen:³

³ Kirje on alkuperäisenä Kemin rovastikunnan arkisto (OMA) Ea 2 sekä kopiaa Iin KA (OMA) II Cf 1. Seuraavassa noudatetaan alkuperäisen version ortografiaa.

Plurimum Reverende et Clarissime Domine Praeposite.

Consistorium har i dag förehafft *Plurimum Rev. Tuae Dignitatis* skrifwelse jemte acta visitationis pro 1719: och länder så der å, som angående de förr inkomne, in genere til swars, att Consistorium erkänner med särdeles beröm *Plurimum Rev. Tuae Dignitatis* flijt och accuration, begörandes att *Plurimum Rev. Tua Dignitas* der med continuerar. Och som corresponcen ej alltid är säker, Consistoriales ej eller ofta kunna komma tillsammans, så är wäl, att *Plurimum Rev. Tua Dignitas* effter Kongl: Kyrckio Ordningen afhielper de förekommande ährender, så att han i detta tillståndet öfwer alt ej behöfwer wänta Consistorii swar, med mindre något särdeles viktigt förefalla skulle.

Det⁴ länder och till *Plurimum Rev. Tuae Dignitatis* beröm, att han obeswärat optager och afhielper de ifrån Paldamo och Sotcamo inkommande förfrågningar: om Praepositurae kan ej något slutas, emedan H. Probstén Cajanus ännu lefwer i Kimito. H. And: Cajanus bör förmanas att omsidert afstå med des öfwerdådigheter, elliest lærer man wäl finna utwägar til des förjagande ifrån Paldamo.

Det blifwer ingom pålagd någon wiss afgifft til herrdags mannen, utan lämnes till H. Probstén sielf att öfwerläggia med wederbörande, hwad de kunna contribuera till H. Probstén Lithovii hielp, som wid denne Riksdag har måst uthärda med en owanlig trägen oppassning.⁵ Angående H. Probsténs desiderier lærer han hafwa all flit ospard. Då resolutionen skall afwachtas, måste han hafwa något i händerne till des lösen.

Det är bäst att Joh: Reicki söker assistance i Häradsrätten. Såsom *Dominus Joh: Keckman* redan tillträdt sacellanien uti Ijo, hwar uppå han wid tilfälle kan erhålla fullmakt, så kunna sahl. H. Johannis Forbus omyndige barns anhörige öfwerens kamma med *Domino Keckman*, om hwad han til dem effter hand kan erläggia för deras rättighet, ty som de hafwa Kongl. nåd på sin sida och *Dominus Keckman* wäntar i sinom tijd samme förmån för de sine, så lærer han sig icke, hwad skälighet är, undandraga.

Om *Studiosus Dominus Daniel Keckman* är skickelig så är det wäl att Haukipudas boerne kunna af honom betiänas med

⁴ Koko seuraava kappale puuttuu Iin kopiosta.

⁵ Kappaleen loppu tästä lähtien puuttuu Iin kopiosta.

predikande, emedan de lära hafwa myckit långt til någon annan kyrckia: lärandes Rev: *Dominus* Pastor hafwa der öfwer inseende och så laga, att någon Prästman, då det sig giöra låter, må resa dijt att betiäna dem ochså med de öfrige *actibus sacris*.

Om wijsäden warder herrdagsmannen ochså tilgiörandes hwad möjligit är. Tilståndet är nu Gud bättre! sådant, att med slike ansökningar alls intet uträttes.

Enär någon Landshöfdinge förordnas i Sal. Baron Clercks ställe, will Consistorium hos honom anhålla, att Herrar Praepositi och Pastores där oppe måge i slikt och annat niuta bijstånd.

Consistorium hafwer medlidande med des Notario Mag: Kepplero, som här i många åhr utan underhåld hafft trågit arbete och stadig opwachtning. Wore önskeligit om *Plurimum* Rev. *Tua Dignitas* kunde i des Contract så begå, att han måtte niuta någon hielp af studentepengar till lius, paper och lack. På de högtidsdagar, som sådane pengar upbäres, lærer något wara influtit. I öfrigit önskes H. Probstens under Guds mächtige beskydd. Af Stockholm d. 28 Martii 1720.

På domcapitlets wägnar

Herman Ross. Jo: Gezelius Jf. Ir.

Alex. Keplerus.

(Iin KA:n kopiassa on lisäksi seuraava merkintä: Föregående åhr lijka lydande med originalet, så när som det, som angår Paldamo och Sotkamo församlingar. E. Frosterus.)

Acta Visitationis uthi Ijå församlingz moderkyrckia 1720 d. 14 Augusti.

1. Söndagz Predikjan hölt ordinarius Sacellanus *Dominus* Isaacus Antilius öfwer *Evangelium Dominicale* Luc. 16 v. 1 ad 10.
2. Sedan hölt visitator sitt tahl af Actor. 14. v. 15.16.17.
3. Åhörarena blefwo förhörde uthi deras christendooms stycken och befunnos af gott framstegh.

Härmedh blef gudztiensten sluten. Församlingens lemmar blefwo inkallade och företogz fölliande.

1. Rever. *Dominus* Pastor begärar effter 1714 d. 15 Aug. hålne visitations sluth en nyy bänckedehlning, som lemnas här igenom til Maxime Ven: Consistorii gåttfinnande.

2. Begäres att församblingens lemmar skulle anskaffa ett nytt tågh til kyrckiones behoof, emedan det förra igenom Finska Armeens igenomfarande 1714 är bårt nötten. Almogen beropade på sin fattigdoom, men förmantes göra effter möijeligheten.
3. Det begiärte Pörtetz opsättiande uthi Prästegården låfwade Cronones Befalningzman wählbetrodde Jacob Wehter hafwa försårg om och förmå almogen til sin skyldigheet ved Capellet.
4. Hwad som Caplans bohletz Bruhilas demolerande wedkåmmer effter Herr Johan Forbus, måste Successor bewaka hemmanetz wed maht hållande när han fulmachten erhållandes warder, då och nödigt wil wara att Caplans bohlet hånom til handa inventeras.
5. Så framt Jacob Jaaras och Anna Pehrs datter Kinttus brått ähr bewijsligit, så kunna the lagföras.
6. Att öfwer Kimingi boar effter deras gamla plägsedh wijsa sig mothwillige att fram föra Prästerskapet och contribuera til deras underhåld, de måste hwar för sigh lagligen angifwas och uthi den låfliga Häradz Rätten sökias both.
7. Fattig Penningar måste wed Capellet effter Kongl. förordningar uthfordras.
8. Emedan Capelboarne uti Haukipudas icke förmå alla betala de 16 öre graföpfungz Penningar, så kan med de oförmögnare lindras til des de förmå betala eller och begrafwas deras likk uti fattig grafwen.
9. Kyrckio Räckningen blef opläsen och fans behåldne medel uti Ijå 116 Daler 23 1/2 öre fattig Penningar 41 Daler uthi Haukipudas Kyrckiomedel 60 Daler 3 öre fattig Penningar 98 Daler uthi öfwer Kimingi kyrckia fans 28 Daler 21 öre alt Kåppar Mynt.
10. Capellanen Herr Isaac Antilius och Herr Johan Keckman som nyligen hafwa trådt uti ett annat gifftermåhl, ingofwo de deröfwer oprättade afwitringz skriffterne, som til wijdare höge förmäns skiärskodande uthi det Högwördige doom Capitlet insändas.
11. Den klagan som församblingens äldste anförde emoth Herr Johan Keckman om praejudicerande ved Laxfisket och Capellans kappornes opstegrande, opskiutes til ett annat tilfålle, effter som han nu icke war tilstådes, utan för Böön dagz arbetet

stadder på sochnen och öfwer Kimingi. Emedlertijdh lemnas dätta til hans förklaring, men med Caplans Ränttan blir effter gamla wahnligheten, nembl. 1 lispund Lax af dem som ingen spanmähl hafwa och effter 9 Daler K. Mynt tunna proportioneras de öfrigas uthfallande kappor, anten in natura som praestera kunna eller Penningar af dem som ingen Lax hafwa och dåch beboo något hemman.

12. Haukipudas Capelboar begiärte at de skulle få dijt antingen een ordinerad Prästman eller endem af Capellanerne at der stadigt boo och wistas, men de underwijstes att benöija sig uti dässe bedröflige tijder med den anstalt som redan skedt är. 1.° är deras ordinarie Sacellanus Herr Pehr Uhlberg ännu vedh lijfvet och vedh fredens återställande står dem tilhanda. 2. öfwer hans mågh Herr Daniel Keckman hafwer intet att klaga. 3. möhte de icke för deras fattigdom försörja flera Präster. 4. de Präster som nu ähro drijfwes åffta på flychten utur sochnen och att föröka flera flychtande Präster synes wara betenckeligit. 5. finnes intet wed Capellet något Caplans boställe så bygt, att een Prästman kunde der nöijahteligen kamma til rätta. 6. Bönderne förmå icke, icke heller willia de byggia hånom nödige huus. 7. församblingars lemman kunna icke försörja de 2^{ne} Capellaner som allenast få 8 Tunnor sädh, kammer den tridie til, få de mindre. 8. de bägge Prästmän som nu ähro uti Ijå, willia ingendera gärna rubba deras fattiga boo uti denna osäkra tijden. Studiosus Dominus Daniel Keckman frågades om han icke begiära wille ordinationem Ministerii, hwar til han gaf sit ödmiuka bijfal, men beklagade öfwer sin fattigdom at icke mähla resa til Stockholm. 9. Frågades Capellboarne om icke de wille och kåsta något på hans resa, som skulle lända dem til nytta, de sade sigh wara oförmögne att kåsta der på något.

Och såsom Maxime Rev. Consistorium utaf denne ransakningh warder förnimmandes höggunstigt Capelboarnes ansökning, altså lemnas och saken under Höga förmäns wijdare gåttfinnande.

Actum ut supra.

Ericus Frosterus

Pastor et Praepositus.

ANNO 1721 d. 3 Decembris eller Dominica 1 Adventus Domini
skedde Visitation uthi Ijå församblingz moderkyrckia på följande sätt.⁶

1. Högtijdz dagz Predijkkan hölt Pastor Ecclesiae Reverendus *Dominus* Johannes Steenstrand öfwer Evangelium Dominicale Matth: 21. v. 1. etc.
2. Sedan anställte Visitator sitt tahl til församblingen utaf Lucae Cap. 2. v. 14.
3. Straxt effter Sermonen, förhördes församblingens ungdom och lemmar som uti ringa anthal tilstades woro, effter som huusbönderna woro tagne att skiussa, den förlig dageligen tågande Militien, hwarigenom alla hästar ifrån hemmanen woro bortta och dhe öfrige af den diupa snjön och det swåra mehnföret sades wara förhindrade, doch spordes hoos dhe tilstades warande een berömlig flijth uthi deras Christendom hwar uti dhe än wijdare styrckes.
4. Gudztiensten blef därpå med böön och sång sluten.

Effter förrättad Gudztienst, inkallades församblingens äldste i choret och företogz Rev: *Domini* Pastoris ingifne Memorial, hwaruti han fölliande måhl angifwer.

1. Emedan gudh gifwit den ädla frijden och denne moderkyrckiar, är under reparation och bygnad, hafwer och igenom fienden bortwist 2.^{ne} klåckor wärderade til 2700 Daler Kåpparmynt utan och annan kyrckio skrudh som sig med klåckorne öfwer 3000 Daler Kopparmynt bestijger, för utan Haukipudas Capell klåckan som och 1000 Daler Kopparmynt kåstar och nästan al dess skrud i sölfwer och annat med alla kyrckiors fönstrar. Alt för den skul i anledning af Kungl. Resolution 1719 d. 28 Martij § 8, är församblingens ödmiukaste böön til Kungl. Majestätt, att desse af fienden förderfwade kyrckior, kunde med nödwändige klåckor och skrudh allernådigst behugnas, hwilcket alt til Högwördigste Fadrens Herr Biskopens och Ven: Consistorii wijdare höghgunstige omdöme i ödmiukheet submitterres.

⁶ Vaikka tämä tarkastus pidettiin vasta rauhanteon jälkeen, on pöytäkirja kuitenkin otettu tähän, koska sen sisältö liittyy läheisesti sotavuosien tapahtumiin.

2. Församlingen beder och utaf Höga öfwerhetens nådh få åthniuta 280 Daler Kåpparmynt som Kyrckian til Kunglige Maijestütz dienst försträckt och Haukipudas Capell 140 Daler, emedan sådant wed Rikzdagen 1719 d. 28 Martij § 7 öfwer Prästerskapz beswär af Åbå stiftt försohnt ähr.
3. Wijnsäden ähr här som annorstädes alt sedan 1712 innehållen, hwaröfwer församlingarne wed Rikzdagen anført sine beswär, som de deröfwer fattade Acter uthwijsa § 8 uti Abå stiftt och § 9 uthi Österbottens beswär.
4. Uthi Haukipudas Capell ähr in moth 100 Daler Kåpparmynt fattig penningar, hwar wed församlingen anställer, samma medel til kyrckio fönstrens opkiöpande att få använda, emedan kyrckian utan fönster för hwariehanda olägenheter och beswärligheter icke kan kåmma til rätta.
5. Mattz Hämäläises lägersmåhl medh Britha Eskels dåtter Ticka, hemställes til den låflige Häradz Rätten, emedan Britha intet kan bewijsa sin förriga ähta man wara dödh, och således inga Ehtenskapz förmåner kan sigh försäkra.
6. Kyrckio Räckningen uthi Ijå och Haukipudas blefwo öfwer-sedde och underskrefne, finnes altså uthi Ijå kyrckio medel 107 Daler 16 öre Kåpparmynt fattig Penningar 61 Daler 24 öre Kåpparmynt uthi Haukipudas Capel kyrckio medel 71 Daler 16 öre fattig Penningar 96 Daler 24 öre Kåpparmynt.
7. Församlingens äldste och ibland dem Jacob Jacku angaf 1720 ved visitation Venerandum *Dominum* Johannem Keckman, hwilcken sedermera ähr förordnad Sacellanus uthi Herr Johan Forbus ställe, som skulle han welat stegra Caplans kapporne öfwer gambla wahnligheten och äfwen sökt praejudicera dem wedh Laxfisket, som Acta visitationis af samma ähr och § 11 uthwijsa. Nu infordrades deröfwer *Dominus* Keckmans förklarning, hwilcken bewijste, 1.º att han 1719 och 1720 ingen Caplans opbörd hafft, effter som kapporne hörde til sahl. Herr Johan Forbus barn och han altså ähr aldeles oskyldig uti denna saken. 2.º öfwer Laxfiske twisten opwijste han så wähl höghwählborne Herr Baron General Leutnantens och Landzhöfdingens sahl. Lorents Clercks skrifftelige tilstånd och Crono Befalningz mans wählbetrodde Jacob Wehters immission at få fiskia för några ödeshemman, hwilcket däch församb-

lingens äldste förwägrat och fisken slijtit utur händerna, så att han måst gåå derifrån medh blodige händer. Och såsom denne saken ähr af den beskaffenheet, som böör lagligen afgiöras, ty kunna parterna i den låflige Häradz Rätten sig angijfwa.

Actum ut supra.

Ericus Frosterus

Pastor et Praepositus.

ILMAJOKI

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 14. Jan. blef visitation hållen uthi Ilmola Moderkyrckian, då uthi folckrijk försambling effter wähl hållen Tingz Predijkan af Hans Ährewyrdighet Herr Josepho Steenbäck öfwer Zach. 7. v. 8. 9. 10. blef afhandlat som föllier.

1. Examinerales församlingen uthi dess Christendoms stycken och dheras kunskap, och befans en godh dehl icke allenast läsa uthan och wähl förstå dhem med hugnad; dhe samme så wähl som dhe andre förmahntes medh all trohet till flijt och förkåring dhe fljigtige till tillwäxt och dhe trögare till att winna lust till Gudz ord och hafwa det kärt; Så ock bägge till att bedia Herren att uplåta dhem sins ordz dör, och uplysa dhem medh sin hel. Anda till att förstå ordet och göra det.
2. Blef ock een hiertelig förmahning föreställd till bättring i gemeen och hålst ifrån dhe wahn. synder, såssom swordom, bönenes försumelse, Gudz ordz föracht, föracht och förtryck emot föräldrarna, oenighet, obarmhertighet etc. att icke Herren måtte få orsak 7. resor mehr att straffa än som ännu skedt ähr och göra oss aldehles öde, såssom på många orth ej långt härifrån allaredan skedt ähr.
3. Påmintes att såssom medh Evangelii och Catechismipredikningar war wäl förtfahrit, så warder här effter dermedh så ock medh wekupredikningar framgeent hållit, så wijda Gudh styrcker Lärarnas helsa och kraffter därtill.
4. Ungdomen bör medh större flijt hållas till lähra och kläckare-

Scholan, där Läraren har inspection öfwer. Har Gudh beskärtl någrom några ogemeent qwicka Pilte-barn förmahntes dhe till att gifwa Gudj igen det dhe af honom fått hafwa och sättia dhem till studier, att dhe kunde medh tijden blifwa wackra män, Gudj och fäderneslandet nyttige.

- 5.to Kyrckiå-byggnaden war Gudj lof behållen, allenast taket något blekt blifwit; Nu lofwades att det tillkommande sommar, Gudh will, tieras skall; Kyrckio-tågen som där till behöfues ähro wähl bort sköflade, men så lofwade Befalningz man Wälb. Johan Rein att hafwa försorg före ifrån en annan orth. Ett stycke af kyrckbalcken som war Suomus, Rahnastos och Valentin Thomassons bör straxt, efftersom det sådant behöfwer repar.
6. Skedde ock åtwahrning att intet något krögerij besynnerligen bredewijdh kyrckian måtte brukat warda.
7. Dhe fattige ähro här wähl indehlte, och ähr een fattig på 3 grannar och någon på flere däreffter som dhe förmögne ähro, hwarpå en lista blef inlewererad. Förehöltz dy ock försambl. det straff af 15 Daler Kopparmynt som på försumelse och olydna af ehwem han wara må stadgat ähr, efftersom Wälb. Herr Lagman Schmidtfelt och högachtad Herr Häredzhöfdingen Rohs det föresatt och publicera låtit af d. 10. sidstl. Januarii.
8. Önskades, att såssom här berättades afftonbönstunderne uthi huusen flitigt hållas, det ock måtte så i sanning finnas för Gudj och samma böner i andanom och sanning måtte förrättas.
9. Blef påmint och bewilliat att dhe goda Präste-gårdz hus af Nyja wäggar mäst måtte bewahras medh nyja taak samt stängas för laak och räta till wijdare, att dhe försambl. sielf till skada ej måtte fördärfwas.
10. Några klagades wara försumel. att wårda om sina grafwar och täckia dhem, dhe blewo upwächte till större åhåga, att icke skadelige siukdomar deraf till äfwentyhrs måtte förorsakas, och lærer Herr Steenbäck ej försuma att tilltahla dhem som det förtiena.
11. Pijgan Margeta Michelsdotter erkändes för Joseph Hendrichssons rätta trolofwade Brudh ifrån Simon Bertillsson Wuohiluoma som henne ock praetenderade; efftersom hon denne Senares gåfwor hwarcken hembl. eller offenteligen antagit

eller honom ächtenskap lofwat men medh den förra i sin förmyndares Henrich Jouppilas och 3^{ne} fremmande mäns närwaru medh handslag och gåfwor lagl. trolofwad är.

12. Därföre warder Hans Ährewyrdighet Herr Joseph genom en tienl. åtwarning sökiande att hindra sådane hembl. och olaga trolofningar af hwilka mycken oreeda sedan kan upwäxa.
13. Qwins Persohnen Carin Jacobsdotter som tillstodh sig aflat barn medh en sadelmakare af den finska armeen och följt honom till Wästerbotten men föregifwer, sig af honom under ächtenskapz löffte wara bedragen, och där af krigzrätten för straff äfwen derföre wara befriad oansedt zadelmakaren befunnitz hafwa sin förra hustru i lijf och därför blifwit straffad, säijandes sig jämbwähl undfått beskedh på sin förskohning, men det skulle för henne förkommit i Kemi wedh hennes siukdom och dy begärade nu att komma uthi församlingens gemenskap och til dess förmåhne. Denne effter hon intet bewijs har att opwijsa måste patientera till wijdare, eller söka domaren och legitimere där sig föregifwa hälst efftersom af Anders Peersson i Hannuxela blef berättat att hon därom i tijd blifwit underwijst att zadelmakaren warit gifft. Doch kan hon wedh warande ting ännu angifwas.
14. Jacob Michelsson som begär Walborg Hendrichs dotter till hustru hwilcka ähro medh hwarannan syssel ungar eller 3. gradu aeqvali Consangvinitatis, kan det permitteras, doch om han medh manér kan anledas att gifwa något i denna tårftigheten till pios usus och den fattiga kyrckian, är wähl till att afskräcka och bijbehålla reverentia sangvinis, doch uthan twång; så bör Herr Nicolaus Prochman tienligen sig här wedh begå, såssom ock kalla Erich Lusa före och förnimma om han någon praetension af någon grund till ächtenskap medh henne hafwer effter något sådant welat förliuda.

I. N. J. Ch.

Anno 1721. d. 1. Jan. höltz visitation uthi Ilmola Moderkyrkian, då effter förrättad Evang. Predijkan af visitatore, effterhölliande stycken förrättades.

1. Såssom man medh särdehles hugnad förnam den mäste dehlens

af församlingen goda kunskap och färdighet i dess christendom, hwarföre dhe i denna församlingen i den framfärne tijdhen ett särdehles beröm hafft, så betygades däröfwer ett besynnerligt nöije medh önskan till ännu 10. gångår större tillväxt uthi Jesu Christi lefwande kunskap; dhe trögare af dhe gambla som aldrig willia förkåfra sig, och dhe unga som där wedh än något försumelige warit blefwo medelst wederbörlig förmahning till flijt upwäckte och föräldrarne förmahnte sine barn till scholan att hålla.

2. Emedan såssom det icke nog ähr genom någon naturlig snällhet att kunna något läsa, swahra och effter bokstafwen förstå af sine christendoms stycken; uthan then Hel. andes lius och krafft måste tillijka komma i hiertat, uthan hwilckens nådh all kunskap intet annat gör uthi ett fördärfwadt hierta än upblåser 1 Cor. 8,1. ty förmahnte man them till en hiertelig böön om then hel. Ande och dess uplysning, på Christi dyra löfften.
3. Äfwen blef dhem förestält, huruledes dhe medh en gudelig wandel skulle pryda wårs Herres och frelsares Jesu Christi lärdom i all stycke, och medh sitt lefwerne uttryckia det dhe i Herrans huus och elliest lära; och i synnerhet att intet låta mehra höra af sig swordom och banskap, böne-stunders försumelse, sabbatz brått, föräldrars föracht, trätor och oenignet etc.
4. Det ähr wähl att kyrckian ähr tierad effter sidsta visitations sluut och bänckarne på qwinfolckz sijdan rättade effter det i förledne sommars giorde afftahl, så att där en lijten gång emellan wäggen och benckiarne giord ähr; hwarigenom och elliest såsom nu någon förändring medh Benckiarnas indehlning hafwer skee måst, så förmahnes dhe af Predijkstohlen en gång att rätta sig effter den i församlingen i höst giorde indehlning och icke trängia hwarandra i sine tilldehlte rum. När dhe af hwilcka någon wijka skall uhr bäncken, ej åsämias, caeteris paribus kaste (?) lätt dherom, och tage någon ann låtten på den motwilliges wägnar, hwilcken sedan får sökia wärdzlig rätt om han gitter.
5. Johan Jöransson Kijcka, som sade sin Swärfader kiöpt ett rum på qwinfolkz lechtaren, hwilcket dhe närwarande älste

intygade maintineres där wedh, efftersom den förra Bencklänge ähr förkommen.

6. Blef klagat öfwer någre fåås öfwerdådige och förargel. fyllerij wedh stämningar och elliest, hwaribland nämndes Jacob Thomasson i Seinäjoki, som oansedt han åffast och mehr än nog förr och nyligen förmahnt ähr, håller doch uppå medh fyllerij och sin hustrus illa handterande medh hugg och slag, och nyligest för Juhl i öfwerdådighet bränt up sitt lijn, hampa, ull och blår. Bylaget förmahntes att intet gifwa honom några starcka drycker wedh straff att intet ansees för goda Christer; Men för Jacob sielf måste förmås hoos höga Öfwerheten een laga tuckten både för detta och för hans absentia. Jacob war d. 3. Jan. före och lofwade visitatori att afläggia alt brännewijns niutande i sina dagar, i hwilcket fall dhe förra brätten honom tillgifwas kunna, efftersom han ock icke mehr will afbedia något straff i wijdrigt fall.
7. Matz Erichsson i Luopajarwj, som lefwer illa medh sin hustru medh täta slagzmåhl och annan ökärlighet, war nu absens så ock hela Juhlhelgen, oansedt han förr förmahnt blifwit warandes ock elliest otillböhrlig emot andra och sitt egit berömb. swährfolck, måste förmås till att låta rätta sig genom laga correction och näpfst.
8. Kyrckiorächningen hwars yttersta blef upläsit fans elliest richtig, men måste i acht tagas att så dyra legor och löner medh Kyrckians skada till dess tjenst ej består.
9. Dhe Alawo boor någre begärde Präst till sitt Capell såssom dhe och förr hafft för frigde tijden och föreslogå dertill Herr Gabriel Lagum, som ock till städes war, och wille icke allenast dhe sielfwe och dheras Camerader gifwa det samma honom, som dhe förr Herr Thomae Betulino som på flychten ähr lofwat och gifwit uthan ock försäkrade att dhe Töysä boor ifrån Lapo, som närmare hafwa till Alawo Capell af denne Sochn, än som till Cuortane Capell af Lapo Sochn och hafwa något därföre contribuerat till Sacellanum i Alawo tillförende, willia all sin Caplans Ränta till Alawo lefwerera, samt där ständigt besökia Gudz tjensten, som dhem af Högw. Herr Biskopen fordom skall lofwat wara. När dhe Alawo och Töysä boor hwar för sig Man för man medh sine boomärcken under, så

åstundan skrifteligen och omständeligen förklara, skall för dem wijdare swahr föllia.

- 9.¹ Dhen Ryska Fiscalen, som i Birilä och Peldoniemi ligger i qwarter och där medh een qwinna ifrån Lill Kyro uthan försyn till samman ligger och henne icke ifrån sig släppa will, änskönt hon det åstundar, har ock om natten emot fierde dag Juhl några af Bondens unga qwinfolck som sig då till Herrans Nattward ärnat twungit till andra byyn att dantza med sig till midnatten, medh flere otillbörligheter, warder af visitatore hoos Herr öfwersten Jesippoff genom skrijfwelse angifwen, medh behörige desiderier.
10. Johan Danielssons *Enckia* Maria Jöransdotter som sig altijdh illa förhållit i det hon i frijdz tijden, öfwat snatterij och fyllerij och qwaft sine twänne barn, hwarföre hon då plichtat, men ännu nyligen 3. eller 4. wekor effter sin mans död låtit trolofwa sig af en fremmande karl som sig nu i Curicka uppehålla skall Christer benämnd, medh hwilcken hon ock tillstår sig straxt däreffter beblandelse hafft, warandes nu öfwer 7. år ifrån Herrans Nattward, blef nu kallad och behörigen tilltaht och förmahnt jämbwähl därför att hon sig ifrån visitation absenterat; hon lofwade fuller bättring medh tårar, såssom åffta tillförene, men måste wedh nästa häradz Ting lagföhras.
11. Det ähr wäl att dhe fattige intet förnimmas, att hafwa något till att klaga.
12. Lucretia Portina lär kunna admitteras till Herrans Nattward.

Tarkastuslausunto tilikirjassa Ilmajoen KA III Gl 1: 1, tilit 1720.

Bör i acht tagas, att renare Book hålles, Kyrckio-skrijfware-Lönen modereres, och hålles separerade Columner för dhe fattiges peningar samt gås oförsumeligen medh pungen. Ilmola d. 4. Jan. 1721. Bartholdus G. Vhaël.

Kyrckiones rest bör infordras, doch medh moderation. B.V.

¹ Pöytäkirjassa on kaksi 9. pykälää.

INKOO

Inkoon KA, Synodal- och visitationsakter

Anno 1719 d. 1 Apr. blef Visitation anstält i Ingå, då Pastor Joh. Drysenius hölte Gudztiensten, och Fer. 4. Paschatos Evangelium Joh. 21, etc. förklarade, sampt effter förrättat Gudztienst, församlingen Gudz innerliga barmhertigheet förestältes, huru Gudh 1. Tim. 2.4. will alla människors saligheet, och at wij om sanningenes kunskap oss högeligen beflijta skolom, i trogen nyttiande dhe af Gudi der till nådeligen förundte medell: ordet och sacramenterna etc. Sedan

1. Förhördes församlingen som till en godh dehl wähl kunde läsa och förstå Christendoms styckerne, hwilckom alskous nåd till ytterligare förmehring i dhe himmelske gåfwor anönskades, sampt dhe försummelige till tidig bättring.
2. Berättades at afreeste Pastor Mag. Henricus Alanus, kyrckians kistan, anseenlige penninge medell, sölfwer pantter, obligationer och böcker etc. bortfördt, så at nu allenast 1. kalck med pateen, 1. st. teenkanna 3. gamle messshakar och 1. skiorta. Item nya biblia och Psalmbook qwarfinnes, men ingen penning in till 1714 d. 7. Maji.
3. Såsom kyrckians skärtaak länge hafft feel och ymse sijdor om wäggjarne skridit uth, så att bielckar spjror och sparror hooptaals Anno 1717 föllo på hwalfwet, som tillijka med församlingen stod i största fahra; altså nödgades man sådant at förekomma och accordera med en byggmestare, som dett med församlingens medarbetande til största dehlen styrckt och botat, skolandes än dett öfrige hielpa till rätta. Hwarföre han in alles begiärte 200 Daler Kopparmynt samt maat och dricka till dageligt uppehälle, den tijden han arbetar, och dess utom till winter...¹ 1. kappa Spannemåhl af hwart hemman: Fördenskuld och Församlingen ännu spåår och spijk sampt andre materialier måst anskaffa, at arbetet nu kunde uthan försummelse fortsättias. Sammaledes måste kyrckbalckarne repareras, och hwad wid kyrckian nödwändigt fordras.

¹ Sana turmeltunut sidottaessa.

4. Anno 1714 in Majo blef för detta Rådman i Ecknäas Wählachtadt Jacob Snäck förordnad till kyrckiowärld, som för sig farn (?) ingen halföre penningar, sedan haar fallit muldpenningar öfwer 100 Daler kopparmynt som till kyrckbyggmestaren...² dhe 200 Daler lefwererade ähro, så äro och nya byggningzrep...³ tillskaffande i dhe af Ryska borttagnes ställe.
5. Emedan tillförene här warit tränne kyrckiewärdar och bemelte Snäck, som nu gammal och siuklig är, icke allena hinner besynnerl. med det myckne kyrckioarbeetz pådrifwande och upsuht; ty förordnades länsman Joh. Marthens äfwen till kyrckiowärld, skolandes klockaren Pederström uti dagzwärckens annoterande altijdh upwachta.
6. Prästegården åhr 1712 genom wådeeld afbrändt och 1713 raverad och ödelagd, derest nu en ruinerad bagarstugu uthan låås, fönster och spield finnes och 2.^e st. Camrar som ifrån Bredz äro hemptade, dhem Öster sochnen antingen med huuss eller pengar såsom deras aftaal kunnat wara owägerligen måste betahla Och emedan äfwen en bygning af 3. stä (?) kamrar och en sahl med förstugu qwist till wäggboden är af samptel. sochnen uphuggen, och endeles tagit röta, effter dhen på så många förmahningar och höga öfwerheetens speciale resolutioner blifwit fulbordat; Ty är rådeligit att dhen upmösias och straxt betäckes, att dhen icke aldeles förrättnar, och dhen store hwalfkällaren äfwen förfaller.
7. Såsom Modernus Pastor Herr Drysenius med egen bekåstnad en dehl af Prästegårdz åkren upplöija låtit af linda besåå och hägna; så är dess ödmiucka förmodan, att framdehles dess rättigheet och omkåstnad observeres och refunderes.
8. Dhe gamble klockare husen, måste och af församlingen görigen repareras att klockaren där boo och wistas kan.
9. Dev. Consistorii skrifftelige resolution af d. 4. Apr. 1717 blef straxt Jacob Olofsson half dehls föreläsen och rådd att inställa sig i Pettersburg och säkerl. förnimma om dess hustru Maria Henrichsdotter är i lifwet, och sig effter Enckians ifrån Lågnäs berättelse med en svensk soldat beblandat, och således

² Sana turmeltunut sidottaessa.

³ Sanan loppu turmeltunut sidottaessa.

corrigeres eller skilljes, förr än dhem annat Echtenskap kan tillåtas, lijkwähl är sådant intet effterkommit, utan han Olof igen å nyo Kirstin Erichsdotter ifrån halfdehls belägrat, som han förr och nu begärar ächta, och tillijt *Dominum Randeliin* at genom dess broder som låfwat ifrån S. Pettersborg ahnskaffa säkert beskedh om Marias tillstånd och willja, men ännu icke swar där ifrån bekommit, det ödmuckeligen Dev. Consistorio notificeres. Actum ut supra.

I. Drysenius.

ISOKYRÖ

Isonkyrön KA (VMA) II Cf 1. Pöytäkirjasta on toinen kopio Ilmajoen KA II Cf 1, jossa runsaasti vähäisiä oikeinkirjoitus- ym. eroja Isonkyrön kopioon.

Anno 1719 dhen 18 Ianuarij skedde visitation uthi Stoorkyro moder-kyrckia, och effter hållen Predijkän öfwer Söndagz Evang. af Hans Ährewyrdigheet Herr Israel Alftano.

1. Församblingen blef examinerad och befunnen, att dhe unga och medåldrige läsa och förstå någott, hwilcka förmahntes till förkåfning och flijtig böön om Gudz Andes uplyssning, och dhe tröge upwäcktes till att bättra sig.
2. Förmantes alla i gemeen till en sann bättring ifrån all ogudachtigheet och dhe i landet wahn. synder, på dett Herrans wrede måtte wijka ifrån oss, och eij aldehles upfräta landet.
3. Kyrckian behöfwer Tiära, ty påmintes at därtill i tijdh fogas anstalt medh Tiärans tillskaffande, som blef lofwad af församblingen. Kläckstapeln skall stängas för sniö och regn, hwartill hwar kan anskaffa ett bräde; kyrckiobalcken som förr hördt till Ylistaro-boorne böör af Kyrckiowärden Matz Rein medh kyrckians bekåstnad effter förr giorde sluth uprättas, effter som¹ dhen nu är förfallen. Så skall och kyrckiogården med dörarne i uthgångarne hållas wackert igenstängd.

¹ Sana puuttuu Isonkyrön kopiosta.

4. Husen i Präst-gården låfwade och försambl. hålla bewarade för laak, och stängde till wijdare.
5. Uthi lährarnes frânwahu underwijstes wächteren huru han sig förhålla skall med böön och Gudz ordz læssning.
6. Förmahntes dhe som hafwa barn och ungdom att i tijdh sättia dhem i lähra hoos kläckaren wedh Capellet, efftersom här ingen kläckare ännu är, så ock att hålla sine barn till studier, som där till beqwäme ähro.
7. Wijn pengar samtycktes att dhe skola upbäras nu på en gång wedh skriffthåldet. Kyrckwården Matz Rein blef af några påmint, at för dhe wijnpengar, som han 1714 upburit, skulle intet försambl. mycket niutit till godo; Han förklarade det, att då wore 8. kannor wijn köpt till kyrckian, hwar af då något blifwit upbrukadt och det räckt till S. Math:² tijd om wåhren, ehuru wijnet i dhe beswärl. tijder af en och ann wedh giömandet undan fienden har kunnat blifwa handteradt; så skall och kläckaren Israel, som sedan Norrpå slagen blef, hafwa undangiömt 5. plåtar af samma medell, detta upskiözt till Hans Wäll Ährewyrdighetz kyrckioherdens Herr Nic: Æimelaei hemkomst, den gudh gifwer.
8. Hwad dhe Ylistaro boor föredraga at därifrån skulle 2 kannor wijn wara lähnt till moderkyrckian, wille desse intet ehrkänna eller tillstå, ty kunna dhe wijdare beskedh inskaffa och låta dett ankomma på lag och Rätt, om dhe icke eliest sämias.
9. Dhe fattige som upräknades wara 12. skohla nu indehlas på de 60 röker, hwar till åhörarena wijst sig willige.
10. Nyssös Enckian ifrån Perälä, som förr för lönskeläge med Ryssarne civiliter plichtadh, men ej uthstådt kyrckio-plicht, beskyltes nu åter olofl. medh dem omgåtz, och remitterades till wärldzlig rätt.
11. Anna Johansdotter och Lijsa Johansdotter som bortto woro kunna lagföras om dhe ehrtappas för theras brått medh Ryssarne och återstående kyrckioplicht.
12. Gammal Jöran Jolcka som skall sällan komma till kyrckia och i Juhlfreden trätt och slagitz, skall derföre så ock pro absentiae e³ visitatione lagföras.

² Ilmajoen kopiassa: Matthaei.

³ Puuttuu Isonkyrön kopiosta.

13. Det unga trolåfwade paaret gässen Anders Thomasson⁴ af 14 1/2 år och flickan 13 1/2 år, effter dheras wällfärd dhen timmel. så fordrar kan ej förwägras wijgning, när dhe kunna läsa sina Christendomsstycken,⁵ och hafwa begådt Herrans Nattward.
14. Drängen Thomas Mattzson lofwade 1. Carol. till kyrckian, hwar med des ofullkoml. och olagl. trolofning med Tummungis Enckia, som sin rätt ej påstodh, blef ophäfwen.
15. Maria Thomasdotter som skall tagit trolofningz gåfwor emot först af Jacob Jacobsson Asu och sedan af Jacob Hendrichsson Munck,⁶ remitterades till wärldzlig rätt.
16. Så ock Eskell Rengo som beskylt Mustasuus Hustru för trolldom, så framt ej qwinnan söker sig purgation lagföras och hon.
17. Lijsa Simons dotter som ej finnes wara wällande därtill att dess man lupit bort uhr landet, kan därföre få niuta församb-lingens förmåhner.
18. Lembola, Riarecto, och Haickola boorne ansades att dhe ej få effter egitt behag förläggia sig ifrån moderkyrckian till Capellet.
19. Jacob Koskela som klagade sig ej få sin hustru Brita Matz-dotter hem till Ilmola med sig, befans sielf försummat den lägenheet eller hemman han med hustrun bekommit och bewilliade att effter han nu i år ingen flijtning för hwarie-handa orsaker kan skee låta, skall han flijtigt besökia sin hustru och sedan /: will Gudh :/ tillkommande höst flyttia antingen han till henne ell. hon till honom, och lefwa ej mehra åthskilda.
20. Jacob Olofsson angaf sin syster Brita Olofsdotter för banskap, hon war ej tillstädes och böör därföre lagföras, men eliest för det angifna bråttet tagas under admonition effter K: Ord: Cap: 10,2 et om Edersb.⁷
21. Hans Johansson som warit beskylt att hafwa haftt beblandelse

⁴ Nimi lisätty erilaisella musteella, puuttuu kokonaan Ilmajoen kopiosta.

⁵ Ilmajoen kopiassa: Catechismum.

⁶ Ilmajoen kopiassa: Muncki.

⁷ Ilmajoen kopiassa: Kyrck. O. 10,2 et St. om Eder 11.

med samma kåna Brita Staffansdotter,⁸ och därför föresuttit⁹ fängzlig wedh Anno 1714 begiärde få niuta sina Salighetz medell, säjandes sig wara därför frij erkiänd. Men efter han dett ej nu kan bewijsa, ty kan han i medlertijd privatim i Sacerstian /: effter des trängna åstundan som därifrån uti 7 åhrs tijdh warit uthsluten /: comuniceras.

22. Samuel Johansson Tuuri som war beskylt för sin Styfsons död förwållande låfwade låta stämma beskyllaren Matz Krupu till Ting. Men denne Matz Krupu, för det, han, effter som han tillsagd war, ej comparerade nu, måste för sijdwördnad lagföras.
23. Kånan Wallborg Jöransdotter som föregifwer sig wara wåldtagen, men nu förmahnes¹⁰ jämbwähl sedermera hållit till med dhe främmande, lagföres i nästa häradz ting.
24. Kyrckio Räckningen som opwijstes och annoterades pro Anno 1717. och 1718. skall wed Phil. et Jacob. tijd effter behörig publication upläsas, till hwilcken tijd äfwen Räckningarne för the förra åhren 1715 och 1716 kunna upleetas.¹¹

Bartholdus G. Vhael

Marginaaliin on myöhemmin Isonkyrön kopiassa tehty lukuisia lisäyksiä, jotka puuttuvat Ilmajoen kopiosta. Useat näistä ovat erittäin vaikeasti luettavissa (§ 3, 4, 9, 10, 15, 16, 17, 18, 19).

§ 6: Är effter möjeligheet effterkommit.

§ 11: Absolv.

§ 12: Uthstod sitt straff i tinget.

§ 14: Är klar.

§ 20: Absolverad.

§ 21: Är en gång in privato Absolverat och comunicerat.

§ 23: Klar.

§ 24: Är efterlemnad.

⁸ Ilmajoen kopiassa tällä kohden lisäksi: som af dess Broder.

⁹ Ilmajoen kopiassa: suttit.

¹⁰ Ilmajoen kopiassa: förmenes.

¹¹ Ilmajoen kopiassa pykälä 24 kuuluu: Kyrck-Räckningen som opwijstes och annoterades pro Anno 1717. och 1718. skall wijd Phil. et Jacobi tijd upläsas effter behörig publication, så kan och till des uplentes Räckningarne för the förra åhren 1715 och 1716.

JANAKKALA

Janakkalan KA (HMA) P 1

N. J: Christi et D: Nostri

Med församlingen i Janackala och Hausjerfwi, mände mann för särdeles orsaker skull å ganska otidig Termin, nämligen den 25 Martii som Anno 1719, war dagen för Skärtorsdag och eliest Annunciatio Mariae, conferera om deras nu warande tilstånd; då wäl några få från Hausjerfwi Capell, som och af Moder Kyrkiolän woro tilstädes, likwäl behagade och Häradshöfdingen Wälb. Herr Gustav Fr. Bolin, der wid sig infinna, och Conferenz behedra. Då och effter en wäl fattad och grundad predikan af Capellanen wid Moderkyrkian, *Domino* Georgio Pontano De Derelictione Christi, och kärteligen förrättad och sluten Gudstienst

- 1.° Blef institueradt ett kårt Examen Catechet; DE Passionibus Christi, seu quid sit quod Christus pro nobis sit passus, och dett ad ductum Artic. 2. Symb: Apost: item Totius Hist. Passionis Domini N. J: Christi. Der uti mann ward warse, at åhörarena icke allena lärt at läsa Capita purae Religionis Christianae, simpliciter et explicat: utan och fattat en Dogmaticam Cognitionem DE Christo et ejus *πολυλύξω* (?), der til de blefvo vidare animerade och styrckte.
- 2.° Med förfrågan, om de deras salighets medel obehindradt nutit, fägnade de sig alla deraf, ock så mycket wara, at de hafft ordin: Sacellanen wid Capellet i Hausjerfwi: v. Pastoren och ordin: Sacellanium wid Moderkyrkian: item, i Herr Christer Orenii stället i Rengå, Studios: *Dominus* Laur. Kempe som och nu inställte sig.
- 3.° Befanns Kyrckian med dess skrud och ägendom merendels blefwen bewarad för fienden, som uti inventario finnes uptek-nad; Menn sedermera är en liten sölfwer-kalck från Sacristian bårtstulen, derföre klåkaren Meckeri och Spögubben måste så länge söka och swara, som de sielfwe äro suspecte.
- 4.° Öfwersågs både Kyrkionnes Räckningar: och Räckningen wid Capellet af kyrckiowärden upwist til interim adnoterad och underskrefwen, der emellan han återställer til Kyrkian 1 st.

mässing liusstaka, denn han pannt satt; item hwad eliest i Rest eller Differencen finnes. Menn wid moderkyrkian, blef denn förra Kyrkiowärdens, sal. Andr. Larssons effterlätne Enckia, som och clarerade ricktigt för sig, från vidare beswär, och til vidare fri känd; och Räckningen för Hennes manns Kyrkiowärds år, äfwen underskrefwen. Twärt emot: som förrnämde Kläckaren, Meckeri, i desse förflutne år, förwaltat, och ännu förwaltar Kyrkiowärdskapet, och befinnes effter giord räckning, ansenl. haffwa til Kyrkian; blef wäl Räckningen adnoterad och interim underskrefwen; men lemnad under wederböranders och förmänns adprobation. Från Rengo hade mann denne gången intet besked eller underrättelse.

- 5.° Talades också om Kyrkians, i synnerhet wid Hausjerfwi reparation: der till de blefwo förmante til all för tiden ypprade lägen- och mögelighet.
- 6.° Upgafs från Hausjerfwi och Curu by, en enkling Dragoun Joh. Simonsson, mäd dess kåna Maria Matsdotter, hwilken tilförende hafft en swennsk Dragoun til mann, nu mera hafwa begifwit til Ryssland: Men från moderkyrkiolänet at en ung karl från Candola by i Wånå Socken giffit sig mäd Ingrid från Walkama i Janackala; menn sedan, effter halfft års förlopp, malitiose henne öfwergifwit, och lupit til Ryssar. Item en annan enckling från Rengå inlåtit sig uti ägtenskaps handel mäd en Enkia, wid moderkyrkian i Janackala och Wähickälä by, låtit lysa för sig 3 resor, menn sedan utan skäl dennsamma åtrat: som Venerando Consistorio och denn lofliga Härads Rätten submitterades.
- 7.° Beswärade sig wäl Venerandum Ministerium öfwer allt at deras tilbörigit uppehälle uti och öfwer allt är wordet förminskadt; så att åhörarena ei mera wilia beqwäma sig til at betala Testamenten, Påske Peningar eller andre wanlige och af Öfwerheten förunnte intrader. Derföre de wa...hård¹ nu eller blefwo tiltalte, om dett eliest för tidsens beswärlighets skuld någet efftertryck hafwa kunde.
- 8.° Om Kyrkiowinet och Oblaterne, lofwade Herr V: Pastoren, wid moderkyrkian, och Sacellanus, Herr Jo: Asp wid Haus-

¹ Sana alkuperäisessä keskeltä rikki.

jerfwi, at hafwa og draga mögeligit och nödwändigt bekymmer. Eliest war intet något besynnerliget at påminnas, utan församlingen blef önskad Gud's beskydd, frid och Helige Andes upplysning genom Christum!!

Janackala Pastorat ut Supra.

Mich: I: Sadeel

Rector: Sch: et p:t v. P: Tavastb.

JOKIOINEN

Tammelan KA (HMA) II Cb 1

Anno 1719 dhen 25 Ianuarii eller Dom: Septuagesimae för rättades Probstevisitation i Iokis Capell, hwilckens förtijden befundne tillstånd, med mehra som där wid föreföll, är i följande puncter författadt.

- 1° Församblingens ledamöter infunno sig i behagelig frequence, och bijwistade den ordinarie Gudztiensten, hwar wid Sacellanus ibid: Wördige och Wähllärde Herr Iohannes Barck hölte en grund. och tröstrijk predikan öfwer dagsens h: Evangelium, och som S: Pauli omwändelses fest föll in på samma söndagen, så blef förklarad i stället för Exordio näst dett som i förberörde högt uplyste Apostolens vita, gesta et fata korteligen omrördes, jämwähl dett af den wördige ålderdomen på den dagen förordnade Evangelium.
- 2° Effter wählslutne Gudztienst hades till församlingen ett kort företaal, tagit af Sach: 6.8. hwar af man wijste den nådiga Gudens ouhtsäjeliga barmhertighet oss i andelig och lekamlig måtto oräckneligen ehrtedd, att wij i desse äfwäntyrliga tijder under våra fijkonaträn i frijd och roo fådt wistas och sitt dyra och hel: ord reent och oförfalskad förklaras; upmuntrades för dy med ett beweckligt taal then nådefulla Guden för slijka wählgiärningar på våra hiertans altare ett ödmiuckt tacksäijelses lof att offra, och thär jämte med

andächtige hiertan then samma nåderijka Guden att anropa, oss en slijk nåd förunna, honom i wählwillighet att tiäna.

3° Sedan anstältes colloqvium Catecheticum, hwar uti dhe 2^{ne} medlaste dehtar till ett prof förhördes, och försporde man med hugnad, att denne församlingens lärares idkesamma arbete eij warit fåfäng; emedan dhe både i läsande, såsom och i förståndet wijste där af ett önskeligt prof, undantagande några, som rögde sin egen säkerhet och fåkunnighet, härflytande där af, att dhe warit oachtsamma och bekymmerlöse i sin Christendoms kunskapz öfning, näglade mehra sin lust och åhoga till dett timmeliga och förgängeliga goda, än thet ewiga. Desse woro sedan alfwarligen warnade att först och främst sökia efter Gudz rijke etc.

4° Effter detta gafz dem widlyfftigt widhanden, hwad högnödigast wore i desse beklagelige och sårgefulle tijder att angripas, till att förwärfwa sig igen den förlorade och medelst våra grofwa synder ifrån oss afwände himblanåden, att förmå oss gudz mächtige beskydd och bewarelse mitt ibland det fremmande till synda straff oss tillskickade folck; att blifwa förgynnade med rundare åhrs wäxt och wählsignelse i wårdt förehafwande den ädla fridzens tractation och lyckeliga trasaction; wijsande dem i fölie af alt detta, huruledes wår säkerhet och fattade syndalusta; wår otacksamhet emot dhe margfalligt åhntutne Gudz wählgiärningar; wår tröghet och mootwillighet till en sann och oskrymtadt lefwernetz förbättring, såsom och wår försummelighet och huglösa i böner och åkallan till den nådiga Guden hafwa detta ofwannämnda och önskade Goda en rund tijd beklageligast oss förhållit; hwarföre såsom wårt älendes tijd alt med större beswärligheter och swårare plågor nu öfwerhopas; så skola wij ju för ju heller med tårar och klagan wara bekymrade, om dett som wår frid tillhör; afstå med dett oss fördärfwande och fördömande syndawäsendet, fatta med en sannskyllig omwändelses och förtröstans armar i tuchterijset, och med tålmod förbijda Herrans hielp.

5° Sedan qwinfolcken och ungdomen af mankönet dimitterades och denna heliga förrättningen med en tiänlig böne Psalm, angående den ädla friden; war sluten: så blefwo

- 6° Uti the framledne Sexmäns ställe förordnade desse; nemligen Clemet ifrån Mingio, Jakob Tirilä ifrån Huchtis, Matz Sälla ifrån Vaulamo, uti hwilckens närwaro uplästes
- 7° Kyrckiones inventarium, hwar uti saaknades en tenstooch och upfördes en Tiergryta, som tillförene icke änn war uptäcknad.
- 8° Kyrckio räckningen, angående 6 åhren ifrån 1713 till 1719, som med allmogens samtliga bijfall war ärkändbar approbabel; dy war den samma med underskrifft bekräftadt; doch hwad man med dhe hos allmogen innestående kyrckio medlen giöra skall, om dhe uti fremmande mynt skola uhtfordras, lemnes under högwyrdige Herr Dom Probstens och Venerandi Consistorii censur och godtfinnande.
- 9° Förekom Sexman Johan Airichala och fordrade betalning af kyrckiowärden uti Pellilä, för dett han i desse äfwentyrliga tijder förwarat kyrckiones kista, tyg och skrud och med tårcknadet hafft derföre beswär; men som bemälte Johan är jämwähl kyrckiones sexman och altså obligerad att draga omsorg för kyrckiones saker, dy kunde honom af kyrckio medlen ingen wiss recompentement bewiljes, men om kyrckiowärden någon dehl af sin egen lön unnar bemälte Johan, lemnades under kyrckiowärdens goda tyckio och frija wilia; där hos obligerades offta bemälte sexman Johan Arichala att återställa kyrckian sijna penningar uti samma mynt eller uti Plåtor, som the tillförene uti kyrckioistan woro nedsatte.
- 10° Sedan proponerades att af samma berörde kyrckioistan äro tagne 40 dalder koppar mynt till Sacellani Sahl: Thomae Amnelii Rencon(?) ifrån Tavasthuus; men som effter närwarande Sexmäns intygan Sahl: Amnelius sielf uhtlofwat sig samma kyrckioedlen ehrläggia och blef uti arfskiftet särskilte; så befans dett skiäligt, att kyrckian må icke komma sina medel att umbära; utan om hans åhörare sin fromhet emot Sahl: Amnelii Enckia betee wilia, att the af sin egendom slijkt för sahl. Amnelii löhn betala och contribuera.
- 11° Hwad kyrckiobygnaden widkommer, så besåg den af kyrckiones Sexmän, så till des innan- som utan-döme, och befans betarfwa en nödig reparation: hwarföre obligerades Sochnes

inbyggjare fram för alt låta sig wara angelägit, så wida desse tjdzens conjuncturer och continuerliga skiuss tillåta, enkanerligen om kyrckiones taack och knutar, genom hwilka wädret blås och sniö ymnigt infaller, att the med tienliga byrder blifwa beslagne och tiärade.

- 12° Men besynnerligen påmintes, som offta tillförende, altså och nu om kyrckio gårdens uprättande, som aldeles är förfallen, hwar till dhe uhtlofwade sig wilia wara benägne och redobogne.
- 13° Booklärdé här i församblingen finnes nu förtijden 39 personer och förmantes föräldrarna, att dhe sina barn flitigt där till hålla, hälst att dhe med en Literat klockare äro försedde.
- 14° Förekom Thomas Hendrichsson Eskola ifrån Iänhio by, som trolofwat sig med Brita Mårtensdotter uti de swågers Bengtz Perssons och des hustru Saras närwaro, gifwit den i trolofning 22 öre, Sölfwer mynt; då Brita emottagit gåfworna under dett förord, att Brudgummen Thomas Hendrichsson skulle afwijsa inhyses Dragoun hustrun Maria Simonsdotter, som hos honom warit, men Thomas sådana förord nekat; hwar å Thomas uhtwärckat lysning, som 3 gångor å rad blef lyst, men wigzlen sedermera blef upskuten. Tillfrågades Thomas af hwad orsaak han wille åtras, swarade han, sig hafwa reest till Cangasala att upkiöpa Spanmähl, och wid samma tillfället Maria Simonsdotter gifwit sig i fölie med Thomas, hwar af Brita fattadt misstancke och föregifwit att Maria wore uphof till dheras skilsmässa: derhos förebähr hela byläget, att så wida Thomas hade afwijst Maria Simonsdotter ifrån sitt hemman, intet förhinder emellan dem yppatz, utan Thomatzes ächtskap med Brita Mårtensdotter blifwit fullbordat. Endteligen sade Thomas sig gärna wilia tråda i ächtskap med Brita och låta sig wijgas, men Brita exciperade för dhe hotelser Thomas henne för detta undsagt, så framt dhe skulle blifwa tillsammans wigda, sig icke wela ei heller töras byggia något ächtskap hwar emot doch Thomas bedyrade sig aldrig henne hotadt och undsagt; hwilcket alt under dett högwördiga Dom Capitletz högrättewijsa godtfinnande hemställes.

KAUHAJOKI

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 11. Januarii blef visitation hållen uthi Cauhajoki Capell af Ilmola Såchn, och då Predijkan wähl förrättad af förr Adjuncto öfwer hela Sochnen, nu för denne tiden ordinario uthi Curicka Capell Wyrdige och Wällärde Herr Nicolao Prochman.

1. Församlingen som för den swåra wäderleken och wägens skull något swagh war, blef examinerad, och befans dhe medelåhrige någorledes förstå sig på sin Christendom, men både the åldrige och unge, någre undantagne, tämmeligen swage, så ock dhe måste af barnen nästan aldehles ööfwade; hwarföre dhe
2. förmahntes på den ena sijdan förkofra sig och göra flijt där-uthinnan, på then andra bedia troligen Gudh att han genom sin hel. Andä wille upwäckia hiertan till lust till sig och sitt hel. ord, så ock
3. Till att hålla sina barn i rätten tijdh till sin Catechismi lära och det icke försumma, som härtill spordes hafwa welat skee, besynnerl. Herr H. Hideen Sacellanus Anno 1717 härifrån kom, som nu ähr i Wörå.
4. Ifrån hwilcken tijdh nu ett ähr sedan denne försambl. hafwer blifwit af wählbemälte Herr Prochman besökt, doch något sällan, och wore han redebogen åfftare att göra det om någon hielp medh häst wore till att ernåå, hwarföre giordes därtill wäderbörlig anstalt, effter församlingens bewillian. Så att han hwar söndag, /: som i synnerhet om sommaren möijeligit lär blifwa då han wedh det ena Capellet bittijdare och det andra något senare predijka kan :/ eller hwarandra, och hwar tredie här förrättar Gudz tiensten: emellan bägge Capellen Curicka och Cauhajoki är 2 1/2 Mijhl.
5. Kyrckian till sin byggnad ähr behållen, doch hafwer Sacerstian bognatt ifrån kyrckwäggen; sådant lofwade församlingen medh första att bättra, så war ock kellaren under Sacerstian förfallen för någon dehl.
6. Caplans bohlet ligger i öde.
7. Een Messe-Casuk och een Messe-Särck war ock till städes.
8. Dhe fattige finnas indehlte, hwarpå inlefwederades een lista.

9. Denne kyrckian haar i desse 4. åhr intet det ringeste förkofrat sig mehr än till paar daler *Koppar Mynt* för den stora fattigdom skull, här åhr. Dy blef anstalt giord, att kyrckiopung skulle göras och sedan brukas, så ock att Kyrckio-wärden Matz Panula skulle medh klockaren Johan Peersson göra flijt om kyrckians bästa.
10. Kläckaren instruerades huru han böne-stunderne medh Gudz ordz läsande och böner om helgedagarne i lärarnes frånwahru förrätta skall, Näml. att af Bibeln läser af *Gamla* och *Nyja Testamentet* några Capitel hwar gång och jämbwähl församlingen förmahntes att intet öfwergifwa i samqwemmen och sammankomster till att bedia Gudh om nådh, förskohning och hielp.
11. Gustaf Kyyny som absenterat visitation och dessuthan war nu kallad under admonition, blef remitterad till wärdzlig rätt.

Anno 1721. d. 6. Jan. eller Festo Epiph. höltz visitation uthi Cauhajoki Capell, de effter hållen predijkan af visitatore öfwer Evang. förfohrs som effteråth förmähles.

- 1.º Församlingen blef förhörd och funnos några som giordt godt beskedh till examinatorum goda nöije, hwilcka berömbdes och dem mehra lust till gudz ord och kundskap tillönskades, dhe andre som flere worå worå trögare och owilligare hwilcka blefwå hierteligen till ett större nijt om sin salighet opwäckte. Men alla förmahnte så
- 2.do till att bedia Gudh att han sin hel. Andes gåfwa nådh och uplysning i dheras hiertan ingiuta wille, hwaruthan ingen bokstaf och uthwärtens kunskap dhem till någon måtto komma kunde. Som ock
3. beflijta sig om att så lefwa och wara till sinnes, som dhe lärdt hafwa och dhe elliest i sin troos och lähros stycken bekänna och läsa.
Sedan dhe Unge och qwinfolcket effter een kyrckio-sång till ett sluut af den hel. act blefwå heem förlåfwade, och huusbönderne stått sig för Chordörren, blef
4. Medh nöije ommählt att *Dominus Nic. Prochman* har tämmel. flijtigt effter möijeligheten förrättat här Gudztiensten, och kläckaren Matz Nilsson som i detta åhr Joh. Langio /: hwilcken

- i förlidit ähr tog afskedh och på ett Bonde-hemma uthi L. Kyro booflytte :/ succederade dess emell. läser.¹
5. Men så frågade någre fåå om dhe kunde fåå någon ständig lärare som tillförende, dhe närwarande huusbönder tillfrågades om dhe alla wore ense därom några fåå swarade ja och betygade allas åstundan wara den samme, hwaremot ingen af hoopen något inwändes. Dhem som visitatoris egne förrige åhörare blef swahrat att man wille genom Gudz nådh sörja deröfwer att genom laga wägar ågar, tillskaffa dhem effter möijeligheten, en sådan lärare som både åhörare och lärare kunde bäst förnöijas medh.
 6. Det är förnöijeligt att här ähr kyrckian tiärad och ingen klagan öfwer dhe fattiges tillstånd. Sacristien ähr ock lagad hwareffter kyrckiokellaren måste ock repareras, som än ej skedt ähr.
 7. Äfwen så förmärcktes medh missnöije, att Gustaf Kyyny som wedh sidsta visitation för visitations och annan stämningz absentia war noterad, ej war befordrad till sluut, hwilcket man måste höga öfwerheten föredraga, då wederbörandene fåå sig förklara, hwem där till wahrit förwållande.
 8. Äfwen så ähr illa att Elias Matsson medh sin wederpahrt Isak Mårtensson intet kunnat komma till sluut och således till sine sahlighez medels bruuk, genom lijka händelse, hwareffter frågas skall. Isak Mårtensson som wedh effterfrågan ej war tillstädes, skall lagföhras.
 9. Kyrckiorächningen måste blifwa till wijdare, effter som icke allenast den förra booken alt härtill warit borta, och några ähr ähro utlämnade, på hwilcka och intet skall hafwa fallit till kyrckian, uthan ock somblige åhrs infallne medel och sluut Rächningar desideres, som af Rev. Dominus Hiden, när han här till kommer lærer till någon närmare richtighet hielpas kunna.
 - 10.² Det ähr wähl att dhe fattiga ej förnimmas hafwa att klaga.

¹ Sana »läser» on tekstissä epäselvä ja vaikuttaa myöhemmin lisätyltä. Pykälän lopusta saattaa puuttua jotakin.

² Kymmenes pykälä on tekstissä myöhemmin yliviivattu. Tämä johtune siitä, että pykälän sisältämä asia tulee esille jo kuudennessa pykälässä.

KAUHAVA

Tarkastuslausunto tileissä Kauhavan KA (VMA) III Gl 1:1

Det är oförswarligit, at det ringa som uthi desse åhr infalla kunnat, i räkenskap boken ei infördt är, hwarmedelst besynnerl. orichtighet är förorsakat, hwilcken man intet närmare kunnat rätta, änn effter kyrckiones Sexmäns intygan oprätta en lista på de uthestående, och i kyrckian liggjande medell, skolandes samma längd angående det uthestående j Werldslig Rätt examineras. Hädan effter skall hög Ehrewördighet, Herr Martinus Mullander noga i Räkenskapzboken införa, hwad inkommer: försummes sådant, så lämnas thet til hans eget answar.

Cauhawa den 15. Febr: 1720.

Jacobus Falander.

KEMIN ROVASTIKUNTA

Kemin rovasti Laurentius Forbus on vuosien 1715—16 vaihteen tienoilla tehnyt tarkastuskierroksen seurakuntansa kappeleihin sekä Kuusamoon ja lähettänyt tästä 27. 1. 1716 selostuksen Turun hiippakunnan tuomiokapitulille Tukholmaan. Tuomiokapitulin vastauskirje 13. 3. 1716 on tallella Kemin rovastikunnan arkistossa (OMA) Ea 2. Sen on aikaisemmin julkaissut *Fellman* II s. 190—192. Fellmanilla on runsaasti ortografiaa koskevia lukuvirheitä, mutta ne eivät vaikuta asiakirjan sisältöön. Seuraavassa seurataan alkupeleistä tekstiä.

Plurimum Reverende et Clarissime Domine Praeposite.

Consistorium har i dag förehafft *Plurimum* Reverend: Tuae dignitatis K: Sohns Clarissimi Magistri Zachariae Forbus jemte skrifwelse af d: 27: Jan: sidstl. insändne ¹ acter och berättelse om des förrättning oppe i Lapp Marcken: hwar wid Consistorium har att berömma hans flijt och accuration: Följande nu någre påminnels-

¹ Sana tekstissä epäselvä.

ser, effter hwilcka Plurimum Rev: Tua Dignitas wille genom Correspondence med wederbörande, sökja att bijbehålla ett godt skick, så wijda, och i the orter, det i detta tillståndet kan sig göra låta.

Kittilä. Det är wäl, att de som äro myckitt försummelige, till att komma i kyrckjan, blifwa för werdzlig Rätt angifne. Men nu, så länge ej någon Rättegång hålles å orten, måste man eljest med Alfvarsamhett, och med hotelse i anledning af Kongl. Förordningar, sökja de trögas Rättelse. På samma sätt förfares med them, som afhålla sig ifrån skriffthåll, och äro tröge till att lära sine Christendoms stycken: Hwarutinnan så wäl i synodaliske Föreningarne, som ofta wid Visitationerne, consilium är gifwitt, Förutan thet som Kongl. Förordningen af Anno 1697: d: 17: Decembr: för-
mår och innehåller, nemligen att med them skall förfaras effter §: 2: i förnyade stadgan Om eder. De Kittilä boar, som ej sielfwa låta sig röras, af dett at deras döde liggia på een oomstängd Platz nedergrafne, undsäges, at ej få begrafwa något lik innan de sina andelar i Giärdandet fullgjort.

S o d a n k y l ä. Men hugnad förnimmes här en god förkofring hoos åhörarena i theras Christendom, warande och eljest i thet öfrige alt wäl påmint. Anmärckes ännu 1:o att det hade waritt wäl, för all händelsse skull, om de 198 Daler kyrckjopengar blifwitt aldeles tagne derifrån, och lämnade under Plur: Rev: Tuæ Dignitatis eller någon annan säker mans förwar, till des the kunnat på någon säker ort nedsättjas. 2:o Sahl. Prostens Tuder i projecterade taxa för grafställan i kyrckjan å 3 daler kopparmynt, blifwer och nu approberad, emeden församlingens lemmanne sielfwe der med äro fönögde, och Plur: Rev: Tua Dignitas ej hafft någott deremot at påminna. 3:o Och som the äfwen godwilligt åtagitt sig at gifwa 30 öre kopp. mynt åhrligen åt kyrckjowården, så hafwer han det oklandrat framdeles at åthniuta, enkannerligen om han wisar någon flijt och Omsorg till kyrckjans nytta. 4:o Det kan wäl wara myckett bedröfweligit för Olof Andersson, at hans barn är af en Reen ihjältrampadt, hwarföre han af Ministerio bör tröstas; men som der waritt lata culpa å hans sijda, så kan det ej annors afgå, Med mindre sådant i werdzlig Rätt angifwes.

K i e m i b y: Sombio och Inari. Emedan på desse orter finnes alt i godt skick, så är det både lärarenas och åhörarenas beröm

att de genom Gudz Nåd beflijta sig om ett Gudi behageligitt lefwerne. Den nu antagne kyrckjowärden Olof Henrichsson Cura (?)² wid Inari, blifwer här med i des ämbete authorizerad. I öfrigtitt approberes alt thet Mag: Forbus myckitt Christeligen och wäl påmint.

C u s a m o: Det är wäl troligitt, att många ährender blifwitt oafgjorde, medan ingen Justitiarius waritt för handen. Men så drager man det förtroende till Vice Pastorem Iunnelum, att han med flijt och alfwarsamhet söker att göra hwad som möjligitt är, till att hålla åhörarena wid ärbarhet och Christeligen wandel.

Den aldrehögste förläne sin wälsignelse till desse och andre helige wärck. Under samme store Gudens beskydd förönskes Plur: Rev: Tua Dignitas troligen: Stockholm: d: 13: Mart: 1716:

På Doom Capitletz Wägnar,
Jo: Gezelius
Alex: Keplerus.

Saman tarkastuskierroksen jälkiselvittelyihin liittynee seuraava tuomiokapitulin kirje (Kemin rovastikunnan arkisto Ea 2, OMA).

Plurimum Reverende et Clarissime Domine Praeposite.

Såsom Kusamo Pastorat genom Gudz nåd blifwit beskyddat för fiendens wåldsamhet: så har man i thens högstes åkallan företagit deliberation om samma lägenhetz besättiande, oansedt dett ej kunnat skie wid andre vacancer på the ohrter, som äro under fiendens wåld, uthom Hans Kongl. Majjestettz speciale nådigste befallning och tillstånd. Och har man billigt ansedt Herr Alexandri Krancks och Herr Barthold Erwast goda meriter och skickelighet: men doch ej kunnat förbigå att reflectera uppå församlingens trägna intercession för Herr Olao Junnelio, hälst som der under beror dett fattige Sterbhusetz conservation: skolandes sahl. Pastor med egen bekostnadh uppbyggt Prästegården, hwilket församlingen nu ej kan refundera och wore således mycket swårt, om sahl. Pastoris egen anhörige ifrån sine egen huus skillias skulle. Dess-uthan befinnes af Mag. Zachariae Forbus inkomne actis att sahl.

² Sana tekstissä epäselvä.

Pastor Bonelius äfwen wid wijnhållet giordt försträckning, som jämwäll är obetalt, och kunde så framgent blifwa, emedan församlingen är fattig, om icke något framdeles wore att wänta, genom dett att Sterbhuset der conserveres. Så hafwer häröfwer man och förnummit att *Plurimum* Rev. Tua *Dignitas* ej warit emot *Domini Junelii* befordran: hwilket Tua *Plurimum* Rev. *Dignitas* låtit märckia i ett bref till Herr Rådman Backman, som skulle gifwa det sahl. inspectoren Olsboo wid handen, att han angående sin Stiuvsöns *Junelii* befordran hade att förmoda sitt åstundade nöije. Fördenskull är nu Consistorii wänl. begäran, att *Plurimum* Rev. Tua *Dignitas* wille låta så wäl *Dominum* Kranck som Erwest weta, dett de ingalunda äro wordne förgätne, skola ej eller framdeles förgiätes will Gudh! uthan efter sine gode förtienster hafwa att förwänta nöijachtig befordran, tå wid landetz hugnel. forlofning lägenheter nog lära yppas. I medlertijd lära the ej missunna, att den wählfortiente sahl. Pastoris Bonelii Sterbhuis blifwer genom *Domini Junelii* befordran hugnadt. Önskar *Plurime* Reverend. Tuæ *Dignitati* Gudz beskydd. Stockholm d. 13 Junii 1716.

På Dom Capitlets wägnar
Jo Gezelius.
Alex Kepplerus.

KIIKKA

Tyrvään KA II Cg 1

Anno 1721 dhen 10 Febr. skedde Visitatio Praepositi ij Kijka Cappell hwarest Predikan hölldte ven: *Dominus* Andreas Revolin öfwer Epist: Domin: Sexag: då näst dness förrättande blef effterföllande företagne.

1. Widh Catechismi förhöör förspordes en hugnelig flijth och förkofring hoos största dhelen så i läsandedt som förståndet dhe trögare förmantes här såsom annorstädes framdheles till att wijsa sin förbättring, taga acht på lähran och ställa sitt lef-

werne dher effter, och medh all flijth söckia dher af sin timmelige och ewige wälfardh.

2. Beswärade sigh P. Rev: *Dominus* v. Pastor öfwer Cappell boerne att dhe icke draga omsärgh om dheras kyrckias och kyrckio-ballckers reparation, oansedt dhe åftta så wähl af honom som visitatore der om påmindte ähre, hållst kyrckian lääker på många ställen, för medellst taakbrädernes nederfallande och förorsakar kyrckioiwäggarne stoor skadha äfwen wähl på åthskillige ställen stå ballckerne taaklööse hwarföre nu såsom tillförende förmahntes dhe widh straff till giörande samme arbete sigh i währ företaga, dhedt dhe och i wisso låfwen effterkomma.
3. Kyrckio Räckningen hadhe ingen att emoth seijsa sedan dhen för dhem i kyrckian blef upläsen hwarföre dhen richtigh ehrkiändes och underskrefz.
actum ut supra.

Matthias Tammelinius

v. P. et P. in Mouhjerwi.

KISKO

Kiskon KA (TMA) II Cf 1

ANNO 1719 d. 15. Martij höltes visitation i Kisko, då, effter hållen grundel. förklaring och repetition öfwer 4de acten loco Exordii och ord: Evangelium af Rev. *Domino* Johanne Sivonio, nåd, wälsignelse och frijd anönskades, samt huru nödigt, nyttigt och saligt det ähr att höra, giömma och giöra Jesu Ord och tahl. etc. såsom och Deven: Consistorii Considerable bref af d. 6. Febr: på Finska verterat uplästes. Sedan

- 1.° Examinerales församlingen som wähl war anledd till Catechismi förstånd dhe än till wijdare flijt animerades, samt dhe försummelige om sin egen stora timmelige och Ewige skada, och fahra af Evangelii innehåld underwijstes och till bättring upwächtes.
- 2.° Dhe som nu på Visitations- och Sabbatzdagen förfallelöse utj

Capellänet, synnerligen Numjärfwi sex Bönder hemma och uthe blifwit, skola annoteras och med laga böter effter Kyrckiolagens 24. Cap: 7. §. corrigeras.

- 3.° Såsom Sacellanus Herr Ericus Orenius berättar, samma Numjärfwi boar alt ifrån 1714 icke ens kommit till någon Gudztienst i Kisko, ej heller then hel- och högwärdige Nattward här begådt, twiflandes att dhe och ej heller j Carislojo salighetennes medehl nyttiat, af hwilcket sielfzwäld, dhe jämbwähl tagit sig frijheet, att förhålla Ord: Ministerio och klockaren en dehl af det, dem effter lag tillkommer; altså måste dhe bewijsa hwarest dhe Gudztiensten bijwistat, och där dhe emot Kyrckordningen i Carislojo blefven admitterade till Herrans Helige- och högwordige Nattward, måste Pastor i Carislojo sig in Dev: Consistorio öfwer slijk license förklara, men Numjärfwi obligeras att hålla sig till sin egen Kyrckia och Prästerskap, excepto casu necessitatis, sampt gifwa till dhem hwad kongl. förordningar förmå.
- 4.° Kyrck-Rächningarne öfversågs, och blifwer wed Moderkyrckian behålne penningar fyrattijo sex daler tiugu fyra öre kopparmynt, för uthan 36. daler som i Nödfall 1713 till wijnhåld ähre angrepne, och af församlingen böhr åther betahlas, item förra kyrckwärden Zachariae Jörenssons rest. Ett hundrade sexttijo två daler sexton öre Kopparmynt dhem, Crono Befallningzman Axellz accepterat och qvitterat, som till Rantterij, emot Herr Räntmästarens Tammelins Qwittans ibland 70 plotar qvittaance upfördt, och framdeles formodas till Kyrckian betahlas.
- 5.° Kyrckian Capellet och Prästegården måste synnerligen med taak så conserveras, att dhe ej af laka tego skada.
- 6.° Perquam Reverendus Dominus Pastor Herr Christophorus Roos berättade sig hafwa undfådt hans höggreflige Excel-lencens nådige bref, att sig straxt till krigzförhör inställa, och såsom Herr Pastor alt sedan förledne Sanct Mathaei dag i höstas af ålder och siukdom förswagad, haar måst hålla sängen, så att han med egne kraffter sig ej röra kan, som församlingen och dhes Comministri enhälleligen intygade; Ty beder och förmodar han underdånödmuckeliggt sitt utheblifwande i Nåden excuseras, tills han kan komma sig före igen,

i medlertijd med ödmiuk uhrsacht skriffteligen hoos hans Hög-Grefwelige Excellence inkommande.

- 7.° Såsom Sacellanus Herr Ericus Orenius wählbetänt låfwade godwilligt betahla half tunna resterande Enkiohielp till Sahl. Pastoris Herr Johan Thauvonii ålderstigne, torfftige och i några åhr till sängz liggjande Enkia, dygdesamme Elisabeth Agricola, så will man förmoda att Herr Pastor Roos till dhe 9 daler kopparmynt ähn gifwer Tiugu Cappar Råg, eller peningar effter Marckgången, som och Herr Johan Sewonius 10 Cappar eller 10 daler kopparmynt. Emedan hon i sitt älande sig till födo i förledne sommars måste betahla Trettijo daler kopparmynt för Een Tunna Råg, att hon ej må nödgas beswära Dev: Consistorium som hennes nød och rättwijsan anseendes warder.
- 8.° Församlingen förmantes, att ingalunda förhålla sin läng- och wählbetiente Pastori Herr Roos, hwarcken Påskpenningar eller andra Pastoralia, emedan dhe niuta fullkomblig Gudztienst och Herr Pastor med sine Comministris där om berömligen anstaltat. Actum ut Supra.

I. M. Drysenius.

Georg Agricola.

Anno 1721 dhen 24 Febr: ansteltas Probst-Visitation i Kisko ModerkyrckioLähn, där och Suomusjärfwi Capell försambl. war tillstädes, då effter förrättad Gudztienst af Capellanen Johanne Sevonio församlingen förönskades allskiöns nådh, wälsignelse och frijd af Herranom! och äfwen war förestältes herrans Jesu innerl. glädie och tacksägelse, för Evangelii hugnelige fortgång, med miracels bewijsningh, genom Lärjungarna, hwar af alle Christne måge beweka till tacksamheet, för Gudz hel. ord, och Sacramenternas åthniutande, skyende all synd, och kiötzlig sielfklokheet i andelige saker etc. Sedan

1. Förhördes församlingen som effter tidzens tillstånd, wijste sin fljht uthi Christendoms kundskapen, och förmantes till wijdare förkofring, samt fljhtigh kyrckiogång och innerl. bootfärdige böners uthgiutande till Gud om tålomod, hielp och frijd i desse bedröfvelige och ängzlige tijder.

Literati befans i Moderkyrckiolächnet 150, och wed Capellet 87 Personer.

2. Pastor Pl: Reverendus Dominus Christophorus Roos jempte församlingen begärade enhälleligen att få en S: Ministerii medhielpare den Sochnen effter gammal wanlighet låfwade underhålla, effter Herr Pastor af ålder, arbete, och tillstötande krankheeter måste hålla sängen; Ty förmantes Herrar Capellanerne troligen uppehålla Gudztiensten såsom här tills är skedt, till des Dev: Consistorium hinner dem een Adjunctum uthsee, så att de Herr Pastori i dess rättigheeters åthniutande icke praejudicera skola.
3. Widh Moderkyrckian befans af muldpengarne in residuo 70 Daler 4 öre Koppar Mynt och wid Capellet 124 Daler dito Mynt, och måste hwad där af ännu i Sochnen inneståår ofördröijeligen kyrckiorne till godo incasseras.
4. Hwad Moder kyrckians, Capelletz, Prästgårdz och Capellboh-lens conservation wijdkommer, finnes in Actis Visitationis Anni 1719 dhen 15 Martii §. 5. som bör observeras och effterkommas. Actum ut supra.

I. M. Drysenius.

KOIVULAHTI

Ilmajoen KA II Ea 1:1

Anno 1719. d. 1. Aprilis förrättades visitation i Qweflax Capell af Mustasaari försambl., då effter wähl förrättad Pred. öfwer Evang. Fer. IV. Nat. af Ährewyrdige och Wällärde Herr Henr. Hideen, effterföljande förehades.

1. Blef examen anställt, och såssom fåå woro som wijste sig hafwa omsorg om sin christendom och sahlighet, så blefwo dhe berömde och dhem ännu en större lust till det goda och förkåfring i dheras christendom tillönskad; dhe tröge blefwo alfwarligen förmahnte till att bättra sig, så ifrån sin säkerhet som ock andre synder och laster, för hwilcka skull Gudz wrede öfwer oss kommen ähr.

2. Kyrckiofönstren woro sönder på norre sijdan, dhe skulle tilltåppas medh bräder; Gålfwet war ostadigt, där till skulle en ny stadig sylla anskaffas; Kyrckbalcken war nog illa fahren och än ej effter förra påminnelser förbättrad; det skulle nu ändteligen intill Pastoris nästa återkomst till Capellet skee, så framt på dhe motwillige icke effter Kyrck.-Ord. straff falla skall.
3. Stapelen står öppen, men dhe äldste af Capell-församlingen försäkrade, det intet skada, efftersom botnen under kläckstaden, så lagd wore, att den watnet afhålla skulle.
4. Södre sijdan af Kyrcktaket skulle tieras, såssom bewilliades.
5. Grafwarne wore myckit wårdzlöst täckte på kyrck-gården, sedan dhe i winter öppnade ähro; dhe skohla ju ändteligen med första som skee kan wähl täckas och slättas.
6. Uthi denne orolige tijden under det Ryska wäldet, har kyrckians inkomst warit ej mehr än 8 D. Koppar Mynt och lijka stor utgiffit så att kyrckian ingen ting hafwer till bästa; ty förmahntes åhörarena till gifmildhet således jämwähl att öfwa sig till att draga hiertat ifrån det timmelige som doch försakas skall.

KORSNÄS

Muistio rovastintarkastuksessa 27. 2. 1719 esille otettavista asioista (Ilmajoen KA II Ea 1: 1)

Föregifne ährender wed prostvisitation wedh Corsnäs Capel församling Anno 1719 d. 27 Februarij som föllia, och mig pro tempore witterlige äre.

- 1:° Simon Hansson och Simon pott i moikpä Anno 1718 *Dominica Rogate* eller gångdagarne då iag alle dagar der höll Gudztienst, höllo sig från kiörckian och som sades tog sig siähl rodd före, med flere som då sig från kyrckian höllo af sielfz wäld och föracht.
- 2:° Mände förledne *Dominica Epiphantias* Mattz operg från Corsnäs, och en tienst gubbe från lill båsk i Harfström, wara wed moderkyrckian, och då annat Gudeligt folk gick i Kyrckian, gingo dhe gerad kyrckian förbij och under prädikan satte

sig i Kåthnäs så länge Gudztiensten war öfwerståndén, hwilcket kyrckiowärden Anders andersson wed moderkyrckian mig berättade.

- 3:° Kläckarens berättelse genom en supplique nembligen Mårten Kårsbergz j Corsnäs, som det hört af Ländzman mattz uppa, det Anno 1718 då han en Söndag reste Harfström by förbij, långt för än solen war nedergången råkat bonden Mattz Johansson I den böjen allaredan då om dagen upbrukat sin åker och så Sabaten ohelgat, item Erik mårthensson, då kiört höö om samma sabbatzdag, med flere som här bijlagd skriffthuthwijsar.
- 4:° bonden Hans Håman i Korsnäs som i sin Christendom är myckit Simpel, hållet sig lång tjd ifrån Herrans Nattwardz nyttjande och har iag altijd förmant honom bättra sig att iag honom förhöra måtte, men han sig afhållit, såm dock bör weta däss wärdighet genom om pröfwandet, såframt han eij stuckit sig fram, då någon sochnens oordinarie Präst der warit och skriffat.
- 5:° der till medh att folcket der i Församlingen eij må wara så benägen att söckia ächtenskap med hwar andra så lätt, som dhe menar, då dhe äre å bäge sijdor in linea aeqvali till tridie medh hwarandra slächt uthan höga öfwerheetz godtfinnande och till kyrckian något ehrläggjande, eller huru ledes högehrewördige Herr Prosten detta ährandet rätt mäctigst ompröfwar förblifwer, som en sådan sack med mattz obb i Harfström och dess nu ächta hustru är.
- 6:° måste iag bekiänna att Capelboerne i desse åhr största dehlen mig ganska lijtet sin plicht wist at bethala, effter öfwerhetens ordres min Caplans rättighet, och föga til säjandes af de mindre pastoralier och betahlar det eij häst legan, då iag dit i åthskillige tjder mig begifwer med min häst, och mästa dehlen måste hålla mig math sielf, och dhe sittia frj herrar, ja oskyldigt ändock klaga på mig sin siähle söriare och med mångt föracht pocka, och synes billigt at dhe understundom kommo effter mig med sin häst, när iag dem der om anmodar.
- 7:° Enär iag alfwarligen esom oftast på Prädikestolen förmante Ryss konan Caissa Jacobsdotter i Corsnäs för hennes horiska omgänge med en post Cassaqve i Corsnäs och hon det hördt,

hade hon sagt, som Hans Håmans dotter berättat för Klockarens mårtin Corsbergs hustru, om prästen får dömma, så får ej många männer lefwa.

Rovastintarkastuspöytäkirja 27. 2. 1719 (Ilmajoen KA II Cf 1)

Anno 1719. d. 27. Februarii höltz visitation uthi Korssnäs Capell af Närpis Sochn, då effter förrättad Predijkan öfwer I. et II. Actum Passionis af sacellano Ährewyrdige och Wäl-lärde Herr Carolo Hoffreen, fölliande förrättades.

1. Församlingen blef förhörd och befunnit att någre af dhe åldrige både bättre läste och förstodå sina christendomstycken än dhe yngre,¹ och dy blefwo bägge dehlarne behörigen för-mante till att winläggia sig om bettring och förkåfning uthi kunskapen af sina christendomstycken. Och såssom
2. detta Capellgället hafft namn af någon hårdhet och styfhet af ålder och nu jämbwähl klagades öfwer dheras tröghet att komma i kyrckian, och benägenhet till sabbatzbrott, så wor då åhörarena troligen förmahnte uthi alt sådant att bättra sig ock till att afläggia alla andre sine wahl. synder, samt till att beflijta sig om mildhet fromhet och barmhertighet emooth the tårfftige, till hwilcken sahl. sinnetz förändring the troligen råddes till att bedia Gudh innerl. om den hel. a. Nådh och uplysning, om elliest Herrans uptände wrede skall wijka ifrån oss och icke blifwa siu gånger swårare, som än i fall af en framhårdande obotfärdighet hända lærer, så att det intet lär skee effter dhe säkras tancke, att effter krig och oähr kommer fredh och goda årswäxter effter Gudh ähr opstånden till att straffa och döma, och will antingen hafwa bättring eller ock till förgöra af:ntyrs (?) syndarne af Jordene.
3. Församlingen war ganska ringa efftersom denne framför många andre orther ähr ruinerad både genom flychtande och mordswärdet men mehntes ock åthskillige wara elliest borta af sielfzwäld, hwaribland nämdes Matz Matsson måttz (?) i Korssnäs by; han och dhe öfrige på giord effterfrågan, böra lagföras och dhe öfrige förmahntes att taga sig i acht.

¹ Yngre-sanan päälle myöhemmin kirjoitettu: unge.

4. Kyrckian måste och med första tagas i acht för taak, som henne i synnerhet öfwer förhuset skada will, så ock tieras så snart det möjligit blifwer samt kyrckiofönstret som Mårten Larsson i Wärgöön för privat fordran sades förpantat, igen fordras lagl.
5. I församlingen funnos dhe som önskade att dhe åfftare finge läraren till sig, hwartill Herr Hoffren fann sig elliest benägen, men klagade sig om häst och upwachtning wedh det andra Capellet och lærer söka det något åfftare att göra, så wijda görligit faller, samt hälst då wägarna och årstijden tillåter, wedh sin här waru, lämna kunskap när han där näst will igen komma. Hwadh af honom berördes om en ann prästman (effter som han ensam ähr)² hwar till församlingen ej benägen war, togz till wijdare ad notam.
6. Ifrånwahru af läraren har man här tagit sig före att läsa hemma i byarne, så att ingen går i kyrckian; sådant skall ändras och blef Kläckaren instruerad huru han läsa skall Gudz ord, och begynna nu med paar eller 3 Capitel af 1. Sam. B. så ock paar af S. Matth. Evang. hälst efftersom dhe Postiller som här finnas lära wara folcket redan tämmeligen bekante.
7. Inga kyrckiomedel af alla desse åhren mehr än 3. D. Kopparmynt finnes här; folcket förmahntes till större willighet, samt Kyrckwärden och kläckaren wedh tillfälle af barndoop, kyrckgång, brudhlysning, begrafning, gästebodh arfskiften etc. att laga kyrckians och the fattigas interesse och rätt uthi acht.
8. Dhe fattiga hafwa uthan ordning och indehlning gått i kring, dheras kista blef ingifwen och skohla indehlas, sedan man dhe öfriges antahl ...³ wäl inhämtat. Doch togz det ad notam att 3. st. barn gå omkring och tiggia, hwilckom doch skall börden till halfwa det hemmanet tillhöra som nu Sigfredh Bengtsson ifrån Pörtom i Petalax besitter, hwilcket med högachtad Herr häredzhöfdingen skall comuniceras.
9. Om barne-schola påmintes både församlingen och Kläckaren så myckit mehra, som den alldehles stadnat och i obruuk kommit, hwarigenom lär hända att hwadh än dhe unga läsa, dhet

² Suluissa olevat sanat myöhemmin ylliviivattu.

³ Sivun reuna rikki alkuperäisessä tekstissä.

göra dhe medh en stoor orichtighet; kläckaren upväcktes till flijt och försichtighet i synnerhet med dhe fåå, som nu först till honom sättias kunna. I sådant fall skall han ock flyttia sig närmare till kyrckian till att boo.

10. Dhe Moikpä boor som besynnerligen klagades öfwer att ej kommit förl. *Dominica* Rogate och gångdagarne i kyrckian, förmahntes i gemeen att bättra och achta sig men Simon Pott som war besynnerl. beskylt, wijste sitt förfall.
11. Hans Håman som sällan skall gå i kyrckian och på lång tijdh ej besökt herrans Nattward, sades nu wara siuk, och dy fick sin förmahning af Herr Hoffren hemma i huset.
12. Förmahntes församlingen till willighet uthi afgifften af sin lärares genom Wälborne Herrar bägge lägmäns skriffter hwilcka uplästes förordnade rättighet, och lærer hans ährewyrdighet på sin sijda folcketz och i synnerhet dhe fattigas wickor considerera, och
13. så laga att skriffth och communionboken uprättas antingen af nyjä eller af dhen gamla där uthi något rum än qwahr ähr, och communicanterne noga inteknas hwar gång, hwilcket nu i desse tijder tillbaka ej skedt ähr.
14. Wijnpenningar i förstene 1. Copek af hwart hion måste opbäras och så wijn genom kyrckwärden förskaffas, hwartill dhe nu råddes och än wijdare af hans ährewyrdighet Herr Carl tillhållen warda, effter det sättet att hwar köper och hämptar wijn för sig som här till skedt mycket oredå kan af sig föda.
15. Erich Johansson, som medh Maria Johansdotter och Beata Simonsdotter och Beata Thomasdotter alla ifrån Töby, skulle *Dominica* 4. Adv. gått för Bönstunden ifrån öfwermark, sökte medh sin fattigdom att uhrsächta sig; Till dhem alla gick en förmahning att framdehles taga sig bättre till wahra för sabbathens ohelgande.
16. Mats Johansson som i förl. sommar i skörde tijden för solenes undergång om söndagen upplögt en godh dehl af sin åker och kyrckwärden Mårthen Erichsson /: bägge i Harfström :/ som kört hö i samma tijdh, som länsman uppe sielf öfwerkommit, kunde ej besynnerl. neka derföre och böra för den skull lagföhras.

KUORTANE

Tarkastuslausunto tilikirjassa Kuortaneen KA III Ga 1 (VMA)

Anno 1720 den 11 Februarij in visitatione anniversario blef denne kyrckioräkning öfwersedd, och befans att Muschowiterne, wed deras hastige infall en deel af kyrckiomedlen borttagit, jemwäl nogot af kyrckians skrud men ännu war uthi behåll hoos åtskillige af allmogen contant 104 D. och 15 öre *kopparmynt* hwilcka med det först skola indrifwas, hwar til Cronones länsman Wälberömde Johan Ahlgren försäkrade sig wara behälpelig. När medlen blifwa incasserade skola de uthi räakenskapen optages. Anno et die ut supra. Jacobus Falander. Carlebyens. Past. et Praep.

KURIKKA

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 13. Januarii höltz visitation uthi Curicka Capell af Ilmola Sochn, i närwaru af dheras ährwyrldigheter Herr Johanne Prohman Sacellano in Lapo, Herr Nicolao Prochman och Herr Josepho Steenbäck Adjuncto förr i Laihela nu wedh Ilmola Moder-kyrckian. Och blefwo effter wähl förrättad Predijkan öfwer Textum Epistolicum Dominicae 1. post Epiph. af Herr Nic. Prochman fölliande ärender förrättade.

1. Försambl. blef förhörd, och oansedt någre woro tröge så war doch en dehl som hugnade examinatores medh godt beskedh och förstånd i sine christendoms stycken. hwarföre
2. dhe förra blefwo förmahnte trol. till bättring och förkofring och dhe senare ännu een rijkare tillwäxt uthi Gudz lefwande kundskap tillönskat.
3. Ungdomen war nu något spahrsammare till Schola hållen än förr, så ock något senare än helsosamt wore, dy förmahntes föräldrar och maadfäder att icke allenast sättia sina barn i gemeen i barnscholan hoos Kläckaren, uthan ock om dhe några qwicka barn af Piltar hade att sättia dhem till studier, och

eij låta fattigdomen afskräckia sig därifrån, ty Gudh är nu som förr mächtig att skaffa sådane dheras nödtårfft.

4. Catechismi Predikningarne berättades wara idkade, äfwen så Passions predikningarne, äfwen lofwades att medh dhe sköne Epistoliske Texter i wekopredikningar skall stadigt förhållas.
5. Kyrcke-byggnaden är behållen, kyrckio-balcken något förfallen hwilcken senare hwart stycke af den som dhem äga bör medh första repareras.
6. Fattige ähro här indehlte på byjar och hwad ännu war som behöfde förbättring blef rättadt, och lista på dhe fattiges indehlning blef lefwererad, samt åhörare förmahnte till en christelig willighet däruthinnan och dhe fattige till nöijsamhet.
7. Jöran Matsson som förr hafft kyrckiowärdz tiensten tillsades att sin dienst kyrckians bästa wijdare med flijt att fortsättia.
8. Hela inkomsten befans tillsammans effter plundringen i desse 4 år 37. Caroliner. hwad gömt blifwit skall härnäst upsökias och clareras.
9. Maria Thomasdotter som bannatz och önskat ondt öfwer Herr Prochmans käresta och fostret i hennes lijf gjorde sin afböön och fick tillgifft af wederbörandene, men blef förmahnt att achta sig häreffter för en slijk synd.
10. Susanna Olofzdotter som klagades hafwa skaffat två sine barn till det fremmande Ryske folcket, och i synnerhet sin dotter till een concubin åt en Officer remitteres till häradz Rätten där att lagföras.
11. Nils Eskelsson Martila war medh sin hustru före kallad, och troligen förmahnt att afstå medh det olåt och oenighet som medh förargelse om dhem förspord ähr medh undseijelse af swårt straff för begge eller den af dhem som finnes wara orsak därtill härnäst.

Anno 1721. d. 8. Jan. höltz visitation uthi Curicka Capell då effter förrättad Evang. Pred. af visitatore effterfölliande ärender kommo till att ventileras.

1. Examinrades församlingen och befans att såssom somblige wögå altför lijtet, i det att dhe gamble som hafwa en gång lämnat på wägen willia intet låta opwäckia sig, hwilcka medh ijfwer förmahntes till förbättring effter som på en sådan säker-

het en god ända intet föllier, och det intet allenast till lärarena uthan ock till åhörarena är sagt: väger till i nådene och vår herres Jesu Christi kundskap 1. Pet. 1,2. 2 Pet. 1,2 et Cap. 3, 18. etc. uthan angår sådant alle dhem som sahl. warda willia; dhe af dhe yngre som sig ej behörigen förekommit, förmahntes att med ijfwer förbättra sig, och föräldrarna sätta dhem till schola; men så måste man ock tillstå att man någras förstånd och framsteg medh stort nöije förnam och måste befinna några kännemärcken af arbetet uthi ordet nu och tillförende, ty dhe worå åtskillige som een särdehles godh redå for sig göra kunde. Men så måste man

- 2.do desse ock förmahna att dhe intet måste stadna vedh den kunskap om Christo effter kötet 2. Cor. 5, 16, uthan låta Jesum Christum få rum till att boo och wärcka uthi sine siählar, och till det
3. låta Gudz ord det predijkade komma där till att det får rum i hiertat blifwer där och bär frucht i tålamodh. Hwarwijdh hängdes en frij och nijtälskande förmahning, att befljta sig om ett ostraffeligit christeligit lefwerne och att afläggia alla syndeskam och laster ibland hwilcka i synnerhet nämbdes fyllerij hwilcket i många åhr hälst hoos några huusbönder här i församlingen warit förargelig och till att beklaga, som wederbörandom till blygd blef förestält, med önskan af Gudz krafftige nåde till bättring. Såssom twenne af sådane för 8 eller 9 åhr blefwo dragne under gradus Discip. Eccl. K.O. C. X. § 2 så wore det ock nu tarfweligen. Herren styrcke allenast läraren till nijt, krafftige förmahningar och en godh efftersyn.
4. Sedan Ungdomen afgick och qwinfolcket, man till att förehålla och besluta, att första wåhr oundwijkeligen kyrckian tieras skall, som dem dijt wåhl behöfwes, så skulle ock kyrckibalckarne förbättras.
5. Med dhe fattige behöfdes allenast en förmahning att dhe wåhl underhållas och sköthas, och om dhe ähro oförnögde och ogudachtige angifwes hoos läraren, samt befordras till kyrckia och Gudztienst.
6. Hwadh Kyrckio-rächningen angår blef i kyrckieboken anteknadt med nöije att kyrckian något wackert till bästa hafwer.
7. Henrich Orhainen förliktes medh Hoiska medh förmahning att

intet mehra wara trätosamme och öfwa slagzmåhl så ock att Henrich skulle medh flere fört betahla dhett förra som dhem debiteres till kyrckian för slagzmåhl eller förargelse, medh antydan till Kyrckio-wärden Jöran Mattson att sådane rester honom intet bestås, och böra för denskull effter möijeligheten utfordras.

8. *Enckian* Susanne Jöransdotter war intet genom sin siukdom tillstädes ty hemsközt Bertil Larssons h. Maria Bengtzdotter til nästa heredzting medh sine reciproke beskyllningar.
9. Anders Nisiusson klagade att dess fader Nisius Jacobss. af en karl Kirmå benembd ifrån Ikalis¹ medh en stöhr i hufwudet så slagen blifwit att han innom 8 wekors tidh dödh blifwit, hwilcket ad notam tog.
10. Hwar Söndag häreffter måste af kläckaren alt Communion-folcket upteknas, för wijnpennningarnes skuld.
11. Blef en trogen förmahning gifwen att föräldrar och huusbönder noga acht och öga på dheras barn och unga qwinfolck hafwa att dhe af det inqvarterade fremmande folcket i synd och skam icke förförde warda, hwilket christel. föräldrar genom flijt och achtsamhet i tidh märckia och förekomma kunna.

LAIHIA

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 20. Jan höltz visitation uthi Laihela och effter hållen Predijkan öfwer text. Evang. *Dominicae III.* post Epiph. af Wählährewyrdige Herr Matthia Reinio länge Sacellano i denne försambl.

1. Församblingen förhördes i dess christendoms kunskap, blef medh nöije och befunnit att een dehl medh läsning och förstånd tämmeligit beskedh för sig giorde men såssom endehl war något sämbre i begge dehlarne, så förmahntes dhe till att

¹ Marginaaliin lisätty: A.^o 1714 ungefehr d. 27. Febr. i Koskue by 5. mijhl ifrån.

upwakna till en större åhåga om sin sahlighet, och dhe förre till wijdare flijt och tillwäxt och dhe i gemeen till att bedia troligen Gudh om then hel. Andes uplysning.

2. Så giordes till församlingen jämbwähl en hiertelig förmahning, att hwar och een måtte bättra sitt syndige lefwerne och afläggia besynnerligen dhe i landet wahn. synder, om Herren skall wärda oss nådelig, samt troligen att bedia Gudh icke allenast om den dyre frjden uthan ock om Gudz nåde och hielp till en sann omwändelse, och det så myckit mehra, som en rätt christelig wandel för Gudhi fordrar utöfwer en sådan utwärtas afläggning af det onda, ett dageligt dödande af ett jordeskt sinne, och korssfästande af köttet medh dess lustar och begärelser så ock att man jämbwähl gör hwadh Herren eskar.
3. Catechismi och Wekupred. sades hafwa blifwit hållen såss. ock Evang. Predikningar. Önskades Herr Reinio nådh och krafft det wijdare medh frucht och nytta att förrätta.
4. Kläckaren den Unga utfäste sig till att medh all trohet begynna medh Catechismi lähran och den sedan att fortsättia, skohlandes lähraren fljitel. efftersee att där wedh må alt trol. och skickeligen förrättas; så ock dhe som hafwa qwicka Piltar upwäcktes att hålla dhem till studier.
5. Kyrckio-byggnaden och balcken stodh uthi sitt rätta berömb. skick, så att man orsak hade församlingen därföre att berömma; allenast ähr nödigt att man afskaffar dhe många korss på jorden åfwan på grafwarne, som en frj gång förhindra.
6. Det ähr intet illa föranstaltat att gåssarne hålles till att gå i Choret och Ungdomen att gå heller neder i Kyrckian än oppe på lächtaren, så wijda där till rum ähr; elliest kan par wijse ährl. män hållas till att gå dijt op och hafwa upsicht öfwer ungdomen, effter som dhen på ett sådant rum lättel. kan taga tillfälle till sielfzwäld. Såsom exempel af detta senare blef andragit, och en sådan upsicht jämbwähl till förende här fogad warit.
7. Blef någon klagan föhrd att en dehl willia icke så lydige wara emot läraren, som sig borde; Näst trogen förmahning, kan sådant genom Gudz rättas om man håller fort igenom alla förmahningz grader med hwar och een som rättas och corrigeras bör effter Kyrck. Ord. då jämbwähl man öfwerhetens och

- den wärzdl. armens assistance emot dhe obootfärdige hafwer att undfå och bruka, Kyrck. Ord. Cap. X. §. 11.
8. Samuel Hendrichss. som skall illa handtera både sin hustru och styfbarn samt med sine grannar ofrijdel. lefwa bör tagas under bemelte förmahningz grader.
 9. Sigfred Risku, som af Visitatore i Wasa ähr förr förmahnter för den förargelse genom oenighet i dess ächtenskap, och nu blef kallad men utheblef, bör stämmas till Wasa till d. 3. Febr där till att försökia hwad man därtill med Gudz ord och öfwerhetens assistance kan uthrätta. Dessuthan bör han lagföras för absentia e Visitatione så ock sijdwyrdna och olydna både emot visitatorem och Herr Reinium hwilcken ock sin klagan yttrade.
 10. Sim. Mattss. Keta, som emot Herr Reinium medh någon tresko och gransägelse wijst sig i Kyrckian om Fer. II. Nat. et Festo Circumcis. erkände sitt fehl, bad om förlåtelse och lofwade bättring.
 11. Maria Danielsdotters klagan emot Matz Ersson stadnade däruthi, att hon sin pan igen får, hwilcken hon aflagt, då hon i Kyrckiorådth till en Carolin faltas för ohemult protesterande emot Matzes wijgning, effter som hon på sin dotters rätt till hwilcken Matz förr frijat, men sedan skall henne öfwergifwit och medh elakt tahl belustat, nu ej wijdare stå will; af hwilcket tillfälle borde underbörande påminnas, 1. att man har i wissa måhl macht i Kyrckiorådth att beläggia dhe brotzl. medh penningarna böter e.g. K.O. C. 16. 8. St. om...¹ § II.V. Men 2. bör wähl skillia åt hwad till werdzlig rätt hörer så ock att man ej dömer om någors egendom förordn. om Rättegång uti domcapittel § VII, måste ock 3.º kyrckiones män taga kyrckiones rätt och interesse i acht men tillijka achta sig wähl att oliud och förargelse i försambl. samt annat straffwärdt ju på intet sätt tijmar.
 12. När någon af åhörarena för sin fattigdom eller andre orsaker har någon tjd warit uthur Sochnen och ej föhrer attest medh sig, då bör läraren i fall han twiflar om någons förhållande genom bref och correspondence förnimma dess richtighet. Elliest ähr hwariom och enom som i sitt lefwerne richtig ähr

¹ Tekstissä tällä kohden lyhennetty sana, jota ei pysty lukemaan.

frijtt att begifwa sig till en orth som hwar hans saak tillsäger och honom behagar samt att undfå lärarenas testimonium juxta merita.

13. Anders Matzsson ifrån Lapå Cauhawa som här will giffta sig, måste skaffa sig ett sufficient pass däruthi hans hinderlöshet tydeligen uttryckes, förrän han får wijgning.
14. Jöran Haskus begäran att få paar daler för sitt omak effter som han lärdt soldaten Henr. Larss. läsa, af dess soldatz-lega hoos Michel Henrichss., ähr myckit skählig och kan Jöran söka heredz Rätten, där han elliest ej förnögd warder.
15. Dhe Kyrckian tillfallande böter, såss. för bittjda sänglag, pro absentia e visitatione etc. dhem uthmäte Kyrckiones Rotemest. eller Sexmän, effter förordningen där måhlet ähr klart; och sökes fogden eller länsman om assistance där så behöfwes hwilcka ähro skyldiga effter Kongl. förordningar att göra handrackning uthan någon större wijdlöfftighet i klara saker.
16. Gamla wächteren Bertill Matsson, hwilcken för sin swaga syyn skull haar fått en successorem, skall åter ansees, där han får boot och blifwer bättre i sine ögon, effter som Herr Reinius berättade honom i sådant fall dess tienst åter lofwad wara.
17. Af heela Jurwa byyn war ej mehra än 2. persohner, wedh visitation tillstädes och klagades jämbwähl att dhe sällan komma i Kyrckian; skohla fördenskull sådan för bäge desse måhlen af Länsman Wijdbäck lagföras.
18. Effter åt blef klagat och att folcket stahnar på Kyrckwallen i ett och annat otienligit wäsende och ej fogar sig inn i Gudz huus däreffter som dhe komma att göra i stillhet sin böön och bereda sig till sin Gudztienst. Sådant kan församlingen af Cantzelen en gång först med alfwar förehållas, och sedan dhe olydige hållas till lydnå genom opsyningzmännen, och dhe trenske annoteras och lagföras.
19. Wijnpennningarne måste wähl separeras ifrån Kyrckians egne medel, och härnäst dhe 45 D. 2 öre kopparmynt som Kyrckian i wijn och oblater kommit till kårta obserweras, och det lär skee kunna af wijnpennningarne när nu af hwart hiohn 1 1/2 öre silfwer mynt för hwargång upbäres, såssom i försambl. redan skall beslutit wara.
20. Dhe fattige etc. ut supra N.º 17. mut. mut.

LAPPI TL.

Rauman KA II Eb 1:1

Anno 1716 d. 4. Nov. Besökte iag Lappo försambling, då effter hållen Predikan af Kyrckioheerden Ehrewörd. och Högwällärde Herr Johan Welino och sluten Gudz Tienst förēhades effterfölljande Ehrender:

- 1.° Effter dagarna woro kortta och tijden ganska ond och fahrlig för inqwarteringz Ryssar, som då dageligen dijt wānttades, kunde man icke skrijda till något Catechismi förhör, uthan förmantas församblingen med ett bewekeligit tahl till tola-modh, idkesamma bönande och bootfärdige böner för det allmänna bästa, för Gudz församblingz och den rena Lährnes uppehållande wed närwarande buller, för Konungen, freden, inbördes kärleket etc. etc.
- 2.° Sedan qwinfolcket och ungdomen war heem förlåfwadt, framkallades Lijsa Johansdotter ifrån Caukola, som med en rysk soldat Anno 1715 om winteren afladt och födt barn, Lijsa påstod att dett war hennes egen man som uthi detta krijgetz begynnelse ifrån Wehmo sochn uthrijdit för en ryttare, begiärandes nu kyrckiotagas som en ährlig hustro. Capellanen Wyrdig och Wällärde Herr Petrus Escovius berättade att han och drog kantzlo på denne mannen och han dem sielf sammanwijgdt, och heette mannen då Erick Suckala, dett intygades och af någre andra i Kaukola byy. Laggiandes Herr Pehr här till detta, att han warit den samma som styrckt Lijsa till att känna wed sin man som så med tåhrar och böner sökte hennes wānskap.

Resolutio.

Aldenstundh denne Lijsa 1.° allaredan är en medelålders qwinna, 2.° stält sig alfvarsam och ährlig och icke lupit effter denne soldaten, men 3.° karlen der emot både sielf och genom andras tillhielp trāgit sökt hennes umgänge, Hafwandes iag 4.° samma winter pro judicatum uthi mitt huus uthi min wachtkarl Iwan Tolmatziof, som förr hett Thomas Andersson, hwilcken uthrijdit för en ryttare, ifrån Sahl. ÖfwerstLieutn.

Stetkeens rusthåld på Hwittisbofierd, lemmandes hustron dijt effter sig, som nu opsökte sin man med en 8. åhr gammal gässe, aflade barn med sin man, och blifwit som en ährlig hustru af Herr Probst en i Biörneborg kyrckiotagen; Ty kan man icke annat see än att denne ryssen är hennes förra man och skal hon som en ährlig qwinna tagas i Kyrckian.

- 3.° Erich Greelsson Maijala, som nu försummat stämpningen, måste endtel. uthan wijdare stämpning inställa sig uthi nästa Ting, att swara sin swärfader Simon Jacobsson, och måste i medlertijdh den ene med den andra hålla sig ifrån Herrans Högwärdige Nattwardh, äfwen så brodern Johan Greelsson som mig otillsbord, förlupit sin församling och hemma. Actum ut supra.

Georg: Ståhlberg

Past. et Praep. in Raumo

Anno 1718 d. 3. Martij skedde åter Visitatio Praepositi I Lappo församling, och effter hållen Predijkan af Sacellano Domino Petro Escovio öfwer ett stycke af Passionen förehades effterföljande momenter:

- 1.° Företogz Examen Cateheticum, hwar wed förspordes en hugnelig förkofring hoos the unga, så att man i denne bedröfwelige tijden ej högre wänta kan, hwilcket Ehrew. och Högwällärde Herr Pastori till ett godt loford biuder.
- 2.° Anstältes till församlingen en alfwarsam och beweklig förmaning till en oskrymtad boot och bättring till idkesamme böner och förböner om then Edla freden, för wår allernådigste Herre och Konung, för hwarandra inbördes, förböner till tolamod, saliggjörande Troo, frisk hopp, Christelig kärlek och mera sådant.
- 3.° Sedan denne gudelige förrättningen med wälsignelse för Altaret och en gudelig Psalm war endat, blef qwinfolcket och ungdomen heem förlofwadt och framkallades the äldste
- 4.° Och uplästes för them Kyrckioräckningen som war stält på 4. åhr, och befans uthi alle sine Clausuler wara richtig och derföre blef af heela församlingen och mig gillad och underskrefwen.

- 5.° Dhe påbudne wanlige Bönestunder måtte uthan försummelse wed macht hållas.
- 6.° Östergafweln af Kyrckian måste endtel. nästkommande sommar brädslåås, på det Gudz huus derigenom ei må förderfwas, och med all flijt måste förekommas att icke wädret drifwer sniö på mellantaket, eller garneringen.
- 7.° The som uthan laga förfall absenteradt, böte till Kyrckian 1. Daler Sölfwer Myntt, them Kyrckiones Sexmän, hwar på sin kant, skohla uthsökia. Actum Lappo ut supra.

Georg: Ståhlberg

Past. et Praep. in Raumo

LAPVÄÄRTTI

Ilmajoen KA II Ea 1:1

Anno 1719 d. 3. Martii höltes visitation uthi Lapfierd, dijt ock Capell boorne ifrån Stoor åån stämde worå, då effter förrättad predikjan af hans Wyrddighet Herr Daniel Roos för många åhr Adjuncto Ministerii här sammastädes, öfwer Actum III. Passionis, förrättades effterfölliande ärender.

1. Blef församlingen förhörd uthi dess christendoms kunskap, och såssom någre af dhe åldrige wijste något förstånd, och dhe måste af gamble med åldrige och i synnerhet ungdomen een stoor säkerhet och okunnigheet, så blefwo dhe förra berömde och förmahnte till wijdare förkåfring och dhem senare dheras syndige säkerhet förwijst, medh alfwere förmahning till att bättra sig, och bägge dehlarne till att bedia Gudh om den hel. Andes uplysning till Gudz och Jesu Christi lefwande kunskap.
2. Så blef försambl. jämbwähl troligen förmahnt till een sann bättring ifrån alla synder, om herren elliest skall ångra det onda, som han öfwer oss komma låtit, och ännu täncktt komma låta, och i synnerhet måst barmhertighet emot dhe tårfftige, till kärlek emot Gudz ord och thess tienare, till ijfrig böön om frijdh och rolighet, att herren den oss af nåden beskära wille.

3. Kyrckio taketz tierande på södre sijdan will Gudh, in Aug. blef bewilliadt, effter det redan för länge försummat ähr. Kyrckian gifwer ther till 1. tunna Tiera, det öfrige tillsätties medh sielfwa arbetet, moderkyrckiolänetz åboor hälst som Stoor åå boorne sist satt det mästa till. Kyrckio-balcken, som något skadad ähr, skall oförsumel. i wår repareras, och dhe försumel. uthi Sochnestämman straffa.
4. Dhe samma Stooråå boor öfwer hwilckas försumelighet att komma till kyrckian klagat blef, undfingå derföre sin förmahning, och blefwo warnade att taga sig till wahra både för Gudz straff och öfwerhetens näppst.
5. Klåckaren Lars Michelsson är i förl. wår antagen i den bortflychtades ställe, medh hwilcken församlingen nu interim förnögd ähr, och har han således macht att söka åhörarena i Sochnen, så swänksa som finnar om Klåckare-Capporar. Församlingen förmahntes ock att sättia sine barn hoos honom i Lära, under hans Wyrldighet Herr Daniels upsicht, som denne ungdomen öfwer måttan wähl behöfwer.
6. Piltarne skohla medh efftertryck tillhållas att gå icke i Benckarne uthan i Choren, såssom wahnligit warit och skähligit ähr för många orsak.
7. Så måste ock församlingen i gemeen afwänias ifrån det löpande uth och inn, som man nu medh missnöije förnam.
8. Förmahntes ock församlingen till att erkänna sin Lärares mycket arbete, och sökia att förnöija honom effter dess af Wälborne Herr Lagman Schmidtfelt undfångne förordning som opläsen blef, och i synnerhet effter gambl. sedwänion medh dagzwärck hielpa honom till att taga op ett godt stycke land, effter som ock dhe elliest få ähro och lijka ringa af spannmåhl hafwa honom att meddehla.
9. Till Kyrckio-wärd förordnades Anders Michelsson Peros nu i det ledige stället, hwilcken dhe fattiges rätt såssom ock kyrckians interesse wedh hwart tillfälle i acht taga skall, så ock nu straxt till wijnpennningar upbära en Copek af hwart hion, förr än dess prjss stijger som wahnt ähr.
10. Af dhe fattige som nu ej funnos flere än 3. rätta almose hion dhe dehltes in på dhe 45. Röker som nu ähro qwar af 132, hwaribland ganska få ähro uthom utfattige.

11. Dhe qwinnor som hafwa warit i lag med Ryssarne och följt dhem och ähro dy mistänckte, kunna lagföhras, och där purgera sig ifrån med willia begången otucht, där dhe gitta.
12. Dhe som ifrån Wästersijden ifrån sin flycht igen komma uthan testimonio, förmehnar man, att kunna admitteras till kyrckiones förmåhner, då inga praesationer af dheras förra förhållande, och elliest emot dhem militera, emedan som nu correspondencen om sådane, som oss Prästerskapet elliest i sådane måhl ähr injungerad, afskuren ähr. Men dhe af dhem och andra som sällan gå i kyrckian, medh dhem procederes effter kongl. förord. om Eeder och Sabb.br. om Sabb.br. II. om Eeder II. Och dhe som öfwer åhr och dag mootwillel. hålla sig ifrån herrans hel. Nattward dragas under dhe förmahningz grader som Kyrck.ord. Cap. X, §. 2. dicterar, och kan om dhem så wähl som andre mootwillige effter anwände nödwändige admo-nitiones medh Superiorib. corresponderas, så att den wärdzl. armens tillhielp, ej må uthe blifwa.
13. Böterne för otijdigt sängelag, så ock dhe öfrige kyrckian tillhörige som klara förordningar finnas uppå, kunna af kyrckiones män, uthi klara måhl exeqveras, doch så att dhe fattiges endeste näringzmedel förskohnas.
14. Arwedh Matzes hustru, som föregifwer sig af en Cossak wara inbillad som wore han hennes rätta förre man och därpå af honom låtit sig belägra bör wedh nästa ting lagföhras.
15. Johan Matzsson i Stoor åån, som i förl. Söndag, under finska gudztiensten, icke allenast blifwit därifrån uthan ock öfwat slagzmåhl, bör lagföhras.
16. I desse förflutne 4. åhr har Kyrckian ej blifwit förkåfrad mehr än till 30 öhre Kopparmynt men hans Wyrldighet Herr Daniels omsorg hwarigenom 93 daler Kopparmynt af dhe förra Kyrckio-medlen ähro conserverade, ähr berömmeligit. Dhe öfrige som än hoos Bönderne finnas bewakas ock i tijdh till nästa häradzting medh samma flijt och åhåga.
17. Dhe som absenterat denne visitation, anteknas på een lista och citeras i tijdh till häradz Rätten.
18. Oansedt här är swårt arbete så böra Catech. predijkningarne ingalunda försumas Kyrck. Ord. C. II. §. 10. och fördenskill

hällre finsk predikan som nu åfattare skedt, blifwa wedh hwar 3.^{die} Sön- eller helgedag som förr wahnligit warit.

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1721 d. 25 Aug. höltz visit. medh försambl. i Lapfierd och några af Storåå Capellet som tillstädes worå, då effter wähl förrättad predikan öfwer Epist. 2 Cor. 3. *Dominicae* 12. p. Trinit. af Wyrdige och Wällärde Herr Daniel Roos,

- 1.mo Examinerades försambl. och fans rätt ringa kunskap i Catech. och spörmåhls booken och äfwen uthi Catech. och Gudz ordz öfrige förstånd, så att man jämbwähl hoos finske ifrån Ilmola i synnerhet, som man weet bättre kunskap tillforende haft, nu sådant sakna måste, hwarföre sådant nijt observe-rades, och söktes att wijsa, huruledes denne ene synden och förachtet emot Gudz ord ähr nog wuxen, att skaffa timmelig och ewig nödh på dhem och därföre medh flijt wijdlöffteligen och medh stort alfwar häruthi till bättring förmahntes.
- 2.do Wijstes dhem att om än kunskapen skulle låta finna sig, så kan man doch ewinnerligen förgås, om den icke af Gudz Andes uplysning härrörer, och dhe therföre förmahntes att troligen bedia Gudh om samma then hel. andes nådh och uplysning till dhen swage kunskapen som här och flerstädes finnes.
- 3.º Förmahntes församblingen till bättring och en gudachtig wandel, därmedh till wara Gudj tacksam för alla andel. och lekambl. wählgärningar och wahrnades för alla wahn. synder i gemeen och synnerhet.
4. Förehöltz dhem häruppå, att om man än ährbar och for men-niskiom ostraffelig wandel föhrde, så fattas ther än ganska myckit till en sann wärckelig christendom, effter Christi helsosamme lähra, som till gudachtighet föhrer, som att för-saka sig sielf, korssfästa sitt kött med dess luster och begärel-ser, icke älska thenne wärdene, afkläda ett jordiskt sinne och mehra sådant.
5. Detta alt skärptes them så myckit mehra, som Rev. *Dominus* Roos hade orsak att klaga öfwer dhe i synnerhet närmast belägnas olydan, hwilcka ej kunna förmås att sättia sine

barn i Schola hoos kläckaren Lars Michlss. i det swänka språket, och hoos Broofogden Swen Andss. som därtill skall dogze wara i det finska; hwarföre gafz det rådet att sådane ochristelige föräldrar effter föregångne förmahningz grader, ansees effter K.O. C. II.II. och i synnerhet näpsas, då dhe sielfwe wela begå Jesu hel. Nattward.

6. Det ähr beklageligt att Herr Roos ifrån Pingst siuk legat, hwilken elliest en berömlig flijt gör och predikar mäst hwar söndag jämbwäll för dhe finska, som doch uthi ett ringa antahl sig infinna och däröfwer uthi sine affgiffter ganska spahr-samme wara skohla, honom önskades styrckio af herranom och dhem lämnades en behörig correction dhäruthinnan, medh åtwarning att om dhe icke med större flijt och antahl inkomma, kunna the en sådan förmåhn komma till att mista, efftersom här förr hwar tredie söndag allenast förr finska predikar ähr.
7. Catech. och wekupredikningar skohla därjämte berömligen idkas.
8. Kyrckio-balcken war heel, men taket myckit blackt och behöfwer tiera innan kårt, hwar wijda Capellboorne i Stoor åå intet kunna förskohnas.
9. Dhe fattige skohla försörgde wara, och lära nu ingen af dhem nödh lijda efftersom Gudh landet wälsignat; En lijten gässe cirka 3. ähr bäres här omkring emellan gårdarna, hwilckens moder Anna gulmes menes uthi Ikalis och Wichtiläjärwi wara slagen af matmodern uthi Culhuwa gård så att hon dödh blifwit hwaröfwer måste corresponderas medh wederbörande.
10. En siuker karl Erich Johansson som intet lydar lärarne uthan löper till skogz måste så omwårdas att han genom Crono-beträtars adsistence oprijpes, till läraren bringes och niuter där siela-skötzel samt af sochnen bewachtes så länge det behöfligit.
11. Kyrckiorächningen ähr i går opläsen, och sedan något som genom kläckarens förgätenhet försedt blifwit rättat ähr, hade man däruthi intet att desidera. Men det af förseende äfwen wähl kyrckians häfpenningar på dhe fattigas Collecten fördt och dhe utgifwit blifwit ... framdeles måste godtgöras...¹

¹ Pykälän loppu turmeltunut sitomisessa.

12. Maria Peersdotter för itererad lönskeläge medh Ryssarne, och Walborg Noucki som säger sig lijdit wäldtackt, warda wädh Wälb. Herr Lagmans ankomst lagförde.
13. Jacob Matsson gulmes en gässe om 14 eller 15 åhr, åhr medh en qwinspersohn Wändelä Jöransdotter ifrån Ilmåla, samman lofwad af sine föräldrarne. Desse hafwa och samman legat, men Jacob tillstår ingen beblandelse, hwar före att the sådant tillstadt och i det stället försummat hålla denne sin son i Schola, föräldrarne blefwå alfwarligen straffade; denne Wändelä skall hafwa håårdragit och illa handterat sin tillkommande swärmoder och jämbwähl slagit Jacob blodhig om nyåhrs dagen, berömt sig af sin bolesijs odygd och effter annår öfwerdådighet tagit sitt pick och pack och dragit af. Detta måste uthi Ilmåla observeras.
14. Unga Pijgan Beata Ersdotter tillstår sig hafwa tagit trolofningzgåfwor af Matz Andersson ifrån Ilmåla uthi Johan Hintzes och gårdz folcketz närwarå i Terlax i Närpis, men dhem till Hintzen sedan återstält och doch åter trolofningzgåfworne på nytt uthi Befallningsman Reins och fleres närwaru i Cauhaj. emot tagit, samt några nätter doch uthan beblandelse medh Matz sammanlegat hafwandes Matz sin fader alt ifrån wåhren här till sitt arbete nedlagt på hennes hemman, men will nu ingalunda hafwa honom. Hon föregifwer orsaken wara att modren Marg. Hermansdotter henne som då 15 åhr gammal warit därtill trugat, hwilcket modren doch icke tillstår, samt att Hintzen henne lofwat att hon skulle få ryggia trolofningen när hon skulle willia hwilcket Hintz sielf nu tillstodh. Mats Andersson står ock intet wijdare efter henne; Men det befans att Beata har redan tillförende hafft en ann frjare Matz Simonss. af hwilcken hon uthi sin faderbroders Matz Erssons och fleres närwaru uthi Luåpuas redan för 3. åhr gåfwor emot tagit, men sedan effter 1/4 åhr genom sin moder återskickat; denne Matz praetenderar henne nu intet heller att äga. Hwilcket effter man medh förmahningar till förlikning intet uträttade till Högw. Herr Doom Probstens och ven. Consist. refereres.
15. Dawid Lauruinen en giffterman som för en kåna i Ilmåla Cauhajoki förr beskylldt och anklagad blifwit men därmedh

- eij till sluut komma kunnat dymedelst att det ena witnet som allena därtill warit, blifwit jäfweligit och kânan då eij kunnat igenfinnas och nu i finnland säges dödh blifwit hafwandes doomaren sentimerat att han wähl kunde till Herr. hel. Natw. admitteras, war nu tillstädes medh sin åstundan därtill; han blef effter nödtårff påmint om sitt öfrige förra lefwerne, och slätta christendoms kunskap, samt till ett bättre sinne förmahnt och nekade doch beständigt synden; Rev. *Dominus* Roos lærer honom i anseende till detta positis caeteris requisitis digni hospitis uthan scrupulo conscientiae kunna admittera.
16. Kläckaren för det dhe hans Cappor afkârta, om han det medh tålmod eij öfwerwinna kan, kan sökia Wälb. Herr Lagman därom.

LEMPÄÄLÄ

Lempäälän KA (HMA) II Ca 1

ANNO 1718 dhen 11. Martii, höltz visitatio Praepositi med Lempälä kyrckian, der effter hållen Predikan af Reverendo Domino Sacellano Loci öffwer Actum secundum af Passione Christi.

- 1.° Förhördes församlingens lemmar i deras Catech: öfning, som der utinnan hade et godt framsteg giordt, att man icke allenast försporde den flit, som Rev. Minist: sin möda ospard berömligen wed sine åhörars underwijsande anlagt hafwer, en god dehl förnams hafwa wackert åthlydt sine lärares goda flijt, at de icke allenast kunna läsa sin Catech: uthan och om des förstånd kunna gifwa ej nöijachtigt swar, hwilcka man än wijdare till en oaflåtel. war och achtsamheet förmana wille, de som sin trögheet låtit see här wijd, påmintes med alfwar åhoga winläggia sig om deras saligheetz kunskap och eij kasta i wädret de förmahningar, som af deras siählasöriare dem föreställes.
- 2.° Sökte man jämbwähl i gemeen at opmuntra alla till en sorg-

fellig wako i desse fahrlige tijder till en brinnande andacht och innerl. böön at afbedia det Gudz skarpa straffrijset, som oss för vår synd och säkerheet öfverkommit är.

- 3.° Och som enkannerligen lösachtigheet och skörachtigheet förmärktes hafwa gådt i swang, så at 17 personer hafwa ther med sin kropz tempel witterligen förderfwat och Gudz försambling förargat, uthaf hwilcka en dehl betalt botum, det doch till privatos usus förnimmes wara anwändt så dirigerades förmaningarne i synnerheet emoot denne synden, hwilcka Gudh låte hafwa önskel. effect och wärckan.
- 4.° Kyrckiorächningen blef i församlingens närwahro opläsen och uthan gensagu klaar ehrkiänd.
- 5.° Ifrån den owanan, at störste delen af manfolck, tå the skola komma till kyrckian, blifwa uthe på backan, och en deel Qwinfolck i wåkon huuset och kyrckioförstugan ståndandes, blefwo the ju äfwen på the trogne förmaningar Plur. Rev. Dominus Pastor och des herrar Commministri till dem der om skola giordt hafwa, alfwarsamt afrådde; emedan de dermedelst sin egen andacht, then the hemman ifrån med sig hafwa borde, förstöra och jämwahl andra, som gerad i Kyrckian ingångne äro, med hastigt inträngiande i deras gudeligheet till hinder äro.
- 6to Gaf Plur: Reverendus Dominus Pastor wijsd handen, att Sochnefolcket först om lögerdagen komma at anmähla sine lijkjordningar, brude förhöör och lysningar, item deras förhöör, som första gången Communicera wilia etc, warande Reverendo ministerio till stort hinder i deras meditationer; ty ansades de at tidigare i wekon, och aldrasidst om fredagarne effter wekopredikningarne sådane måhl angifwa.
- 7mo Sammaledes at tå Communicanterne opteknas, icke flere komma aff hwarie huushåld än en person till at angifwa sig och de andra, hwarigenom de trögares förkofring kommer at studza; fördenskuil förklarades, att hwar i sin stod, som näste helgedag åstundar at blifwa delachtig af herrans H. nattward, bör sig wed sådant tillfelle infinna, och effter sine Siählesörjares ehrfordran om sin Christendom eller föreskrefne läxa besked giöra.
- 8vo Änn föredrog Plur. Reverendus et Claris. Dominus Pastor,

huruledes barn Christningar här i sochnen pläga förrättas hemma i huusen; hwilcket Clar: *Dominus* Pastor behagade rätta så, att den H. döpelsen så mycket möjligt är, förrättas i kyrckian, till föllie af K. Kyrckio ordningen Cap. 3 § 3 och så många derom i förtijden uthgångne Högwördigste Herr Biskoppens och Dev. Consist. påminnelser; doch med den Coutel, att de små ej altför länge förmenas at komma till Christum, och der af wore at befahra, at de afljida uthan doop och Christendom, och tå någre, förberörde eller andre skiählige orsaker af Rever. ministerio hemma döpas, wille the wara påminte at annotera sådane på kladdet hoos sig, och wed tillfälle i Kyrckioboken optekna eller optekna låta.

- 9no Om kyrckiones och Prestegårdz bygnaden blef äfwen påmint, skolandes kyrckiotaket repareras, och tieras, samt kyrckio-gården som ej är allestedz så skickel. rättas effter den dehling, som *Dominus* Pastor der wed inrättar: wed Prestegården willia Sochnemännen med samnad hand åhrligen byggia och reparera så många huus, som möjligt är.
- 10mo Emedan Tiro Christer i Achtiala, som för oliud och förargelse i Kyrckian i ett der öfwer hållet Kyrckioråd, är fälter till 30 *Dalers* böter, hwilcket i extra ordinarie ting är confirmerat; doch icke betahlt samma botum; men likkwähl är admitterat till uppenbara skrifftermåhlet under *Domini* Pastoris frånwaro, för enckelt hoor, som han äfwen på sitt andre fehl begådt; så förfrågas med wördnat, huru wijdare med honom förfahras skall.
11. Kan ej obemähtl låtas, at i begynnelsen af Novembri månadh år 1716 hände sig på Påskiais hemman i Lempälä *Sochn*, at sedan Bonden Jacob med hustrun och 2^{ne} söner af en Rysk Leutenant Musalevskoi wed nampn för swenska partiet, och ifrån *Sochn* utfohrne Soldater, med Käppar in till bara benen ganska barbariskt blefwo slagne, och om morgonen med knut och brännande hotade, at twinga dem till större bekennele än de wiste; hafwer Bonden fattadt till det oråd, att han med half fårsax sönderslijtit strupan på hustrun 2^{ne} söner, och sig sielfwan, hvaraf han och hon och en son lijfwet qvitterat hafwa, dheras döda kroppar har man uthan någon Ceremonia förundt graf på norrsijdan, emedan af wissa omständigheter och deras

stilla lefwerne säkert kunde slutas, honom Bonden af owanlige swedan och än grymmare straffetz hotelse, hafwa lidit deliquium animi; så war och ministerium af häpenheet swåra bestört, som då intet mognare eller nogare rådth i denne saak kunde ingå; des uthan war och mangell på sådane personer, som deras kroppar i kärr skohlet nedgrafwa.

12. Äfwenledes at Näppila Erich Edkman är Juhletijden på hemresan ifrån Åbo Åhr 1716 af Ryskt folck ihiäslagen worden; hwar till ändoch att Bannemännen äro kunnoge, hafwa aflednes egne uppå den framlednes medfollies inrådande mordet förtagit, och dragit på församlingen blodskuld.
13. Beswårade sig Plur. Rev. D. Pastor, at Herrar dess Commistri ej wilia göra honom föllie på skriffthållen, hwar igenom bördan på honom allena lemnas wed förhören; hwarföre tillsades dhe at framdeles effterlefwa sin skyldigheet i lydno emot deras Kyrckioherde, och sine embetz delars för rättande junctis viribus.
14. Såsom Pastoris Hosleri enckian ifrån Euraåminne beklagade sig, att sacell. i Lempelä Rev. Dominus Maexmontanus ej will betahla den henne tillförordnade enckie hielpen, så påmintes Dominus Maexmontanus der om, hwilcken sig med sin oförmögenheet will uhrsächta.

Ut supra

Jonas Mennander

P. et v. P. in Birkala

LOPPI

Lopen KA (HMA) J IV 1

ANNO 1719 d. 24 Martij blef Visitation hållen i Loppis, då Studiosus Dominus Christiernus Jusselius förklarade den främre dehlen af Christi pijnos Historias fembte Act, sampt praemissis praemonitorialibus, Dev. Consistorii högst-respecterliga bref af d. 6. Febr: uplästes. Sedan

- 1:° Församblingen examinerades, hwar wid lärarens anlagde

flijt samt en dehl åhörarens achtsamheet förspordes, hwilckom wijdare styrckio och nåd förönskades, såsom dhe försummelige till sine egne dhyrt kiöpte siählers bewarande förman-tes.

- 2:° Kyrckiorächningen öfwersågs, och skulle befinnas utj behåld för Sal. Kyrckewärdens Simon Melkos sex åhr, tiugu femb daler sexton öre, för uthan det Plur: Rev: *Dominus* Praepositus Thauvonius honom in visitatione 1710 debilerat Nije daler 12 öre *kopparmynt* pag. 83. än pag. 79. Debet 21. daler 24. öre. så observeras och hwad hans faderl. Högwördigheet pag. 67. resolverat Twå hundrade sexttij twå daler tiugusex öre böhra Kyrckian till godo anskaffas och uthsökia af wijnsäd och annat, hwar öfwer Herr Pastor utj säxmännernes och församblingens närwaro undersöker och en formel-Rächning upprättar att här efter upwijsas.
- 3:° Församblingen förmantes att conservera effter yttersta förmogo Kyrckian och prästegården, synnerligen att tijdeligen bota lukorna på taken, att husen genom taak-rötha ej må förärfwas.
- 4:° Förmantes församblingen effther så höga öfwerhetens i Swerjes tijd, som dhe högas under hans Stoorlzariske Majjestetz wålde utgifne Special-ordres till Cronobetienter lefwerera Prästrättigheterne med Påsk-peningarne alt effter förra wahnligheet, hwar emot Ministerium sin oförbrutna waksamheet och flijt wijsa måste.
- 5:° Påminte *Dominus* Georgius Agricola å sin systers Elisabeths Agricolae wägnar, hwilckens man bleff fången, att Pastor Rev. *Dominus* Johannes Schytterus emot Dev. Consistorii disposition henne förhållit En Tunna Enckie-hielp pro Anno 1717, Sammaledes klagar sal. Pastoris i Loppis Herr Erics Favorini Enckia, Maria Dreilich att bemälte Herr Pastor Schytterus ej heller ännu effter högbemälte Consistorii assignation den ena tunnan Spanmähl pro 1718 betahlt. Ty förmantes Herr Pastor ändtel. uthan upskof och oanständige exceptioner och omswäf in natura till bägge dheras rättmätige fordran ehrläggia, i annor händelse warder wähl Dev. Consistorium sliik obstinatheet anseendes.
- 6:° Emedan Capellanen här i församblingen Herr Simon Ahonius

i förledne höstars genom döden aflidit och ingen Enckie eller omyndige barn effterlämbnat; Ty haar studiosus *Dominus* Christiernus Jusselius effter Herr Pastoris disposition och församlingens begiäran här tils suppleterat sacellani vices, utj predijkande några gånger, berättandes sig hafwa hans högwyrldigheetz sahl. Herr Biskopens skrifftel. veniam Concionandi, som in Dev: Consistorio böhr upwijsas. Så voterade och begiärte nu Herr Pastor jämpte försambl. att *Dominus* Jusselius skulle förhielpas till Succession och Sacellanien i sahl. Herr Ahonii ställe, hwilcket i Ödmiuckheet till Dev. Consistorium recommenderas, effter och *Dominus* Jusselius med predijkande i dag ett godt prof gjorde.

- 7:° Herr Pastor will fullen göra sig uhrsäctad att ifrån denne församlingen inga Studente-penningar eller Hospitals hielp fallit och gift blifwit, doch wijstes Expedient huru sådant här som annorstädes aliqvaliter kunde effterkommas.
- 8:° Haar Rev. *Dominus* Pastor här hemma en son, Studiosum *Dominum* Johannem Schytterum, som och några gånger predikat, seijandes sig där till hafft högbemälte Herr Biskopens mundtel. tillstånd, och tijdzens tillstånd sådan nodfall tienst fordrat, den och will data occasione sökia ad Ordines. Actum ut Supra.

I. M. Drysenius.
Georg. Agricola.

MAALAHTI

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719 d. 2. Januarii höltz visitatio Praepositi uthi Malax /: dijt ock Solfwo Capellboorne woro kallade /: i närwaru af Herr Olao Ihlken och Herr Henr. Moliijs och blef af den förra Tingz Predikan öfwer Zach. 8, 16. 17. hållen, hwareffter

1. examinerades församlingen och fans fuller någon förgätenhet hoos dhe gambla af dheras christendoms kunskap men dhe

unga sades tämmeligen läsit fram sine Christendoms stycken.
Hwarföre dhe

- 2.do förmahntes icke allenast till förkåfring och flijt uthi sin christendom, uthan och till att bedia Gudh att gifwa sin hel. Andes uplysning därtill, samt bättra sitt lefwerne och afläggia sina synder, hwarföre Gudh så swårligen straffat vårt land och ännu icke welat wända sin wrede ifrån oss.
- 3.º Förnam man att Capell-försambl. warder af Herr Olof ibland besökt, hwilcken det gärna åfftare göra wille om han hade häst; hwarföre förmahntes åhörarena att hielpa honom till häst, om dheras råd hålder. Så föregafz ock att Catechismi Predikningar warit nu håldne, men inga weko-predikningar; hwarföre blef den påminnelsen därom lämnat att dhe härl. Epistoliske Texterne ju intet försumas uthan medh kårthet ock uthi wekupredikningarne uthläggias.
4. Församlingen förmahntes att sättia sina barn i Lära hoos Klåckaren och Herr Olaus hålla inspection däröfwer och underwijsa klåckaren om bästa method och sätt därwedh; Så ock om någre hade särdehles qwicke Pilte-barn till att sättia dem till studier uthi Waasa.
5. Kyrckian fans oskadd till bygnad och fönstren någorledes, allenast Kyrckio-balcken war tämmel. förfallen, den åhörarena förmahntes att förbättra forderligen. Klåckorna och alt annat ähr borta.
- 6.to Så ähr däremoot både Prästebohlet och Caplans hemmanet öde, doch stå wäggjarne och någorledes Taken af husen beggestädes ännu qwahr.
7. Berättades dock att affton-bön-stunderne hållas uthi bylagen, hwartill dhe wijdare förmahntes.
8. Äfwen så hörde man gärna att dhe fattige woro indehlte.
9. Dhe Wargöö boor hafwa warit lagförde för försumelse att komma till kyrckian, men blef klagat att dhe sig ännu där-uthinnan inte förbättrat, dy itererades en alfvarsam förmahning till dem.
10. Kyrckio-wärd och Säckman skohla således tillskaffas, att man wed beqwäm tijdh på Predijko-stohlen en 14. dagar förr uth lyser, att man will wällia sådane Män, och det sedan dhe fleste röster effterkommer.

11. Kyrckiones inkomst har uthi desse 4. åhr ej kunnat stيجا högre än till 86: 31. *Kopparmynt* och dhe fattigas allenast till 5: 5 *Kopparmynt*.
12. Twenne löse qwinnor blefwo lagfördr som medh det fremmande folcket olofl. omgånge hållit, och wederbörl. anseedde.

Anno 1721 d. 22. Aug. visiterades församlingen i Malax dijt ock Solfwo Capellgeld stämd war. Då effter hållen catech. pred. in confessionem majorem Jag fattig syndig människa etc. som nu i ordningen sades skohla föllia¹ effter fölliande förrättades.

1. Försambl. blef examinerad, och såssom någre få af manfolket i synnerhet letå lysa ett härligit förstånd i dheras christendom så betygade man sin frögd theröfwer och önskade them ännu större förkofring uthi Gudz sanne och lefwande kännedom, dhe andre som myckit flere worå, worå myckit okunnige däruthi, kunnandes jämwähl dhe unga föga beskedh gifwa af sin spörmåhls book förmahntes medh nijt till bättring, medh förehållande att en sådan säkerhet och Gudz kunskapz för åhr en fördömelig saak hwarpå Gudz rättwijsa straff belöper af Hos. c. 4, 1.6. samt medh flijt underwijst in pp. poenitentiae och förmahnt till bättring.
2. Försambl. kom myckit seent tillsammans hwaruthi dhe blefwå rettade och Herr Ol. jämwähl förmahnt att komma tjdigt i kyrckian alltjdh och folcket således wänia därtill.
3. Det blef elliest observerat at Herr Olaus Ihlken 1. uppehållit medh Catech. predikningar en godh tjd dhem han nu förmahntes snart igen at optaga, men det han 2do i detta åhr inga wekupredikningar hållit, och 3.º d. 22. Aprilis warit i Solf men där intet kommit sig till att predijka, och 4.to ett paar folck ifrån Mustasaari Sochn hwilcka därtill myckit illa läsa admitterat i Solf till Herrans Nattward, sådant refereres till högw. Herr doom Probstén och ven. Consist.
- 4.to Vargö boorne som för försummelighet till att komma² till kyrckia blefwå ännu iterato admonerade. Men

¹ Reunaan lisätty: af H.^r Ol. Ilcken.

² Yläpuolelle lisätty: connoterade åhr.

- 5.to Bonden Mårt Simonss. som för bannskap ähr tillförene af Herr Olao Ilcken tilltahlt, och medh denne sin synd och förargelse än igen kommit och därföre angafz blef än publico förmahnt och lofwade bättring.
6. Enckian Marg. Ersdotter Starck som nu absenterade ifrån visitation absenterade fastän hon till öfwerflödh för swordom och olåt warit före stämd, till Wälb. Herr Lagman remitterad, där att lagföhras och corrigeras. Så ock
7. Konan Marg. Hendrichsdotter som sig medh lönskläge medh det främmande folcket och en Cossak Chiruska föresedt, skall af Länsman wedh högbemälte Herr Lagmans ankomst lagföhras.
8. Giordes än påminnelse om Kyrckio-balcken, som förfallen ähr endehls, såssom ock wedh visit. näst förr. item om kyrcko tornet som otieradt, att det första förrättas och bättras.
9. Åfwanbemelte Bonde Mårt. Simonss. som medh sin granne Matz Berg trätt och effter par dagar uthan försohning gick till Herrans Nattward tilltahltes skarpt och lofwade bättring.
10. Församlingen förmahntes att hålla sine barn till barnalähra hoos klockaren, hwaröfwer klagades att därpå myckit fattas will.
11. Det war wähl att Kyrckian nu igen medh Kyrckiowärdar och Sexman försedd blifwit. I Solf förordnades en opsyningzman Erich Matsson Staaf, som där öfwer det förargeliga wäsendet af hoor och annat wähl behöfwes.
12. Kyrckians inkomster och en book därtill, så ock en book till Kyrckio-protocoll, giordes anstalt om och underwijstes huru dhe inrättas skulle.

MESSUKYLÄ

Ote vuoden 1750 tienoilla laaditusta selostuksesta seurakunnan arkistossa tuolloin olleista tarkastuspöytäkirjoista (TuTA F IV 3, TMA)

7. Probste-Visitations Protocollet af den 16 Martii 1718 innehåller: at wid förhöret befunnits, at denne församlings lemmar icke satt sin Gud och Christendom i glömska, utan jemwäl i

närwarande tids oordning hafft åhoga, at effter Apostelens förmaning täncka på Jesum Christum, emedan the fläste kunde göra besked för Lutheri förklaring och tämmeligen i förstånd samt the förnemsta til vår salighets kundskap hörande spörs-mål, hwarföre the blifwit berömde och til vidare flit förmante: men the andre som förspordes hafwa warit försummeligare, hwilcka doch ei så många woro, blifwit warnade och upp-wäckte til större bekymmer om det ena nödortftiga.

NÄRPIÖ

Muistio rovastintarkastuksessa 1.3.1719 esille otettavista asioista (Ilmajoen KA II Ea 1: 1)

Wed Nerpis Moderkyrckia d: 1 Martj Anno 1719 framdragne ährender in visitatione praepositali.

- 1° Inhyses karlen Hans Hendricsson i Stobackby med sin hustru Susanna som han säger sig ächtadt på Westersijdan och hon säges barn född wedh NyCarleby, hwilka lefwa illa tillsammans i sitt ächtenskap som förspöries.
- 2° Förnams i förledne hösterses en särdeles tweskillighet och trätosambheet emellan Michel Hansson och dess hustru Marina Grelsdotter i öfwermarken i dess ächtenskap, hwilka och olideligen ganska sällan gå til kyrckian, och intalte iag dem wähl til enighet med hwar andra, och förehöll dem det at om dhe ej öfwergåfe sit lefwande i ächtenskapet och lefde cristel. tilsammans, skola dhe ej admitteras til herrans h. nattward för än dhe för enig sins emellan bekiände sitt försonliga hiertta, der af iag ej seen hört ej heller weth iag om någon det denn meddelt med herrans nattward hemma i öfwermark-byn.
- 3° Emedan Anders Heikfolk i öfwermarken kom hem i sommarses ungefär Sanct Bartolomaei tijd och seen ej warit i kyrckian öfwer 3:^{ne} gånger weeth ej heller när den samma eller hwarest han begådt h: högwärdiga nattwardh, ej heller weeth iag huru han sig på Westersidan förhållit, der han warit.
- 4° Sahl: Jacob Ravalls Enckia Agda ifrån öfwermarckby har

intet på några åhr infunnit sig i kyrckian och när iag förmanat henne der til och undsagt henne medh straff föregeer hon sin oförmögen men elliest i Byyn är hon nog kry at ralla omkring der hon boor. Elliest är hennes dotter och myckit benägen att tråta och häda folck, som Tålffzman Jacob Ersson och hans hustru om henne klagade.

- 5° Sal: Simon Bräns Enckia går och sällan til Herrens Tempel.
- 6° Är en stor dehl i öfwermarken af föräldrarna hwilka hafwa tillwäxande barn, och ej på åthskillige förmaningar willia hålla dem hoos någon som dem i sine Christendoms stycken lära kunde eller förskaffa sig någon enhälliligen i Byen som det giöra kunde.
- 7° Wore och wähl att åbyggian i samma by öfwermed wille och flitigare komma med hustror och barn sampt legfolk då gudztienst hålles än här till skiedt, wore för gudh ganska behageligt och dem sielfwom til Ewigh salighet nyttigt, och intet wara så trögne en part af dölska, och om herrans sabatz dagh, liggia en dehl hopetals hemma förtörna gudh och mig herrens tienare som det heliga arbetet måst med suckan uthföra, föra ganska få och för dhe öfwermarkz boers toma bäncker i herrans kyrckia.
- 8° Påminnes om kyrckiobalckers reparation hoos almogen.

Rovastintarkastuspöytäkirja 1. 3. 1719 (Ilmajoen KA II Ea 1: 1)

Anno 1719 d. 1. Martii höltes visitation uthi Närpis Moder Kyrckia dijt ock Pörtom boorne stämde worå, då effter förrättad predikan öfwer Evang. *Dominicale*, och Actum III. *Passionis* af Ährewyrdige och Wällärde Sacellano Herr Carolo Hoffreen, effterfölliande ärender förrättades.

1. Församlingen som ringa och icke öfwer sin nijonde dehl är qwar blefwen effter Krijgz ravage och de öfriges bortflychtande till Wästerbotn, blef förhörd, och befans den minste dehlen läsa wähl och förstå sine christendoms stycken, dhe berömdes och upmuntrades till wijdare tillväxt uthi Gudz och Jesu Christi lefwande kunskap; dhe trögare som af unge och åldrige flere woro, blefwo medh gudz ord derföre tilltahlte och

- upväckte till bättring, medh förhållan, att ibland flere synder så ähr Gudz och hans ordz och kunskapz föracht orsaken till det fördärf som landet i gemeen och denne församlingen i synnerhet öfwergått, så ock att Gudz hielp medelst freden så länge uthi blifwer. Hwarföre
2. dhe ock förmahntes att afstå, medh swordom, Sabbatzbrått, Gudz ordz föracht, föräldrars förtryck oenighet snatterij obarmhertighet och flere synder som klagas öfwer och oss och vår Gudh ifrån hwarannan skillia, samt att blifwa flijtige uthi bönen om Gudz Nåd hielp och den k. freden, så ock att förneka sig och sina lustar samt att dageligen taga sitt korss på sig, hwaruthan ingen kan wara Christi Lärjunge.
 3. Kyrckian till sitt taak lijder meen, ty bewilliades att till kommande höst, will Gudh, tiera den södre sijdan. Så skall ock kyrckiobalcken i vår repareras, effter som een dehl neder ligger och det öfrige ähr ej i godt skick, dhe som det försuma skohla effter Kyrck. Ord. Cap. 18. §. 8. i Sochnestämmo sakfälla.
 4. När hans Ährewyrdighet Herr Hoffren ähr wedh Capellen, skall kyrckian ej lämnas toom som ock här skedt uthan af kläckaren medh bön, sång och Gudz ordz läsning Gudztiensten om helgedagarne därinne uppehållas. Hwarföre
 5. Såssom Bonden elliest en godh man Anders Andersss. hwilcken kläckare tiensten i desse ähr förestått, ej kan förstå sig på en sådan beställning ej eller på att underwijsa barnen; Så förmåddes unge karlen Johan Peersson Hägg, som kan läsa skrijfwa och siunga att emoottaga Tiensten jämwähl för barne-lähran skull, som här högst betarfwes betingandes han sig dhe wilckor att framdehles wid bemälte dienst maintineras, som honom oförgripeligen lofwades. Ty kan han wedh 1. Maji, församlingen af Herr sacellano föreställas och dess minne inhämtas.
 6. Dhe fattiges lista infordrades, till att see huru dhe på Bönderne kunna indehlas, effter förrättad visit. uthi Ostermarckz Capell.
 7. Hans Hendersson och hustron Susanna, som förstodes begge wara wällande till det oenige Echtskap, undfingå nu sin första förmahning, där medh till att afstå.
 8. Michel Hansson i Öfwermarcken som nu ej tillstädes war

uthan föregafz wara siuk doch eij så trowärdeligen remitteres till häradz rätten till att lagl. verificera sitt förfall; hustron Marina Grelsdotter som war tillstädes, och yttrade sig så att hennes man Michel nu på lärarens förmaning begynt lefwa fredeligen medh henne emot det han förr giordt. Hon förmahntes fljrtigare komma till Herrans huus, än hans Ährewyrdighet påminte härtill skedt war.

9. Anders Heickfolck som uthan beskedh om sitt förehållande ifrån Westersijden igenkommit, kunde fuller som flere andre som mäst uthan beskedh öfwerkommit, på sine Camraters witnesbord admitteras effter correspondencen ähr afskurin; men som han har beskylningen på sig att hafwa begått något olofl. wedh sin afreesa, måste till wijdare effterfrågan hoos dem som där om kunskap hafwa kunna hålla sig ifrån Herrans hel. Nattward.
10. Rawals Enckia Agatha ifrån öfwermarken, som klagades på några åhr eij warit i kyrckian, sades nu wara swagssynt och gammal och fick genom nämde man Jacob Ersson förmaning att låta lada sig till kyrckian då hon förmår och besynnerl. om sommar tijdh. Hennes dotter Anna Jacobsdotter som skall wara benägen att träta och häda folck, blef genom bemälte nämde man åtwarnad att afstå med slijka odygder, i wijdrigf fall fortsättias gradus admonitionum med henne effter Kyrck. Ord. Cap. 10. §. 2.
11. Äfwen så procederes effter Kongl. förordningens om Eeder och Sabbatsbrått 2. medh Simon Bränns Enckia när hon igen kommer i Sochnen för det hon sällan går i kyrckian; effter hon nu ej war i Sochnen.
12. Församlingen igemeen och i synnerhet Öfwermarckz boorne förmahntes att komma fljrtigare till kyrckian än som klagades skee, om dhe wela undfly laga straff, så ock att hålla sine barn som en godh dehl redan wähl wuxne blifwit därtill, till barneläran.
13. Kyrckio-rächningen skall opläsas w. g. d. 1 Maji effter föregången intimation oansedt kyrckians inkomst eij mehra warit i desse 4 åhr än 11 Daler kopparmynt och någre öre. Men i Pörtom där aldehles intet infallit, warder hans wyrdighet Herr Henr. Molijs som nu tillstädes war, indrijfwa låtande genom

laga wägar dhe förrige medelen, som i Böndernes händer widh Ryssarnes infall kommit och det medh det första.

14. Wijnpenningarne 1. Copek af hwart hion opbäres wedh skriffthålet, och wijnet köpes i Waasa hoos marqvetentarena för 4. Carol. kannan som det nu gäller; hwarföre därmedh bör skyndas.
15. För ogrundat rychte bör fuller ingen stängas ifrån församblingens förmåhner, doch där beskyllningen ähr fast och har sin wissa påstående autoren och saken blifwit berychtad, må en sådan rådås till att innehålla in till dess han lagl. blifwit purgerad.

Muistio rovastintarkastuksessa 24. 8. 1721 esille otettavista asioista (Ilmajoen KA II Ea 1: 1)

Pro memoria

Fölliande casus äre Anno 1721 d. 24 Augusti andragen i ödmiukhet wed Högwördige Herr Probstens Visitation nembl. wed Nerpis moderkyrkia

- 1:° Ödmiukel: anhåller hoos högwördige Herr Probstens att få en medhielpare till *Sochnen* som wore färdig så i swänka som finska språket, effter här för mig allena wed många församlingar förefaller öfwer för-mågan och kraffterne att utstå med. Ty tillförrenne woro här i *Sochnen* 5 eller 6 Präster och tyckte arbetet wara ändock mycket, med lång nog tilliggiande resor till *Sochnens* wed warande Kyrckior och Prädikoställen.
- 2:° Om misstänkeligit omgiänge som giffa carlen Erik Märthensson med Enckian Margetha Michelssdotter hafwa i Godtböhle by etc.
- 3:° Om bondens Simon Gabels, med sin grannens Märthen Torsses ifrån Öfwermarkby föröfwade träta sinsemellan, jämpte
- 4:° Bondens Anders Jacobsson med pigan Anna Ravals ibidem.
- 5:° Erik Hinderssons i Bäckby tyfsaak som han föröfwat för många åhr sedan i min boda dy ej kunnat admitteras till h. h: nattward hälst som han då häradz Ting här i *Sochnen*

warit och elliest för sin fattigdom skull i finland absenterat, den tjden;

- 6:° Om ländzmans mattz uppas procedere att han den 4 Aprilis Anno 1720 då skriffthåld höldes hoos Anders Nygåls i Kåthnäs månede han uthan någon praegnant ordsaaak der ifrån med hotelsser kalla mäst man-folcket till Finby den hel: förrättningen at förhindra, sammaledes gjorde han samma år på 4:de dag Påska at han lät drifwa alt manfolcket nästan under Gudz tienstens förrättning sampt några qwins personer ifrån kyrckian till Finby och den dagen gangska illa några med foor.
- 7:° Beder ödmiukel. högwördige Herr Probsten att hwar bonde kunde beordnas gifwa mig i Caplans Rännta 1/2 Tunna Säd 8 Cap: Råg och 8 Cap: korn om åhret, som tillförenne i Swierges tjd effter kongl. förordningar der en Caplan i Sochnen warit, obehinderl. åthnutit, det bönderne sielf weta, elliest ljder iag i mitt ämbete stort twångz måhl;

Ifrån östermarck Capelgiäld

- 1:° Om den döda menniskio skallen eller hufwudet som Henrick Kautto ifrån järfwenpä med sine granne der in loco för någon tjd sedan påhittat och dhe weeta om berätta.
- 2:° Påminnes städze annu om Johan Persson Uppas afdömbde deli...¹ ifrån Norriby med sin förra Sal. hustru anna larsdotter hwilkens saak ännu så står och dhe på löst godt ifrån försambl. gemenskap och nu ingen weeth hwart konan tagit wägen, som dhe östermarcker weetha berätta.
- 3:° Anno 1720 d. 18 Augusti eller Dominica 14. p. trinit. förrättade iag Gudztiensten i Östermarck Capel kyrckia, då effter förrättad gudztiensten iag tillsporde Försambl. i kyrckian om i michel uppas gifftermåhl skola något lagligit förhinder wara, hälst som michel mig der om bad emedan hans Broder ländzman mattz uppa af afrigheet will honom förhindra der wedh, som och då skiedde genom Tålffteman och kyrckio-wärden Petter Jacobson Partula, men samptel. almogen nekade

¹ Sivu rikki.

intet förhinder der wed wara, dock mände denne kyrckio-wärden Petter Jacobsson öfwer falla mig med wredsamme ordh och åth-häfder och hotelsser sägandes: om du dem wiger så skall du swara derföre, medh mehra, som dhe östermark boer alla kyrckian warande nogast med förundran på dess moth mig föröfwade dierfsamheet hörde. Wore för-denskull billigt en sådan finge näpst, och eij wore kyrckio-wärd, uthan ödmiukel. beder högwördige Herr Probsten behagade till kyrckiowärld jämpte Sigfred Tuoco förordna wed östermarck Capel kyrckia bonden Jacob mickillä.

- 4.° J lika måtto ödmiukel. anhåller det ländzman uppa wille dhe hit till Sochnen anländande öfwerheetens ordres anten in originali lämbna i Kyrckian effter publicerandet under skrift eller med sin egen handz vidimeran lijka lydande Copier, der lof ifrån sig gifwa.

Rovastintarkastuspöytäkirja 24. 8. 1721 (Ilmajoen KA II Cf 1)

Acta visit. af d. 23. uthi Korssnäs finnas i Concept boken.

Anno 1721 d. 24. Aug. eller Festo S. Bartholomaei skedde visitatio uthi Nerpis Moder Kyrckia, därest effter hållen svensk pred. af Rev. *Domino* sacellano Hoffren och finsk pred. af Rev. *Domino* Moliis öfwer Evang. Festivale, då ock en dehl af östermark och Pörtom tillstädes worå,

- 1.° Församlingen förhördes, därest såssom någre af dhe gamle i synerhet gåfwo någon hugnad medelst kunskap i sine sahlighetz saker, och därföre blefwo berömde, och till wijdare tillwäxt uthi nådene och Jesu Christi lefwande kunskap beweligen upmuntrade, så funnos flere af dhem, som uthi någon okunnighet stadnat, så att många jämbwähl af yngre intet stort weta af sin Spörmåhls book, hwilka man till större nijt och flijt om sin christendom medh alfwar sökte att upwäckia.
- 2.do och däreft underwijstes begge dehlarne att bedia Gud tro-ligen om den hel. andes uplysning, uthan hwilcken all kunskap

en dödh bookstaf förblifwer och till sahligheten intet tillräckelig ähr, hwarföre dhe ock

- 3.° förmahntes att wara sinom Gudj uthi det litha trogne, att dhem mehra förtroos kunde, och tillijka till en sann omwändelse till Gudh ifrån alla jämbwähl the okände synder, hwilcka per partes upräknades mästa dehlen medh nödhwändig deduction, angående dheras beskaffenhet och straff.
- 4.to Wekupredikningar påmintes om, att dhe ej bortå blifwa som nu är skedt, uthan kårteligen förrättas, såssom beröml. Catech. Predikningar nu åter till söndagen pålystes.
5. Rev. Dominus Molliis som här till esomåfffast uthi Östermark predikfat, will fuller än göra det samma, men ej förplichta sig att göra det alt framgört för det ringa subsistence 13. t. Sp. måhl som derföre faller.
6. Dhe finska persohner som här nu till 37 a 43 skohla sig förökt, fordra finsk gudztienst, hwilcken effter som Rev. Dominus Hoffren för sin swaga helsa intet lofwa kan, lofwade ock wälbemelte Dominus Molliis, så åffta det honom görligit faller, kunnande han medh dhe åhörare sig om sin wederkäntzlo af dhem föreena.
7. Kläckaren Hägg berömdes skickelig till barna-lähren, hwarföre folcket desto mehr förmahntes till att betiena sig medh sine barn däraf, hälst effter som Herr Hoffren lofwar ock hafwa upsicht och omak därwedh ospardt, och i synnerhet ungdomen till att första gången begå Herrans Nattward där wedh tillsammans praeparera.
8. Länsman uppa, som så wähl nu som förra visitation absens war, skall sig förklaras och wijsa sitt förfall, hwar till detta till Wälb. Herr Lagman i ödmiukhet refereres, då ock klage skall öfwer det hinder han för skrifthållet Anno 20 d. Aprilis etc. lastat.
9. Dhe som in linea aeqvali gradu tertio, hwaraf 3.^{ne} Exempel förehades, willia giffta sig, kan det effterlätas, men dhe manerligen tillijka disponeras att gifwa något ad pios usus.
10. Fär sabbatz brått, hwaröfwer klagades, blef församlingen besynnerligen åtwarnad.
11. Såssom seder mehra blef förnummit, att Herr Hoffren proponeras om en adjuncto, som färdig wore i bägge språken, så

beffinnes sådant hafwa sine skähl; men effter som därtill inga beqwäme subjekta för handen ähro, och åhörarena ännu nog oförmögne, så måste man sådant ännu hwjla låta.

12. Simon Gabel och Mårten Forsse för slagzmåhl, blodhsåår etc. giffa karlen Erich Mårtensson medh Enckian Marg. Michelsdotter för misstänkt omgänge, Anders Jacobssons och P. Anna Rawals förträta, så ock Erich Henderssons för dess tyf-saak och Beata Michelsdotter som säger sig lijdit våldtächt, lagföhres wedh Wälb. H. Lagmans ankomst.
13. Hans Rev. Domini Hoffrenii ansökning om förbättring wedh dess subsistence må wänder han sielf hoos Wälb. Herr Lagman andragande,
14. Angående den igenfundne menniskio hufwudhskåhlen, så wähl som det därwidh hänger ähr redan behörig remonstration giord, och lærer snart winna en wederbörlig reflection.
15. Kyrkiowärdens i Östermark Peer Jacobssons importunitet emot Herr Hoffren in i kyrckian skall ock till Wälborne Herr Lagman refereras, hälst effter den blifwit föröfwad i Sochne-stämo emot Prästerskapets Privilegiens punct 4, som man kan förstå, och hwilcket äfwen Herr Hoffren för sin dehl högbemelte Herr Lagman kan föredraga.
16. Angående utcopierandet af ordres, lærer effter confererande medh landzens öfwerhet snart föllia.
17. Dhe fattige skohla förswahrligen wara försörgde, doch bewiliades Malin Simonsdotter som fuller hafwer en besutin Bonde till måg, men myckit oförmögen, någon lijten penninge-hielp af dhe för dhe fattige fallande medel.
18. Kyrckiotaketz norra sijda ähr tierad, den södre behöfwet det samma snart igen om förmågan funnes; Men såssom kyrckio-balcken ähr oförswahrl. fehlachtig, så repareras den in till Mich. Festum eller dhe ohörsamme medh 1 Daler solfwer Myntz böter hwar belägges uthi första sochne-stämмо därpå. Men den swåra remnan på Kyrckio muren och Pelaren ähr för denne tijdens tillstånd obotelig.

Kyrckiorächn. som wedh dett trånga tillfallet lämnade till en ann gång, upläses i medler tijdh d. 1. nästkomm. Maji w.g.

PUNKALOIDUN

Punkalaitumen KA II Cf 1

Anno 1721 dhen 24 Febr: skedde Visitatio Praepositi ij Pung-laitio, dherest effter förrättadt Predickan af Rev: *Domino* Pastore Iohanne Biug: öfwer Evang: Fest: D: Mathiae, fölliande företogz.

- 1.° Anställetes Examen Catecheticum medh församblingens lem-mar, hwilcka till wackerdt antaahl tillstädes woro, förnim-mandes man medh nöije, dher widh en godh dheel af samp-telige närhwarande fålck giordt uthi sine Christendoms huf-wudh styckers kundskap och förståndh en berömmelig flijth, hwar till man hällst till praxin Christianissimi söckte dhem vidare medh Christel. påminnelser animera, Men dhem som dher uthinnan swagare och försummelige befanss söckte man medh all allfwar till Christelig waaksamheet upwäckia.
- 2.° Företogz Rev: *Domini* Pastoris memorial, hwar uthinnan han giorde påminnellse om Kyrckiones inventarium, hwar widh man indtet mehra kunde giöra än, dhedt som qwar är öfwer-sågz om dhe öfriges wissheet war twifwelachtigdt emedan Kyrckiones Book blifwidt i Sahl. v. Pastoris *Domini* Lincks tijdh förkommen;
- 3.° War samme klagan här som annorstädz att kyrckioballckerne stå till en stoor dheel taaklööse och nederfallne, allenast Orjniemibyn berömbdes sine tilldheeldte ballcker hafwa wähl upgiordt, hwarföre dhe andre församblingz lemmar befaltes lijka wähl bewijsa sin skylldigheet.
- 4.° Beklagadhe Iembwähl Rev: *Dominus* Pastor att några af dhess åhörare gå sällan till h: h: nattwardh, medh hwilcka hand-hafwes juxta ordinantiam Ecclesiasticam och dhess II Cap. 2. §. medh dher till allfwarsam i tijdh giorde förmaning samt fullkommelig efftertryck af ämbetes plicht;
- 5.° Rev: *Dominus* Pastor vidare beswäradhe sigh att en dheel af dhess åhörare hafwer icke betalt hans tillbörlige tijondh Tertial, hwilcket wederböhranderne wedh tilltahledt låfwadhe sigh afbördha;

- 6.° War och tillstädes här såssom i Hwittis Sahl. Adj: *Domini Mathiae Tackus* effterlefwerska beklagandhes dhedt Rev: *Dominus Pastor Biug* henne icke dhen af Dev: Consist: gunstigast assignerade gratials tunnan för 1719 har Contenterat, hwar till Rev: *Dominus Pastor* swarade att han har dhedt förr till Sahl. v. *Pastoris Lincks* äncka betahldt, och vidare sigh icke kunna bemelte *Domini Tackus* änckia andra gången betahla, Men forbemelte Sahl. *Domini Linckz* änckia förebahr dhedt hafwa skeedt i förmåga af dhen förlikning som Rev: *Dominus Pastor* medh henne ingadt då han trädde till Successionen effter hennes sahl. man. Sahl. *Domini Tackus* änckia medh tåhrar beklagadhe sigh dher icke Dev: Consist: henne gunstigast behagadhe Adsistera, hållst hon och i åhr icke medh mehra än 15 Cappor blifwidt hugnadt, Så weeth hon till sitt uppehälle ingen uthwägh, dy hon är dhen tårfftigste bland andre äländige änckor, hwillckedt Dev: Consist. tienstligen Demonstreres.
- 7.° Kyrckio Rächningen för åhren 1719 in till ock medh 1720, blef uprättadt och för församblingz lemmar upläsen godh ehrkiändh och underskrefwen.
- 8.° Men dhe 89 Daler 12 öre Koppar Mynt som Bertill Pouru skulle innehafwa af gambl. kyrckiomedlen, ähro inthedt i den nu uprättade Rächningen observerade, emedan bemelte Pouru sadhe sigh dher om aldeles okunnig wara, effter hans äldre Brodher Bengdt Pouru hwillcken dhen tijdhen warit kyrckio-wärdh men nu är på flychten, Påstodh och att dhen gambl. Kyrckiobooken skulle ändteligen framhafwas hwar af liusare underRättellsse kunde bekommas.
9. Dhe 13 Daler Koppar Mynt som Rev: *Dominus Lillius* hwillcken nu öfwertaltes att taga Kyrckio wärdskapedt, emedan af böndher ingen dher till kunde förmås, af gambl. Collect peningar innehafwer. Böör till sahl. vice Pastor Lincks änckia för hennes sahl. manss förskått till Kyrckian, tillställas. actum ut supra

Matthias Tammelinius

v. Praep: et Past: in Mouhjerwi.

PÖYTYÄ

Pöytyän KA II Ce 1 (1750-luvulla tehtyjä jäljennöksiä)

Anno 1719. d. 8. Martii som war *Dominica Laetare* anstältes *Visitatio Praepositi* wid Pöytis moderkyrckian, då jämte söndags Evangelium, loco exordii en del af 3 acten i vårs Herras Jesu Christi pinos historia ganska wäl och uppbyggeligen af Pastore Loci Perquam reverendo ac Doctissimo Domino Matthia Salinio förklarades, och sedan hela Gudztiensten war sluten med wälsignelse för altaret, effterskrefne ärender förrättades.

- 1.° Förhördes församlingen som flijtigt war tilstädes kommen, och spordes der wid en ganska hugnelig frucht af H: herr Pastoris berömliga nijt och oförträtne arbete i vår Christeliga Catechismi läras drifwande, af det ibland des åhörare finnes Literati 115, de som kunna läsa expl. Lutheri öfwer vår Christel. läros 6. hufwudstycken 156. och der til än quaestiones 33. Symb. Ath. 79. Tab. oecon. 21. och Dict. Scrip. 9. Personer: hwarföre dem bägge sijdes gafs tilböriligit beröm, jämte önskan til Gudh om nåd och styrckio til continuation med en sådan flijt och oförträtenhet i ordets lärande och annammande til många siälars uppbyggelse och salighet! de som syntes här tills warit wårdz lösa och tröge blefwo jäm wäl opmuntrade och förmante til bättre flijt och större åhoga uti deras ewiga Salighets wärckande.
2. Emedan H: herr Pastoren klagade öfwer en del af församlingens lemmar, at de ganska trögt och försummeligen gåå uti Gudz huus, enkannerl, då wekopredikningar hålles; förden skul blef dem förestält, huru gråfwel: de sig försynda, i det de så skamligen förachta Gudz hel. och saliggjörande ordz dyrbara skatt och Clenod, den oss borde wärda, med flijt och achtsamhet höra och lära, emedan vår ewiga salighet deruti beror. innerl. tacka Gudh som hafwer förlänt oss thet til tröst och hugnadh i detta vårt kiära fadernes landz swåra och bedröfweliga tilstånd, och see oss wäl före, at icke wij igenom vår otacksamhet den ganska stoora oss bewista nåden förwårcka och giöra oss owärdiga, henne fram deles til at niuta.

3. Förmantes des uthom hela församlingen igemeen, samt en och hwar i synnerhet, at wara fljttige i bönen och åkallan til Gudh om allehanda nödtorffter, särdeles om frid och rolighet i vårt kiäre fadernes land, och at achta sig för den fördömel. säkerheten som är en rooth och tilfälle til allehanda synder, särdeles hordoms last, som här i församlingen jämwäl fååt sitt näste, emedan här ock spordes wara 4. stycken Ryss kånor.
4. Blef Kyrckioräckningen Sexmännerna och de äldste i församlingen föreläsen, och befants, det infallande medel til Kyrckian, skulle sedan 1713. in til detta innewarande åhr inclusive warit, förutan det til nödiga och wanl. utgiffter blifwit anwändt, 229 Daler 4 öre *Kopparmynt*, men intet blifwit incasserade, dels för denne närwarande tidzens osäkerhet, och dels för de nu åliggiande många swarigheters skull, hwarföre och emedan Kyrckian alltidh til någon del åhrl. förfaller och behöfwer reparation, dy förmantes kyrckiowärden med sexmännerna, möijeligast effter hand at upbära och indrifwa resten, på det sedan någon af de restskyldiga kan, anten igenom döden aflida, eller hemmanne igenom swåra pressurer och utlagor aldeles falla til ödesmål, kyrckian ej må om sitt aldeles i mistningen komma.
5. Emedan Orihpää Capellboarne ej woro tilstädes, ej heller kyrckiowärden derifrån; dy kunde intet samma kyrckioräckning öfwersees.
6. Perquam Rev. Dominus Pastor Loci tillijka med kyrckiowärden klagade, det kyrckiogården, för ödes hemmans andehlar skull, war aldeles förfallen; dy blef slutit, at grannarne i byymåålen skola upbyggia och reparera de förfallne stycken eller delar, och bärga något af ödes ängjar til wederlag och betalning för deras omkostning och beswär.
7. Såsom ingången til sielfwa kyrckiogården, samt bäge förstufvorna ähro alldeles utan dörrar, och den ena förstufwan förfallen til taket så wäl som sielfwa wäggarna; altså blef aftalt at de möijeligast effterhand måtte upbyggias och förbättras.
8. Sedan Adjunctus Ministerii Dominus Nicolaus Wessman tagit sitt afträde ifrån denna församling, begifwandes sig til Wirmå, och Sacellanus Dominus Henr: Krabbe blifwit emeritus för des

swaga syns skull, hafwer förbemälte Herr Pastor ordinarius warit allena med *Domino* Matthia Fontenio, som effter hög-
 ährewördige Herr domProbstens och ven. Consistorii disposi-
 tion, sustinerar vices sacellani wid yläne capell, och beklaga-
 des fördenskull, at när bemelte *Dominus* Fontenius under-
 tiden måste resa til Orihpää Capell, effter H: herr Pastoris
 disposition at förrätta der gudztienst, så måste Yläne capellet
 då blifwa aldeles utan: och såsom denna Församl. til des
 situation är widlyfftig och aflegsen, så äro här många ställen
 der Gudztienst effter wanligheten behöfdes at förrättas, och
 wore här nödig en Adjunctus eller åtminstone en studiosus som
 hade veniam Concionandi, och kunde undertiden wara ven.
 Ministerio til hielp med Predikande, hwilken effter Herr
 Pastoris utlåtelse kunde til någon tidh hafwa sitt tilhåld
 och uppehålle i Prästegården för det han ock kunde betiena
 Herr Pastoris kiära Barn med någon information. Datum ut
 supra.

Jeremias Wallenius
 Pastor in Wehmå.

Dominica reminiscere som war d. 5. Martii 1721. höltes Visi-
 tatio Praepositi wid Pöytis moderkyrckian, då förklarade
 Perquam rev. *Dominus* Pastor Loci Matthias Salinius ganska
 läro- och tröstrijkt Söndags Evangelium samt den andra Acten
 af Christi pijnos Historia, och sedan förrättades såsom fölier:

1. Cathechismi förhör med församlingens lemmar som woro
 sammankomne, hwilka mäste dels kunde läsa utthydningen
 öfwer vår Christel. läros hufwudstycken jämte spörsmålen
 och hade deröfwer tämel. wackert förstånd, hwarföre de jämte
 lärare berömdes, och önskades dem bäggesijdes än vidare nåd
 och styrckio af HErranom.
2. Capellans wahl effter Högwärdige Herr dom Probstens samt
 ven. Consistorii befallning, hwar wid Perq. Rev. *Dominus* Pas-
 tor Loci såsom ock hela församl. enhelleligen utleet sig at
 ingalunda votera eller begiära Herr Samuel Coriander til
 Capellan, wiljandes icke ens nämna honom eller weta af

honom, af orsaak att han skulle i sitt lefwerne och förhållande wara förargel. särdeles och enkannerl. i dryckesmål, det han ock sades gärna älska, utan föllo de endrächtel. så wäl Pastor Loci som församl. med dheras votis på Herr Matthiam Fontenium, hwilken ock tilförene i samma församling allaredan uti 9 års tid trol. och upbyggeligen arbetat, warit så i lerdom som lefwerne ostraffelig, och sökt, nu enkannerl. i mäst förflutne åhren at gå wählbemälte Pastoren med all lydno och wördnad tilhanda, hwarföre dhe ödmiukeligen begiära att Högwärdige Herr dom Probsten och ven. Consistorium wille höggunstigast förordna bemelte *Dominum* Matthiam Fontenium til Capellan wid Pöytis församl. effter som han och giärna wil cederat åt den gamla Krabben til uppehålle 6 *Tunnor* årligen, såsom och någon ung Prästman eller Student som kunde hielpa ministerium med predikande i förstone, til Adjunct eller medhielpare, den Sochnen åtog sig giärna wela uppehålla, emedan den samma här nödwändigt behöfwes för de många Capellen och Predikoställen skull.

3. Sågs öfwer Kyrckiones Räckning och befans at behålna medell skulle för kyrckian wara än 250 *Daler*, sedan kyrckiowärden opkiöpt 8 *Tunnor* tiära til Kyrckians behof: men som medlen stå ute i Sochnen och blifwit icke ens uptagne, altså kyrckiowärden beskyttes och förmantes at låta klockaren uprätta en riktig restlängd, hwar effter restantierne skole sedan af honom och sexmannerna opbäras och i den kistan förwaras som skall liggia i kyrckiowärdens boda, effter som osäkert skal wara i Sacristian för tyfwars skull, til hwilken kista Herr Pastoren skall den ena nyckelen taga hos sig i förwar, den andra kyrckiowärden sielf behålla och förwara och den tridie någon af sexmännerna.
4. Emedan ingen reparation här på kyrckian eller kyrckiogården, Plancken eller på de gamla förfallne Prästegårds husen blifwit giord sedan sidsta visitation, då sochnen derom blef förmant och tilsagde; dy itererades samma förmaning denna gången, hwareffter inbyggarena i sochnen sig och lofwade mögeligast rätta, så framt de någonsin kunna för Crono arbete och skiutzningar finna.
5. Emedan kyrckiowärden wid Oripä Capellet war hwarken nu

eller förra gången tilstüdes wid visitation, at man kunnat inhemta något beskied om kyrckiones inkomster och huru de blifwit anwände: fördenskull blef Herr Pastor Loci påmint at hafwa noga inseende framdeles öfwer kyrckiowärden derstädes samt Kyrckiones medel; på det dhe ej måtte blifwa destraherade. Actum ut supra.

Jeremias Wallenius
Pastor in Wehmå

TAMMELA

Tammelan KA (HMA) II Cb 1

ANNO 1719 dhen 2 Feb: eller Festo Purificationis Mariae förrättades Visitatio Praepositi uthi Tammela Moderkyrkian, tå effter hållen predikan af Sacellano där sammastüdes Domino Jacobo Tammelandro, föliande ährender förehades:

- 1° Sedan Gudztiensten, som sig bör, war till ända bracht, beredde man sig till Catechismi förhör med en andelig Psalm och ett företal ifrån Psal: 110. 2, 5, 6 tagit, som wårdt K. fädernes landz uhla tillstånd, samt den fahran, som Christi Kyrckia så in- som uhtrijkes före står, korteligen innefattade, att förmå folcket till en sann bättring och idkesamma böner; på dett att den genom våra margfalliga och himmels skrijande synder förtörnade Guden må Wår medelst blidkad och oss effter sitt faderliga behag den ädla och högtönskade freden att beskära beweeckt warda!
- 2° Examinrades församlingens lemmar uti dhe 2 första Christendoms hufwudstycken, fattandes af mästa parten med hugnad dheras goda förkofring, i dett dhe med färdige och tienlige swar låto förnimma sig warit achtsamma åhörare, ibland hwilcka beträddes många, så ibland männerne, som qwinfolcken, som wijste med sitt stilla tijgande och obeqwämma swaar, sig warit föga bekymrade om den ädlaste skattens och dheras salighetz kunskapz förwärfwande, hwilckom med behörig nijt förestältes deras säkerhet ringa åhoga wid dett,

som doch borde skattas med Maria för den bästa deelen, warandes iag sielf omtäncker att företaga mig genom Gudz nåde labores Catecheticos, lämnande i medler tijd Herrar Collegis Meditationes Evangelicas!

3° Effter öfverståndit förhör blefwo församlingens lemmar med nyttige förmaningar anförde till allehanda Christeliga Dygders efftertrenchtan, till Gudz heliga ordz achtsamma hörande och gömmande, till flitig sammankomst icke allenast på ordinarie helgedagar, utan och till wekopredikningar, som här effter för the långwägaades skull måste om lögerdagarna hållas Conf. ord: Reg: Cap: 8 § 7. till dageliga Morgon och affton böners idkande uti sina huus och bymåhl, till bootfärdig omvändelse ifrån synda wäsendet och oskrymtig försoning med sin Gud, som på wår sijda äro önskelige med en hwar medelst man hade att förwänta, effter denna låndhliga frigden och flere andre där till anstötande wedrewärdigheter och landzplågor den nådiga Gudens ynnest förbarmmande, den ädla fridens hugneliga ehrhållande och hwarinhandas åstundelig signadh och wählstånd wid samma tillfället wordo the ifrån Gudz ordz och Hans Tienares föracht och bekymmerlösan effter sin sahlighet, ifrån swordomar, bannor och Gudz heligaste namns mijsbruuk; ifrån trätor, kiff och oenighet, ifrån okärlighet och obarmhertighet emot sina gambla föräldrar etc. med behörig alfwar afrådde; förande dem till Gemöte att slika odygder warit orsaken till desse swåra och bedröwliga tijder, och där en tidig boot och bättring intet emellankommer, torde än swårare plågor oss tillskynda; och emedan wid detta tillfället, nu mehra ei war synnerl. att omröras, som hela allmågen anginge, dy gafz qwinfolcken och dhe unga af manfolck låf och tillstånd att sig i herrans namn till sina hemwister begifwa; slutande sedan denne Gudeliga syslan med en andelig önske Psalm, nembligen Hielp Gud utaf tin nådes thron etc. där effter hades till alla en kort Epilogus, att dhe alt detta, som dem war förestält skulle förwara i godt hierta, och sitt lefwerne möjeligast där effter rätta, önskande dem all nåd och frid af herranom och åstundelig tillwäxt uti dett andeliga goda!

4° Emedan dhe förra Kyrckiones Sexmän woro dels genom Döden afgångne, dels af åldren wahnmächtige och bräcklige, dy

blefwo andre friska och förståndige män i dhe aflednas och bräckligas ställe förordnade: uti hwilckas närwaro uplästes kyrckones inventarium och effter kyrckiowärdens och klockarens Simon Bertillssons intygan saaknades intet annat af kyrckiones böcker, utan en gammal Catechismus och fick man intet spaaning om, hwart den tagit wägen!

- 5° Där näst öfwerlades om kyrckio bygnaden, som uti Taaketz nödwändiga reparation och tiärande mehrendels bestod, hwar om Sochnens åboar stadnade uti detta slutet: att dhe alle woro wähl willige sådan högnödig reparation sig företaga, där den nådige Guden någon lindring uti desse swåra och bullersamma tijder beskåra tächtes!
- 6° Men hwad sielfwa kyrckiogårdens förbättrande widkommer; uhtfästa dhe alla samteligen där om wara sig bekymrade, och med dett första, som skee kunde, nembligen om tillstundande wåhrtijden dhe förfalna ställen att oprätta, hwar uppå kyrckio-wärden åligger hafwa noga upsicht!
- 7° Såsom Kyrckio medlen innestå till en dehl hos allmogen af begrafningz och muldpenningar, af orsaak för dheras medel-löshet och att dhe komma i fremmande mynt att betalas; altså förfråges högwyrldige Herr Dom Probsten och venerandum consistorium i ödmiuckhet om berörde Kyrckio medlen kunna uti fremmande mynt uhtfodras, att kyrckian i fram-tijden icke må komma där igenom att lijda; så är och äfwen-tyrligit att samma Kyrckio medlen innestå hos allmogen, som äro af sig komne och luuta till yttersta Euin!
- 8° Wijdare handlades om den osämia, som emellan Elias Matzson ifrån Wierämä by och hans ähta maka medelst Asmodaei tillskyndan upwuxen är; i ty att hennes Swär föräldrar icke lijda henne uti sitt huus, utan öfwerrijla henne med skamlösa ord, ja och med hugg och slag; då hon söker tillfälle med kiärligt sinne sin ähta maaka att annalikas; och ehuru wähl man förehållit esom-offtast hennes swärfahr Matz, huru oan-ständigt dett skulle wara, såsom sträfwande emot Gudz nådiga skickelse och förordning, att han söckte dem med all flijt åhtskilia, som effter Gudz försyn, så wähl och hans, som contrahenternas samtyeckio, ähro af Gudi sammanfogade?¹ Men

¹ Kysymysmerkki alkuperäistekstissä.

berörde Matz swarat af ett bittert och arg sinne, att han aldrig kunde böijas där till, förebärande den orsaken, att hans sonahustru, sedan hon blifwit snöpligen ifrån manet bortdrifwen, någon tijd i fiohl haar nödgatz af mangel uppå lijfz uppehålle, att wistas i Åbo, där hon doch med ähra och godt rygte om sig, såsom någre af Sexmän intyga, sig uppehållit. Och oansed man söckt alla tienliga uhtwägar och motiver, där med man kunde böija och winna mehr bemälte Matzens sinne där till, att han den åstundade ähta sämia anlefwaden emellan sin son och sonahustru skulle tillstädia; afslog han alt sådant med bijtande ord, och sade sig ingalunda dett tillåta, att denne sonahustrun skulle hwarcken nu eller här effter, så länge han lefde, komma till hans son; altså emedan denne Matz genstörtigt will framhärda i sin galenskapp blef dheras saak remitterad under Högwyrdige Herr Dom Probstens och dett Venerandi Consistorii ompröfwan och dijudice!

- 9° Kyrckiowijs förskaffas af kyrckiowärden med egna medel, så som och oblater, och kommer hwar Communicant att ehr-läggia derföre en Copek, som och billigt är!
- 10° Allmogen påmintes och om Prästegårdz reparation, angående dhe torfftigaste och angelägnaste huus, och tillsades hwariom och enom af Kyrckio boken, hwilcken dehl dem åligger att upprätta, besynnerligen till taak, golfwen och fönstren, som äro så förfalne, att taaken äro som fnösk och man ingen eld om tårra tijder kan bruka; och tog ett Attestatum där på att dhe så offta där om äro påminte både publice och privatim, och dett derföre att iag med dhe mine må wara frij för alt answare, angående mijsbyggnaden!
- 11° Såsom man här tills in exordiis om Söndagarna uhtlagt Genesin och uti Wekupredikningar Iesajam, altså enähr dhe blifwa absolwerade, så will man genom thens högstens bijstånd, slijska Bibliske böcker uhtwälia, som med desse tijdzens conjuncturer mäst öfwerens stämma!
- 12° Literati i Moderkyrkian finnes i denne närwarand tijd 150 personer, som och helt och hållit kunna Catechismum med Lutheri förklaringar.
- 13° Räckningar så till inkomster, som uhtgiffter pro Annis 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, blefwo här offenteligen för-

samblingen föreläste, och med wederbörandernes samtyckio och bejakande approberade och underskrefne.

Actum ut supra.

(Eri käsialalla:)

Jo. Zidbeck, ante hac vastissimi Operis Bibl. Gezelioni continuus per Septeriorium Exegetes, postea per totidem annos Cathedralis Scholii Aboënsis Conrector, tum pari laborum intercapedine nominata Scholi Rector ordinarius et Regius, nunc demum vicepraepositus et pastor, ferente hic divinu providentia, in Tammela rite constitutus.

TEUVA

Muistio Teuvan rovastintarkastuksessa 5. 3. 1719 esille otettavaksi tarkoitetuista asioista (Ilmajoen KA II Ea 1: 1)

Proponerade Casus wed Östermarck församling under högherwördige Herr Probstens Visitation, hållen Anno 1719 d: 5. Martj, som föllier.

- 1° Om Johan Uppa ock konan ifrån Norri som dömbde äro i extraordinarie häredz ting Anno 1717 d: 20 Maji i Waasa af högachtadt Herren Häradzhöfdingen Rothen ock ingen execution dem sedan öfvergådt, uthan frije och löse gått¹ och stå från gudz församlingz gemenskap såssom ostraffade i sitt delicto.
- 2° Om Jacob Sucksis son i Östermarken N.N. som belägrat pigan N.N. hoos Rippias warande i tjenst som hon will förebära på ächtenskapz löffte.
- 3° Församblingenes lemmar förmanes alfwarligen igemeen, at enär gudz ordz tienare komma dijt att förrätta gudztiensten de ej då om lögerdagen taga sig någre private onödige afreesor f[öra]² och komma således at från kyrckian absentera.
- 4° Har iag oftast förmant af Prädijkestohlen föräldrarna i detta

¹ Sana »gått» lisätty myöhemmin.

² Sana alkuperäisessä tekstissä rikki. — Käsikirjoitus on reunastaan pahasti tärveltynyt. Mikäli puuttuvat kohdat on tulkittu, ne on merkitty sulkuihin.

Capelgiäld, som hafwa tillwäxande barn, och hafwa af nöden att tijd[igt] öfwas i sine Christendoms stycken, at dhe dem till kläckaren i detta Capelgiäld Michael Mononius uthan försummelse sätt[ias] skulle, som dem lära och underwijsa kunde i dess Christendomb, men nepplig någon det åthlydt.

- 5° A.B.C., Catechesmi ock wanlige Spörmåhls Böcker finnes ej hoos många i Sochnen, uthan få söndrade som sig genom detta krigzödetz påstående händt at ungdomen och dermedelst myckit tillbaka satt i sin Christendoms öfning, tilwäxt och förkofring; Dhe gamblare kunnat och den goda öfningen så medelst förgiätha i desse ödes och krigzbullers åhr, då dhe en tijd måst gå omkring landet hijt och dijt, för fattigdoms och hunger skull, att betla sig lifz uppehålle, och sällan ja på 1/2 åhr eller mehra ej komma till kyrkian då Catechismi [prediknin]gar prädjkes en dehl af åhörarena äre wåslöse, glömske, försu[mme]lige i sin kyrkiegång att söckia derutinnan underwissning ja ...les³ att emothtaga förmaningen der till ganska tröge och olyd[ige] hwar af högehrwürdige Herr Probsten höggunstigt bättre sluta kan ...⁴ iag skrifwer skulden wara hoos åhörarena i denne bedröfw[e]liga distrocte (?) tijd, att afkombsten i dess Christendomb händt är; hwilk[et] ej må herrans tienare til något fehl i lärdomen imputera, som me[d] giörlig flijt, genom andans nåd, så myckit i tiden möjeligit [warit] och tilfälle medgifwit den Christeliga öfningen hoos dem v...cerat.⁵
- 6° Most iag ock nu nödigst upteckia för högehrwürdige Herr Probsten, [den] tresko, som en stor dehl af Bönderne i detta Capel wisar emoth mig, [att] de litet ock alz intet achta höga öfwerheetens ordres at betahla nå[gon] rättighet mig i min kallelse nådigst förundt är hwar af iag mig [med] dhe mine, föda och nähra behöfw[er] til lifz uppehålle såsom en onu...⁶ dehl oansedt iag hijt til Capellet med min egen häst reeser ock förrättar gudztiensten i åthskillige tijder, då iag kan hinna och förmå, och hälssan någorledes medgifwer.

³ Sana tekstissä rikki.

⁴ Teksti rikki.

⁵ Teksti rikki.

⁶ Sanan loppu rikki.

Rovastintarkastuspöytäkirja 5.3.1719 (Ilmajoen KA II Ea 1:1)

Anno 1719. d. 5. Martii skedde visitation uthi Östermarckz Capell af Nerpis Sochn, då effter förrättad Predijkan öfwer I. et II. Actum Pass. af Sacellano Ährewyrdige och Wällärde Herr Carolo Hoffreen, effterfölliande stycken och måhl för-rättade och afhandlade blefwo.

1. Församlingen blef förhörd och öfwad i sine Christendoms stycken hwarwedh man i acht tog att någre gamble och med-åldrige af manfolcket wijste ett tämmeligit förstånd i sin Christendom, hwilcka fördenskull berömdes och till wijdare flijt opmuntrades, dhe öfrige som wijste af sig tröghet och säkerhet underwijstes därom att Gudz och hans kundskapz föracht ähro synder emot Gudz hel. lagz första och andre bodh, och så wähl som andre synder, ja som ett ophof till andre synder, wichtig nog till att hålla land och folck under Gudz wrede och förbannelse, som desse och flere synder öfwer oss dragit hafwa och fördenskull blef,
2. försambl. i gemeen förmahnt icke allenast till att bedia Gudh om sin hel. Andes uplysning till en lefwande Gudz och vår herres Jesu Christi kundskap, uthan ock till en sann omwändelse ifrån allt syndawäsende och dhe synder som här i landet gängze ähre, hwilka p. partes uprächnades och dheras skadel. stygghet wijstes, och till att beflijta sig däremot om alla christel. dygder såssom ock till att söka att träda in uthi Jesu Christi lijndandes dehlachtighet Phil. 3. icke lefwa effter kötet och dess sinne, uthan döda sina lemmar som på jordene ähro försaka sig sielf och sin egen willia i thenne wärdene om oss i then andra effter vår willia alt hända skall.
3. Församlingen blef ock förmahnt till willighet att uppehålla sin lärare effter den lofl. förre plägseden, så lofwade ock Herr sacellanus att willia beflijta sig om att wara här hwar 6.te söndag, och Herr H. Mollijs, som sig därtill willig wijste ock sin 6.te söndag, emot någon erkantzlo af försambl. så att dhe således hwar 3.^{die} söndag kunna med full kyrkietienst försörge warda, hwaröfwer församlingen sitt nöije betygade.
4. I medlertjdh warder kläckaren Mononius läsande för dhem

Gudz ord som han instruerades; denne dragz med en stoor fattigdom, ty blef ock det försäk...⁷ behörigen förehållit, att hånöm den dehl hwar af han lefwa kan ej förhållas, och dhett så mycket mehra som

- 5.to han en beqwäm Persohn ähr till underwjsa barn, allenast dhe till honom sättias, det nu på en tjd h alldehles tillbaka blifwit hwaruthinnan dhe sig annorledes att förhålla medh alfwar förmahntes.
- 6.to Kläckstapelen war berömb. förwahrad och stängd, dhe förmahntes på samma sätt att uprätta sin nederfallne kyrckio-balck sidst in till Erich messo i wijdrigt fall, skohla dhe försummel. med straff i Sochnestämme beläggias.
7. Dhe fattige som elliest rådlöse ähro fans här allenast 2. hwilcka med dhe förrige blifwa 15. desse fördehlas på dhe 90. och några Röka better och sämbre som än i Sochnen finnes; infinna sig flere sådane fattige så gör man dhem rum med dhesse förra, hwaröfwer hans Ährewyrldighet wänder en oförtrutin wardhafwande.
8. Dhe förra kyrck-wärderne begärde sitt afskedh, och dy blefwo nu Sigfred Grelsson Tuockola och Peer Jacobss. Bertula satte till kyrckwärder och förmahnte att trol. see kyrckians bästa, dhe skulle nu af dhe förra kyrckwärderne Nils Rijp och Anders Henderss. Cauppolainen undfå det som kyrckian i förråd hafwer till använda till wijnhandel medan tjd h ähr och wijnet wedh moi. prijs; så skulle och 1. Copek af hwart hion till wijnpennningar nu straxt upbäras, som bewilliades.
9. Under desse förrige kyrckwärder har sig kyrckian till 40. Daler förkåfrat, hwilcket för dhem mycket berömb. ähr.
10. Att fly Sabbatz brått och ej taga sig resår före då dhe weta Läraren komma, som af några skall före skedt wara, warnades dhe ock troligen.
11. Michel Mylläris Marcussons son Michel af 15. eller 16. år kunde än ingen ting i sin Christendom; där han honom ej till schola håller med det första, tages fadren under dhe förmaningz grader som K.O. Cap. XII. §. 11 dicterar.

⁷ Sanan loppu rikki.

12. Anna Thomasdotter som med Johan Suxi aflat barn skall lagföhras uthan försumelse.
13. Johan Peersson och Anna Larsdotter som 1717. d. 10. Maji för blodskam till döden dömde ähro, gå än ledige och frije; Man will tillsee hwadh hoos wederböhrande dhem angående kan uthrättas.

TYRVÄNTÖ

Hattulan KA (HMA) P 2

Den 3^{die} Aprilis 1720 som war Dominica Iudica mände igen Predika och hålla heela Gudztiensten i Tyrfwende Capell Herr Henric Sijvonius, och war stäld hans Predikan i anledning af Textum *Dominicali: Contra male feriatas Conscientias:* då

- 1° Ut i deee fåås närwaro, som af förberörde tillfälle¹ ringa woro till talet, höltz det kærtaste examen Cateheticum om ståndachtigheten uti Christendomen Secundum ductum Symboli Apostolici.
- 2° Förnam man wäl, att Gudztiensten blifwit wid macht hållen, i det de obehindrade fådt niuta sine sahlighetz medell, der till kläckaren såssom kyrckiowärld om wijn och oblater hafft bekymber.
- 3° Men att Herr Christer Orenius nu eij war tillstädes utan commenderad med nyss skrefna manskapet, som hade många förargeliga beswer och klagomål emot sig, dy kunde denne gången in absentia accusati eij något decidera, utan alt till wijdare, och venerandi Consistorii Omdöme lämnas.
- 4° Ehuruwäl kläckorna woro behålna, så är doch kyrckian heel och hållen lutande, till hwilckens reparation man åhörarena, Festo Michaelis 1719 då man öfwer Vice Pastoren Sahl. Herr Michael Rubellius hölt en lijk Sermon som nu, söckte att persuadera, doch inföll af Menigheten klagan öfwer allmänne

¹ Pöytäkirja liittyy tässä Hattulan tarkastuspöytäkirjaan 2. 4. 1720.

Landzplågor, som sådant lofwärdigt upsåt förhindra, ehuru willige de der till elliest kunde befinnas.

- 5° Blefwo församlingz lemmar påmintte att betala så wäl Pastoralier som Capellans Rättigheter till sine Siäla-Sörjare, med så mycket större tacksamhet, som tijderne ähro fahrligare.
- 6° Lemnades altså Församlingen med innerlige sukningar å helso och frijd under Gudz beskydd.

Suontaca ut supra.

Mich. I. Sadeel

Qm Rector Sch: h: v. Praep: Tavastbg.

TYRVÄÄ

Tyrvään KA II Cg 1

Anno 1720 dhen 6 Martii höltz visitatio Praepositalis med Tyrfwis försambling i dess moderkyrckia, dijt och Capellboarne sig infunno, då effter förrättad Predikan af R. *Domino* Pastore Andreae Wirtzenio öfver Evangelium Dominicale, följande förehafdes.

- 1.° Förhördes Församblingens lemmar utj deras Christendoms öfning, hwar wijd man med särdeles nöje hoos största delen befän ett besynnerligt framsteg, så utj läsande som förstånd, de som något trögare woro, blefwo alwarligen förmante till flijt och förbetring, emedan sådant länder till wars timmelige och ewige wälfärd.
- 2° Söckte man med all flijt upmuntra dhem till den käre bönen, hwilcken altijd men helst i denne fahrlige och bedröfelige tijden är af nöden, såsom och att afhålla sig ifrån tråtor Eder, swordomar och flere fördömelige laster.
- 3.° Beklagade P. R. *Dominus* Pastor det kyrckiobalckarne så wähl wijd moder-kyrckian som Capellet till stoor dehl äro förfalne, samt Capell taket af sidsta stormwädrät blifwit förderfiat, hwilcket alt wederböranderne förmantes och befalltes j währ att förbeträ innan det af större skada kan tima,

och de mothsträfwige der dhe icke eliest der till kunde förmås, kan P. R. *Dominus* Pastor taga någre wisse karlar som det från kyrckiomedlen beställa och dee försummel. det åter dubbelt till kyrkian böör refundera.

4. Kyrckiones yxor, spadar, kläckostrengar etc bör med kyrckiones medel repareras och i de aldeles odugeligas stelle nyja upkiöpes.
5. KyrckioRekningarne så wähl för moderkyrkian som Capellet blef j *Församblingens* närwaro upläsen och richtig funnen.

Actum ut Supra.

Matthias Tammelin

v. Praep. et Past. in Mouhijerwi

Anno 1721 dhen 9. Febr: skedde visitatio Praepositi j Tyrwis Moder kyrckian, då effter hållen Predikan af P. Rev. *Domino* v. Pastore Andreae Wirtzenio öfwer Evang. *Dominicale* 5 post Epiph. nederstående företogz.

1. Catechismi för-höör, war widh nu såsom tillförende största dhelen förnams hafwa en godh grundh så i läsandedt som förständedt uthi dhess Christendom, hwarföre dhe så wähl som dheras waaksamme lärrare tillbörligen berömbdhes. Men dhe försummelige förmahntes att framdheles hafwa en större åhoga och achtsamheet om dheras Christendoms kundskap.
2. Nu såsom i fiohl förmahntes församblingens lemmar att reparera dheras förfallne kyrckioballcker, och icke wara så försummelig att uppehålla dhedt som dherass forfädher medh stoor omkostnadt upbygdt hafwer.
3. Förekom åther hustru Kirstin Märthensdotter ifrån Loussa och pigan Sara Erihzdotter och medh gråthande tåhrar anhöllo Dimission till h. Höghwärdiga nattwardh, hwilcka äro för särdeles orsak dher ifrån afstängde, som är till att see i 1719 åhrs *visitations* act och 3 p. hwarföre man intedt vidare uthslagh dher widh kunde låtha uthfalla, emedan siellfwa Tyfwarna äro bordta och saaken oagerat, uthan under Dev. Consist. gottfinnandeienstligast lemna.

4. Kyrckiones Rächning som blef i församblingens nährwahro upläsen, befandtz till alla dheelar wara richtig, hwarföre han och blef underskrefen och aproberat. actum ut Supra.

Matthias Tammelinus

v. Praep. et Past. in Mouhijerwi

TYRVÄÄN ROVASTIKUNTA

Tyrvään rovastik. arkisto (TMA) Ed 1. Ote Turun tuomio-kapitulin pöytäkirjasta 20.4.1721, sisältää kapitulin kannanoton Mouhijärven rovastin tarkastuspöytäkirjoihin vuosilta 1720 ja 1721. Erittäin epätarkan 1800-luvulla tehdyn kopion tästä sisältää VA Ecclesiastica II.

Extractum Protocolli Capituli Ecclesiastici Aboensis pro tempore constituti.

Föruthan ett särdeles behag och nöje om en reen och oförfalskad Christendoms flitiga öfning, samtpt dertill både aff Lärarene wed församblingarne som åhörarene oförsummeligen anwände och lagde grund, jembwähl af visitatore Herr Probsten gjorde underwijsningar och hälsosamma alfwarl. förmaningen, hwarföre dhe warda berömde, oplästes aff Herr Probsten här inlewererade acta Vis: Praep. pro Anno 1720. Anno 1721, och observerades uthi dhe förra

- 1.° för Elin Päärsdotters Lägerställe, som henne för det hon tient troligen twänne Pastores i Karcku blifwit medelst församblingens älstes och Reverendi Ministerii intercession gratis belefwat; bör Kyrckian endteligen förnöjas.
- 2.° Johan Perta ifrån Höytölä aff Ikalis Pastorat som för ett åhr sedan trolofwat pigan Brijta Thomasdotter och låtit 2 gånger lysa för sig i församblingen men will inthet mehtra tråda till wigsel etc. skall sig med sin fästemo, såsom och för detta inkallad Maats Jacobss. ifrån Alaskylä af dito Pastorat, med des trolofwade brud Walborg Olofsdotter d. 23 Majj tillstundande, will Gud, här infinna, giltige och trolofningen ophäfwande lagl. skiähl framte, så frampt dhe wilia undgå

hwad K: Maijestets allernådigste förordningen j Rättegångz processer XVII j domCapittel dicterar.

- 3.° Consistorium skall finnas willigt, der någon skickel. Person som förmodel. kunde finnas Capabel att antaga Sacros ordines, att ordinera och förordna en Prästman till Mouhjärfwi, det uthmattade Reverendo Ministerio till hielp, och församblingen upbyggelse.

Men uthi dhe senare

- 1.° Stud: *Dominus* Joh. Rothovius, hwilken j nödfall blifwen förordnad att sustinera vices Sacellani j Ikalis, bör undergå första ordination, der han än wijdare önskar å(?) slijcke will bijbehållen behugna sig.
- 2.° Anna Andersdotter ifrån Tuockola, och Brita Abramsdotter ifrån Mahnala af Tawastkyro Sochen så frampt dhe söckia att träskas emoot in Visitatione Praepos. uthsagde näpst, som approberes, för föröfwade förargelse j kyrckian, böra lagföras.
- 3.° Thomas Rikala skall genom en fljttig underwijsning föras till rätta, och, med mindre han är fallen uthj någon sådan rättegång, att han derföre ej kunde med gådt samwete här till träda, och tillåtas, effter en alfwarl. åthwarning, sampt ehrwijst sanskyldig ånger och ruese, privatim skriffas j Sacristien första gången, men sedan vita emendata offendtel. med fleere: finnes icke han böjelig till boot och bättring, då må Rev. Minist. fahra med honom effter K. ord: X cap: II. §.
4. Niels Abramssons med Lisbetha Jöransdotter ifrån Tuockola aff Kyro Sochen påbegynta ächtenskapz tanckars fullbordan för dheras hinderlöösheet bewiljas.
5. Stud. *Dominus* Johan Enckell, emedan han under Pastoris j Karcku dess K. fahrs siukliga tilstånd för den aldeles försummeliga och lama Gudz Tienstens wed macht hållande: vid. act. Praep. skedde i Karcku d. 8. Febr. sidstrekne, hwarföre de som föreståå Christi Hiord, warda härmed alfwarligen och wed dheras beställningz förslust till achtsamme fljtt och bekymber förmante och opwäckte, skall infinna sig här och första ordination undergåå.
- 6.° Chirstin Mårtensdotter ifrån Lousa och pigan Sara Ericsdotter aff Tyrfwis Sochen sedan de privatim blifwa examinerade och förhörde utj den misstänckte saken, bekänna de sig wara

brotzlige, och ångra det, då skohla dhe effter en privat alfwarl. skrifftermåhl absolveras, och sedan tilljika med andra; tillstå dhe intet factum, så böra dhe ljika fult tills dhe blifwa lagl. tillwunne admitteras til H: Nattward.

- 7.° Maria Bertilsdotter ifrån Wambula Capell och Huchtis by, medan hon blifwen lagl. trolofwat af flychtingen Jacob Johansson, som sedermera förswunnitz och borttappatz, der hon dess emellan råkat försee sig med honom, få förklares hon för hans ähta hustru, och in forma media kyrckiotagas: men der ingen beblandelse, som noga aff Siähle sörjarena bör effterspörjas, och till boot och bättring alfwarl. tillhållas, dem emellan warit, så niuter hon sine Saligheetz medell, och fleere församblingens förmåhner sig obehindrat till godo.
- 8.° Anbelangande Sahl. Domini Tackus Enckias anmodan, att blifwa af Consistorio adsisterad till att niuta någon hielp hoos Herr Johan Biugg enkannerl. hon j år icke med mehra, än med 15 Cappor blifwit behugnad, så kan Consistorium henne der uthinnan så mycket mindre soulagera, som icke heller andre händes geljike och medhielpare Enckior någon större undsättning, aldenstund här äro fleere Enckior, än Prester, bekommit, men är hon någon Pastoris Effterlefwerska, så är Consistorium uhrsechta, at hon blifwit förbiiggått, eller med mindre jhogkommen, effter hon är ock ifrån 1720 åhrs här insinuerade Enckio lista uthsluten: Med aff Herr Joh: Biugg, och Sahl. Domini Lincks Enckia ingångne förlijckning och Contract om någon godwill. understod för Successio promotion, har Consistorium sig icke att befatta; uthan lembnar wederböranden frija händer att giöra uthj sin saak effter behag.
- 9.° För Kyrckio bygnadz försummelse lagföras dhe tröge och okärlige.

Anno d. 20 Apr. 1721.

Nomine Consistorii

Jacobus Ritz

P.S. På franskt wijn är här godt inkiöp: 4 rubler anckare, eller 3 Daler Cann. der dett finness aff nöden, kan sådant

tillskaffas för Pingst etc. *Cursus*. Kyro, Ikalis, Kyro, Mouhijärfwi, Karcku, Tyrfwis, Hwittis, Wambula, Alastaro, Loimjoki Pungalaitio, der ifrån till Mouhijärfwi.

URJALA

Urjalan KA (HMA) II Cd 1

ANNO 1719. d. 22 Febr: Besökte man kyrckian och församlingen uti Urdiala: derest v. Pastoren Herr Israel Wallinus gjorde märck- och upbyggelig Predijkan de tentationibus Christianorum, praecipue Divinis, hwarföre och så straxt effter förättadt Gudztienst

- 1.° Anstältes ett kårt förhöör med åhörarena om tentationibus in genere, hwar wed och befans ibland Manfolck, som kunde läsa tämmel. sina Christendoms stycken, och swara och så på dhe af denne materien förestälte frågor: Men ibland Qwinfolcket woro icke så många, dock att dhe öfwer alt utj sine Christendomsstycken woro någorlunda inkomne: som förmanttes till wijdare förkåfring, ibland hwilcka fans Literati 118.
- 2.° Sedan opwijstes af v. Pastore kyrckioRächningen för desse föreflutne åhren och för kyrckiowärden Henrich Johansson, som nu tog sitt afskied och fick för 1713 sin wahnliga kyrckiowärdz löön 6 Daler för kyrckio Egendoms conserverande; Så att hoos honom nu blifwer allenast i behåld och skall finnas 22 Daler Utj sahl. Wallini Sterbhuis 90 Daler utj Sochnen af mull Båärklädh pengar etc. sampt för otijdigt sängelag 205 Daler. Nog hoos v. Pastoren Malmen 22 Daler 16 öre Så att Summan nu pro residuo skulle wara 339 Daler 16 öre och KyrckioRächningen uthwijsar. hwilket alt
- 3.° V. Pastoren som nu åtog sig Kyrckiowärdskapet öfwer alt, och att försörja kyrckan med wijn, oblater etc. låfwade genom Kyrckiones sexmäns tillhielp indrijfwa; och för sitt hafda besvär och omkåstnad sin wähl. och tillbörlig wederkäntzslö åthniutta.
- 4.° Fans kyrckan med des hederliga skrud, och Egendom wähl

behållen, allenast att v. Pastoren klagade sig öfwer kyrckio-balcken som är något förfallen, att Sochne Männerna icke wijst sig den samma williga att reparera, der till dhe reedan lickwähl en begynnelse giort och blefwo ytterligare förmantte att Continuera der med.

- 5.° Angafz och så några utaf wngt folck som nyligen på en helig dag under eller straxt effter Kyrckiotijden, hafwa trädtt och slagits j Kyrckiobyyn: hwilcka blefwo wijste till wederbörlikt forum att undfå deras doom och straff på Sabbatz brått.
- 6.° Och att fru Scharfeltz som med Laukiala gårdh för detta och så hafft sin egen graf, men nu ej mehra är ägande till gården etc. doch lickwähl låtit sin datter och måg begravva uti bemälte graff, icke wille beqväma sig til at betahla något till kyrckian för Graföpnigen, der till hon blef förplichtadt effter alla kyrckiors wanliga plägseedh. och församblingen blef befalt under Guds Conservation och beskydd.

Actum ut Supra.

Mich: I: Sadeel,

a.h. Rector Schol: p: et V. Past. Tavastborg.

Wid Probeste Visitation i Urdiala, som 1721 höltz d. 25 Martii: då der V. Capellanen Herr Jacob Indelin gjorde en upbyggelig och i den H. Skrifft wählgrundad predikan öfwer Pericopen Festivalem, och effter alt wäl förrättad Gudztienst företog

1. Examen Catecheticum, der wijd Åhörarne wijste ett särdeles godt prof af deras flijt i Christendoms stycken, och upgafz och så ibland dem Literati öfwer 200. Derföre så Lärare som Åhörare blefwo berömde och påmintte att hålla fram i den helige läxan, som de således wäl begynt och fattadt.
2. Befans att församblingen continuerligen utan förhinder nutit sina salighetz medels confirmation utaf den H. Nattwarden: dher til Herr V. Pastoren med Sochnemäns betalning troligen skaffat wijn och oblater.
3. Och emedan mulpenningar eller andre Kyrckiomedel innestå hoos wederbörande i Sochnen, så blef alfwarligen påmintt, att

de ju förr ju heller kunde upbäras, på det klockstapelen och kyrkiobalcken eller gården, som wäl äro begynta att repareras, ei må i nödfall och mangel af medel igenfalla och luta.

4. Derföre och nu Constituerades skickelige sexmän, som om bemälte bestälningar jämppte med andra skola hafwa bekymber; och hwilkas nampn Herr V. Pastoren intecknadt i des Kyrckio-memorial.
5. Förestälte Herr V. Pastoren Maria Hendrichs dotter som den der för särdeles beskylningar skuld: der på och Herr V. Pastoren hafwer attestata, på hwilken Jöran Tala, och fru Maria Scharffelt skulle och tadla, åthwarnad att i medlertijd hålla sig ifrån Absolution och den H. Nattwarden; som hon sig Lagligen befrijat; men lijkwäl uti Pastoris frånwaro til Synodum låtit skriffa sig af Capellanen, item begådt den H. Nattwarden: att med henne skulle procederas effter K: L: C. XI. §. 9. hwilcken sak som en stor och hög man nödgades ställa ut til wijdare tidsens och församblingens ompröfwande, ne sum-mum Jus fieret injuria.
6. Klagade wälbemälte Herr V. Pastoren öfwer alt öfwer många den H. Nattwardz förachtare, som nu wäl blefwo skarpt tiltahlte och åtwarnade med sådan synd att afstå och återwända.
7. Ibland sådane angafz i synnerhet fruen på Hongola Elisabeth Scharpfeldt, som skolat fördt ett ochristel. med fyllerij Lefwerne, så att det och hördetz i närmaste byar och sedan effter ett långt uteblifwande, i fyllan begärt des Siälasöriare, att han henne då absolvera welat: Men emedan hon, fruen nu icke mehra war tilstädes; ty måste man och hennes sak tidsens ompröfwande underställa.
8. Blef elliest församblingen förr dimission warnad til flijt i böön och åkallan, om fred emellan Botentaterne, med mehra som henne angeläget wore; och så med det samma befallad under Gudz heliga beskydd och omwårdnad.

Dat: Ut Supra.

Mich: I: Sadeel.

Anno 1719. d. 30. Martii höltes visitation uthi Waasa Kyrckia då effter wälförrättad Predijkän öfwer Text. Evang. Feriae II.^{dae} Paschatis af Ährewyrdige och Wällärde Herr H. Hideen, blef

- 1.º församblingen som af Stadz och Landz-folck bestodh förhörd, och den fägnan öfwer någras förstånd betygad, som ock the tröge och säkre förmahnte sig till att bättra.
- 2.º förmahntes än församblingen under desse Gudz wredes rijs till boot och bättring ifrån alla synder i gemeen, och i synnerhet ifrån dhe wahl. som ibland flere ähro Gudz ordz föracht, Bönenes och Gudztienstens försumelse, oenigheet, och den skändel. hordomen hwaraf någre denne tjden försakat wår christel. Lära och dess bekännelse, etc. så ock att gifwa tillkänna i tijdh, när dhe märckia någon en sådan odygd och upsåt förhänder hafwa; hwilcket alt cum affectu och mångas tårar så myckit mehra skedde, som här på thenne orthen fram för andre medh det fremmande krijgzfolck mången styggelse föröfwas, oansedt man medh Stadz magistraten söker hålla alfwarsam hand däröfwer.
- 3.º Därpå förestältes församblingen ährewyrdige och Wällärde Herr H. Hideens Persohn, hwilcka såsom han af församblingen 2 gånger i Sochnestämman voterad ähr, ähr han af högährewyrdige Herr doom Probst och Ven. Consist. i Åbo bewilliad och förordnat till att jämte mig förestå denne för... arbete gifwer hafwandes wj nu begge effter Herr H. ankompst... försambl. lofwades wår...¹
- 4.to At Landet och Staden ähro många försumelige till att komma till kyrckian, ty upmuntrades dhe till kärlek emot Gudz ord med nödwändige motiver.
- 5.º Kyrckian till bygnaden ähr behållen, alt annat ähr borta, men kläckstapelen som redan af röta stoor skada tagit, skall medh det första tillstängias.
6. Toronet ähr något skadt och skall läka, ty skall det efftersees

¹ Teksti sitomisessa turmeltunut.

och lagas; hwilcket effter som det något fahrligit ähr, lofwade Befallningzman skaffa förswahrl. tåg och Jonas Zadelmakare wåga sin Persohn.

- 7.° bewilliades ock att norra sijdan på Kyrck-taket in Augusto, will Gudh tieras skall.
8. Kyrckiorächningarne ähro sidstl. Maji opläsne, och skohla nu snart opläsas, i medler tijdh finnes sig kyrckian i desse 10 månader in till 5 Rubler pengar förkåfrat hafwa.
- 9.° Dhe fattige af Staden födas i fattigstugan, dhe af landet ähro indehlte på byiarne i Sochnen.

VÄHÄKYRÖ

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 19 Januarii höltz visitation uthi Lillekyro Kyrckia, närwarande förr Sacellano i Ilmola Cauhajoki nu Ordinario i Wörå Ährewyrdige och Wällärde Herr Henr. Hideen då effter hållen predijkjan af Ährewyrdige och Wällärde Herr Sigfrido Saringio förr Sacellano uthi Ilmola Curicka, och nu af Wälb. Herr Lagman Schmidtfelt hijt bestälte, öfwer Textum Epist. Dominicae Tertiae post Epiph. effterföllliande stycken bestältes och förefölls.

1. Församblingen examinerades i christendoms stycken och befans i een dehl någon Kundskap och förstånd, men den största dehlen förgäten och oöfwad i sin christendom i synnerhet ock af ungdomen. Hwarföre
2. dhe ene så wähl som dhe andre troligen förmahntes att upwakna ifrån sin säkerhet så wähl till att älska och öfwa Gudz ord flijtel. som ock bättra sitt lefwerne så att hwar ock en aflägger sin onsko och wänder om ifrån sin onda wäg, och i synnerhet till att afläggia sine i landet wahl. synder, som ähr swordom och banskap, bönenes försumelse, Gudz ordz så ock föräldrarnes föracht, oenighet, obarmhertighet emot den fattige etc. så myckit mehr som denne försambl. hälst med det sistnämde fehlet för andre därmedh warit belastad hwar till dhem Gudz nåde och hielp troligen tillönskades.

3. Kyrckiobalcken som nog förfallen och af Cossakerne som här hwar sommar i wacht legat för sköflad wara sades, förmahntes dhe att opbygga och hålla hederl. så ock återbygga Kyrckportarna till att hålla gården stängd, så ock ställa till rätta Lukorne i den goda Stapelen, på det den ej må förrötas; däröfwer skall Kläckaren och Wächtaren Grels Michelsson, hwilcken senare märktes wara af någon försumelighet, så ock Kyrckwärdarne hålla noga öga att när Cossakerne rijfwa och skada något, man i tijdh må kunna sökia Herr Commendantens rättelse däruthi.
4. Äfwen så påmintes och samtycktes att hwar sine af dhe sköna Nyje Präste-gårdz husen håller frj för laak och dörarne medh fönstren till wijdare tillstänger.
5. Catechismi och wekupredikningarne komma nu i Herrans namn med dhe öfrige till att fortsättias och folcket förmahntes dhem fljteligen till att besökia; Gudh förläne lärarne krafft och nåde därtill.
6. Barnelähran som en lång tijdh dymedelst studjat att kläckaren Jordman föör een ruum tijdh blef fängzlad och nu ophängd påminte sielfwe församlingen om, dy warder Herr Saringius både hållande den unga kläckaren Mårten Andersson fljtel. det till att göra och hafwande upsicht och underrättelse till kläckaren, att och huru han det tienligast och bäst skall förrätta. Om dhe särdehles qwicke Pilte-barn påmintes ock cum affectum, att dhe på Gudz försorg sätties till studier.
7. Wijn tillskaffas medh och för dhe 16 Caroliner som af dhe förra wijnpennningar hwilcka wedh kläckarens fängzlande kommit att förskingras, och nu igen fundne ähro samt redan till sin större dehl kyrckwärden Hend. Anderss. Laurila till handa kommit, skohlandes han, det som däraf än uthe står, effter den honom gifne effterrättelse fördersammast infordra. Sedan upbäres en Copeek af hwar Persohn wedh skriffthållet därtill, eller såssom beqwämbigast faller.
8. I stället för Kyrckio-Rächning för desse 4. år fann man effter kläckaren några små blad hwaraf Herr Hideen som sakerne här bäst wet medh Herr Saringio åtog sig att uprätta så godh rächning som skee kan.
9. Mad. Elisabe Buldaen ansades att bewijsa medh skåhl den

fordran för wijn af kyrckian 11:8. *Koppar Mynt* som hon föredrog, och hon lofwade det samt att upwisa en rächning i Wasa.

10. Henrich Mullovius som för beblandelse medh Brita Jöransdotter ähr dömd, och sedan lofwat att ächta henne i förl. fastelagztjd, men det ej effterkommit uthan henne åffta illa bastionerat, jämbwähl om en söndagz middag; så warder ock af henne klagat att hon sedan af honom likwähl häfdad ähr; Mullovius mände och nu visitation absentera; klagades ock att (om en söndagz mårgon¹) hafwa basat Jacob Mairo hemma när sin gård Fer. II. Pentec. sidstl. han blef nu kallad under admonition, och twenne gånger effterskickad, medh all öfwerdådighet sig däremot satt, såssom han och emot Herr Hiden som denne dörsambl. jämbwähl före..² då han honom till sig under förmahning kalla låtit olydnå och sijdwyrnad bewijst warandes så öfwerdådig att han mordiske gewär brukar mot dhem som komma att hafwa till att göra medh honom. Denne skall genom Öfwerstens assistence förmås att hålla stånd och sedan för hwart sitt brott särskilt lagföras.
11. Enckian Walborg Johansdotter i Tapola som om en Söndagz mårgon giort skyslar på åkren kan lagföras och då bewijsa om henne något nödfall därtill drijfwit.
12. Lijsa Crutar som tillstår sig wara häfdad på ächtenskapz lofwande af Jac. Hanss. som bortflychtat, skall bewijsa sin trolofningen medh honom lagligen, om hon will undfly straffet.
13. Thomas Mullo som 2. gånger försummat Catech. förhör och ifrån skriffthållet en gång borta blifwit, Så ock Matz Mullos Enckia som äfwen giordt det samma, böra lagföras.
14. Simon Thomasson, som är dömd för Lönskeläge och plichtat därföre medh kroppen, men icke welat på åtskillige kallelser inställa sig hoos läraren och till kyrckplicht, samt nu absenterade visitation, måste Länsman Johan Heickilä lagföra, och fick sielf nu ett tilltahl hwarföre han i så klara måhl effter Kyrck-Ord. Cap. 9. §. 2. ej wijst ministerio handrächnig.
15. Henr. Mullovius och Simon Thomasson Mullo, som plichtat

¹ Suluissa oleva myöhemmin yliviivattu.

² Sivun reuna rikki, jokin sana ilmeisesti puuttuu.

- för häst-tyfnad men ähro ej dömde till kyrckio-plicht, böra lagföras och där undfå sin dom om kyrckio-straffet, då den lofl. Häreds Rätten lærer afsee om dhe komma till att sittia flere söndagar än een, efftersom dhe endehls elliest och lära wara till samma straff för synder emot det 6.te budet förfallne.
16. Länsmän Johan Heickilä klagade att hans Ährewyrdighet Herr Hideen har all den wäxt som förledne höst på Prästegårdz åkren warit därest för Prästen warit sädt öfwer 3. tunnor Råg, men som Länsmän sielf wiste ej kommit däraf mehr än 3 tunnor Råg; hwarföre begärade han på sochnens wägnar att Herr Hiden till Herr Saringium sädes Råg cedera skulle. Denne begäran höll Herr Hiden så myckit oskähligare, som han så ganska lijtet af dhem åtnutit och resolverade sig att wara tillstädes wed instundande häredzting där sig emot dhem att justificera både i detta och annat. Elliest står dhem frijtt att sökia Wälb. Herr Lagman som dhe sig utletå.
17. D. 20 blefwo dhe fattige uthi sine wisse Rotar medh stort beswähr indehlte, Bönderne förmahnte att göra det som dhem effter Gudz ord Kongl. förordningar öfwerhetens befallning samt landzens egen bewillning emot dhe fattige tillkommer, och Herr Saringius hålla tienl. och achtsam hand däröfwer att därwedh icke egenwillighet af någon förändras, men i wijdrigt fall straxt och uthan förhahlan visitatori gifwes tillkänna.

YLISTARO

Ilmajoen KA II Cf 1

Anno 1719. d. 17. Januarii visiterades uthi Ylistaro Capell af Stoor Kyro försambling då effter hållen predikan öfwer Evang. Dominicae Tertiae post Epiph. af Matth. 8,1. af hans ährewyrdighet Herr Israel Alftano förr Adjuncto i Stor Kyro, sedan nu ordinario i Wasa och nu åter ordinario uthi denne försambling

1. Examinades församblingen och emot förmodan fans någon kundskap och förstånd hoos unge och medelåhrige någre, doch nog okunnighet hoos en dehl, hwilka

2. därför förmahntes till flijt, och medh många ord till bättring, och således till att gifwa Gudj orsak till frijdz tanckar om oss effter så många och swåra plågor.
3. Af wåhlbemålte Herr Israel hafwa desse hwarandre helge-dag upwachtning medh Evangelii predijkan, så ock medh cathechismi; påmintes då görligit åhr att ock wekupredikningar öfwer Epistelen ej måtte blifwa tillbaka, hwartill Gudh kraffter förlähne. Nu lofwade ock församblingen att hielpa så medh häst, att han i synnerhet då långa dagar åhro, kan på endag predijka i begge kyrckorne, då wåhl åhr om icke Catech. Predik. aflåtes, uthan göres oansedt korteligen.
4. Kyrckian behöfwer Tiera, och elliest jämwåhl i synnerhet Sacerstian göras dät, effter där mycken sniö inn yhrt, begge stycken skohla ej försumas. Fönstren och dheras reparation skulle kyrckwården Carl Holiko om beställa.
5. Klåckaren berömdes för flijt medh barna-lähran, och förmahntes både han till wijdare flijt och församblingen till willighet att sättia sina barn icke allenast till barn-schola, uthan ock till studier, där tienl. subjecta skulle finnas.
6. Wächtaren Anders förmahntes att wara flijtigare både i kyrckian och till opwachta sin förman läraren.
7. Dhe ännu ringa medel, anordnades att een kista skulle repareras till, och så lagas att en nyckel kyrckwården därtill hafwer och den andre Prästen.
8. Åhörarena woro willige att nu ock colligera på en gång wijnpennningar till att på något större förråd och i beqwäm tijdh, men allenast en Copek af Persohn, effter dhe altjdh 2. Copeker hærtill för en gång sig hærtill betahlt berättade.
9. Susanna Jacobsdotter medh sin fästeman Hendrich Johansson Mäyr i Lapo Cuortane citeres till Wasa till d. 3. näst kommande Febr. /: Gudh will :/ att göra beskedh, hwarföre han effter 3. redan ågångne förlysningarne ej will fullborda ächtenskapet med henne, doch om han sig hoos Herr Israel wederbörl. affirmer förskohnes han för wijdare reesa.
10. Johan Majalajnen som skall öfwerdådigt wijs i förleder sommars skriftet stött, och i dyket nederdräpat den öfwer 100. åhr gambl. mannen Hertua och så begått en ropande synd

på den som på nytt barn blifwit och ej skall sig wärja förswahra eller klaga kunna, skall af länsman Haqvirin lagföras wedh instundande Ting.

11. Församlingen och i synnerhet Qwinfolcket förwijstes det myckna uth och innlöpande som klagades öfwer och jämbwähl nu spohrdes, och hälst det otienl. sorl och buller samt låt och löije som wedh exitu öfwad warder.
12. Kyrcke-Rächningen blef underskrijfwen och så annoterad att den af 1716. så wähl som dhe för dhe fölliande åhren widh Phil. et Jac. effter tidig intimation, opläsas skall; och församlingen den karghet förehåller att på sielfwa högtijdz dagarna stundom en half öre *Koppar Mynt* stundom inga håfworne faller.
13. Länsman Haqvirin lofvade praestera både beskedh och richtighet för dhe fattigas medel, som af arfskifften i denne tijden falla bordt dhe sammas interesse skall af kläckare och kyrckwärdar tagas i acht wedh samme och andre slijke tillfällen, såssom wedh kyrckio-gång af barnsängzqwinnor gästbordh, begrafningar etc.
14. Dhe fattige /: som intet för detta warit indehlte i wisse rotar, hwartill ock församlingen klagades warit owillig :/ befans wara 7. och dhe skohla nu indehlas så wijdt det räcker af 40. och några Röker som här finnas.
15. Matz Andersson Toppari som nu i winter på ängiarne opför ähr funnit en lijten gässe hwars moder på besagde ort skall ihiähl frusit wara, skall tillhållas att gifwa beskedh, hwarföre han, då han räddade barnetz lijf, ej sågh effter Modern, att antingen finna henne wedh lijf, eller ock åtminstone dess lijf, som sedan än ej ähr funnit.
16. Krögaren wedh Hanhikoski Jacob Johansson som medh sitt folck så sällan klagas komma till kyrckia, bör effter wederbörl. brukade admonitionis gradus lagföras derföre; men nu wedh första Ting pro absentia e visitatione.
17. Matz Krupu, som skall förwist prostituerat sin egen dotter åt Ryssarne remitteres till wärdzlig Rätt, så ock hans beskylning emot Sam. Tuuri; men hans swordom och banskap hemma drages först under gradus admonitionis.

18. Israel Holstius, öfwer hwilcken modren klagade, att han kallat henne fyllbytta, bör därföre lagföhras. Men hans förargel. förfallande medh ett qwinfolck hoos Johan Lasti bör hemmas och förtagas, och Lasti förmahnt att ej låhna honom huus därtill.

LYHENTEET

HMA	=	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
KA	=	Kirkonarkisto
OMA	=	Oulun maakunta-arkisto
rtpk	=	rovastintarkastuspöytäkirja
SKHS	=	Suomen Kirkkohistoriallinen Seura
TMA	=	Turun maakunta-arkisto
TuTA	=	Turun tuomiokapitulin arkisto
VA	=	Valtionarkisto
VMA	=	Vaasan maakunta-arkisto

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

1. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Valtionarkisto, Helsinki

Tuomiokirjoja Masku ja Mynämäki KO a 24 (1718—1720), a 25 (1722—1723).

Pohjois-Pohjanmaa KO a 34—37 (1717—1721).

Raasepori II KO a 21 (1722).

Vehmaa ja Ala-Satakunta II KO a 28 (1718—1721).

Ylä-Satakunta KO a 34 (1722).

cc 40 Piikkis och Halikko häraders dombok 1722.

Acta ecclesiastica II.

Jacob Immeniuksen päiväkirja.

Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto II Cc 1 Piispan-tarkastusten pöytäkirjat 1698—1896.

Vihdin KA III Gl 1:1 Kirkonkassan tilit 1660—1722.

Hämeenlinnan maakunta-arkisto

Hattulan KA P 2 Proste Visitations Akter.

T II 2 Räkenskapsbok för Hattula Moderkyrka 1688—1742.

Hausjärven KA T I 1 Kirkon kassan tilit 1670—1748.

Janakkalan KA P 1 Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjoja 1719—1792.

V 1 Kirkon tilit 1660—1745 ym.

Lempäälän KA II Ca 1 Piispan-tarkastuspöytäkirjat 1682—1750 ym.

III Gl 1 Kirkonkassan tilit 1661—1733.

Lopen KA J IV 1 Loppis kyrkas handlingar, bandet n:r 1.

Längelmäen KA I C 1 Kastetut 1718—, Kuoreveden tilit 1715—28, Längelmäen tilit 1718—50.

Messukylän KA III Gl 1:1 Kirkon tilit 1696—1767.

Tammelan KA I C 1 Historiakirja 1681—1704, Tilit 1663—1729.

II Cb 1 Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1666—1825.

Tottijärven KA I C 1 Historiakirja 1692—1768, Kirkon tilit 1697—1768 ym.

Urijalan KA II Cd 1 Rovastintarkastusten pöytäkirjat.

Vanajan KA T I 1 Kirkontilit 1668—1746.

Oulun maakunta-arkisto

Kemin rovastikunnan arkisto Ea 2 Tuomiokapitulilta ym. saapuneet kirjeet ja päätökset 1667—1750.

- Haukiputaan KA* III Gg 4:1 Wiinakassan tilikirja 1702—1890.
In KA II Cf 1 Piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjoja 1649—1760.
 III Gl 1:1 Kirkon tulojen ja menojen vuosittain 1661—1767.
Pudasjärven KA III Gl 1:1 Kirkon tulojen ja menojen tilit 1679—1737.
Ylikiimingin KA III Gl 1:1 Kirkon-, viini- ja köyhäinkassan tilikirja 1704—1777.

Turun maakunta-arkisto

- Turun tuomiokapitulin arkisto* F IV 3 Kertomuksia kirkkojen historiallisista muistomerkeistä.
Turun tuomiokirkon arkisto III Gm 1:9 Turun tuomiokirkon tilit 1714—1721.
Tyrvään rovastikunnan arkisto Ed 1 Konsistorin kiertokirjeet 1651—1725.
Kiskon KA II Cf 1 Akta visitationum 1689—1836.
Lemun KA III Gm 1:1 Lemo moderkyrkas räkenskapsbok 1639—1743.
Maskun KA III Gm 1:2 Kirkon tilit 1690—1725.
Ruskon KA III Gm 1:1 Kirkon tilit 1681—1741.
Vampulan KA III Ga 1 Kirkon tilit ja inventaariot 1656—.

Vaasan maakunta-arkisto

- Isonkyrön KA* II Cfg Visitationsakter 1673—1843.
Kauhavan KA III Gl 1:1 Kirkonkassan tilikirja 1697—1749.
Kuortaneen KA III Ga 1 Kirkon tilit 1686—1737, inventaariot 1697—1740.

Kirkonarkistot, joita ei ole siirretty keskusarkistoihin

- Alahärmä* Räkenskapsbok 1700—1750.
Eura XVII:1 Kirkontilit 1647—1723 ym.
Halikko III Gg 1 Inventaariot 1691—1780, Kirkontilit 1720—1797.
Hämeenkyrö Kirkonvarat 1620—1750.
 Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat.
Ikaalinen III Fa 1 Kirkonkassan tilit 1684—1764.
Ilmajoki II Cf 1 Piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjoja 1690—1838.
 II Ea 1:1 Tuomiokapitulin kirjeitä ym. 1651—1719.
 III Gl 1:1 Kirkollisten tulojen muistikirja 1715—1752.
Iniö 12¹ Inventarier och kyrkoräkenskaper 1641—1738.
Inkoo Synodal- och visitationsakter.
Jokiainen III Gl 1 Tilikirja 1650—1730.
Kalanti III Gl 1 Tilit 1714—22 ym.
Kangasala Kyrkio Räkningz Book för Kangasala 1714—1749.
Karjalohja T I 1 Kyrkoräkenskapsbok 1651—1733.
Karkku I C 1 Kirkon tilit 1641—1737 ym.
Küikka II F 1 Kirkon tilit ja inventaariot 1697—1799.
Laitila III Gl 1:1 Kirkonkassan tilikirja 1697—1754.
Loimaa III Gl 1:1 Kirkon tilit 1631—1729.
 III Gl 2:1 Alastaron kappelin tilit 1681—1743.

- Luvia* C 1 Kastetut, vihityt ja kuolleet 1681—1752.
Mouhijärvi III Gl 2 Kirkonkassan tilikirja 1639—1739.
Nousiainen II Cd 1 Tarkastuspöytäkirjoja 1692—1736, kiertokirjeitä 1709—1759 ym.
 II Cd 2 Tarkastuspöytäkirjoja 1722—1760 ym.
Nummi T I 1 Kirkon tilit 1677—1718 ym.
Nurmijärvi III 1 Piispan- ja rovastinkäräjien pöytäkirjoja
Paattinen 19 Tilit 1713—1742.
Pori III A 1 Tilikirja 1707—35 (mikrof. JK 392, TMA).
Punkalaidun II Cf 1 Piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjoja 1650—1804.
 III Gl 1 Kirkon tilit 1707—51.
Pusula I C 1 Tilit 1677—1737, kastetut ym.
Pyhäranta T I 1 Kirkon tilit 1685—1721.
Pöytyä II Ce 1 Protokollbok för biskops- och prostevisitationerna 1693—1780.
 III Ba 1 Inventaariot ja kirkontilit 1645—1734.
Rauma II Eb 1:1 Consistorii cirkulärer 1713—1754.
 III Gl 1:1 Protocollum Ecclesiae Raumoensis 1640—1810.
Ruovesi T I 1 Tilit 1717—1788.
Sahalahti G XIV 1 Kirkontilit 1652—1727.
Sauvo Kirkon tilit 1673—1749.
Teisko III Ga 2 Kirkontilit 1701—60.
Tyrvää II Cg 1 Prostevisitationsprotokoller 1698—1836.
Yläne V 2 Tilit ja inventaariot 1714—1757.

2. LÄHDEJULKAISUT

- Fellman, Isak* Handlingar och uppsatser angående Finska Lappmarken och lapparne II. Documenta historica, ed. Academia Scientiarum Fennica, II. Helsingfors 1910.
Gummerus, Jaakko Synodaalisopimus Turun hiippakunnasta Ison vihan ajalta. SKHS Pöytäk. 3 (1902—1903). Porvoo 1904.
Leinberg, K. G. Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet V. Helsingfors 1902.
Tengström, Jacob Handlingar till upplysning i Finlands Kyrko-Historia VI. Åbo 1827.

3. KIRJALLISUUS

- Alanen, Aulis J.* Isostavihasta Suomen sotaan 1700—1809. Etelä-Pohjanmaan historia IV:1. Vaasa 1948.

- Aspelin, J. R.* Kertomus Maalahden pitäjästä. Suomi II:6. Helsinki 1866.
- Brenner, Alf* Nöd- och ofärdstider. Ingå, Fagervik, Degerby I. Ekenäs 1936.
- Dreijer, Stig* Åland under stora nordiska kriget. Skrifter utgivna av Ålands kulturstiftelse V. Mariehamn 1970.
- Falander, Jacob* Berättelse om Österbottens öden under det långvariga kriget ifrån 1700 til 1721. Åbo Nya Tidningar 6—52/1789. Åbo Tidningar 24—26/1791.
- Forsman, J. R.* Suomen kirkollisten olojen uudistus ison vihan jälkeen. Turku 1899.
- Gardberg, John* Tidsåldrar och öden in till år 1721. Kimitobygdens historia I:1. Åbo 1944.
- *Vasatiden och karolinska tiden.* Karis socken från forntiden till våra dagar V. Ekenäs 1968.
- Grotenfelt, Kustavi* Piirteitä Suomen kirkon tilasta ison vihan aikana. SKHS Vuosik. V (1915). Jyväskylä 1916.
- Halme, Ritva* Pappien pako seurakunnistaan suuren Pohjan sodan aikana 1704—1716. SKHS Vuosik. 54—57 (1964—1967). Pieksämäki 1968.
- Hyötyniemi, J. E.* Kirkollisen kansanopetuksen kehitys Jokioisten seurakunnassa noin vuoteen 1850. Jokioinen 1631—1931. Forssa 1931.
- Jaakkola, Jalmari* Eurajoen kirkollisista oloista ison vihan aikana. Satakunta VIII. Vammala 1929.
- Juva, Mikko* Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhdasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600—1808). Varsinais-Suomen historia VII, 3—4. Turku 1955.
- Kallio, V. J.* Halikon historia. Forssa 1930.
- Klemetti, Heikki* Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin. Porvoo 1932.
- Koskenvesa, Esko* Rovastikuntajako Suomen itäisessä hiippakunnassa vuoteen 1741. SKHS Vuosik. 54—57 (1964—1967). Pieksämäki 1968.
- Koskimies, Y. S.* Suuren Pohjan sodan ja isonvihan aika. Hämeen historia II:2. Hämeenlinna 1960.
- Koskull, Walter von* Finlands rättsväsen under stora ofreden. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 95:3. Helsingfors 1952.
- Lehtosalo, Pirkko-Liisa* Isoviha historiankirjoituksessa. Laudaturtyö 1964. (Helsingin yliopiston historian laitoks)
- Lempiäinen, Pentti* Johannes Serlachiuksen ja Jacobus Falanderin kopio-
kirjat. SKHS Vuosik. 58—59 (1968—1969). Porvoo 1970.
- *Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa.* SKHS Toim. 73. Joensuu 1967.
- Liakka, Niilo* Ilmajoen pitäjä. Vaasa 1934.
- Lindberg, Julius* Församlingen, kyrkan och prästerskapet. Kyrkslätt förr och nu. Helsingfors 1930.
- Lindeqvist, K. O.* Hämeenlinnan kaupungin historia Ruotsin vallan aikana. Hämeenlinnan kaupungin historia II. Hämeenlinna 1926.
- *Isonvihan aika Suomessa.* Porvoo 1919.
- *Suomen oloista ison vihan aikana.* Helsinki 1886.

- Lähteenoja, Aina* Rauma 1600—1721. Rauman kaupungin historia II. Rauma 1932.
- Murman, J. W.* Anteckningar och handlingar till upplysning i Norra Österbottens historia. Suomi II: 3. Helsinki 1865.
- Oja, Aulis* Länsi-Suomen maatalous isonvihan aikana. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 86. Hämeenlinna 1956.
- Pettersson, Paul* Samuel Kiellins »kyrkioräkningar» — ett märkligt historisk dokument från Stora ofredens dagar i Sunds kyrkoarkiv. Sanct Olof 1969. Mariehamn 1969.
- Pietilä, Antti J.* Piirteitä pohjoisen ja keskisen Pohjanmaan kirkollisista ja seurakunnallisista oloista noin vuodesta 1650 vuoteen 1721. SKHS Pöytäk. 3 (1902—1903). Porvoo 1904.
- Rajainen, Maija* Luterilaisuus Venäjän valtikkan alaisena. Itä-Suomen ja Inkerin kirkon järjestelyvaiheita Uudenkaupungin ja Turun rauhohen molemmin puolin. SKHS Toim. 87. Vammala 1972.
- Tengström, J. J.* Gezelii den yngres minne. Helsingfors 1833.
- Tiitola, V.* Seurakunta- ja pitäjälämää Liedossa 1600-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Liedon historia. Turku 1931.
- Wallinheimo, J. W.* Kuvauksia muutamain Keski-Hämeen seurakuntain uskonnollis-siveellisistä oloista. SKHS Pöytäk. 8 (1907—1908). Jyväskylä 1909.
- Vikman, K. O.* Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys Ruotsin vallan aikana. Helsinki 1910.
- Österbladh, Kaarlo* Henkinen elämä vuosina 1700—1809. Etelä-Pohjanmaan historia IV: 2. Vaasa 1949.

HAKEMISTOT

1. Papit ja heidän perheidensä jäsenet, upseerit, virkamiehet, nimismiehet

- Aeimelaus, Nicolaus (Isonkyrön kirkkoherra) 61
Agricola, Elisabet (Johan Thauvoniuksen leski) 79, 105
Agricola, Georgius (Siuntion apulainen) 79, 105, 106
Agricola, Sven (Getan apul., myöh. kappalainen) 14
Ahlgren, Johan (kruununnimismies Kuortaneella) 86
Ahonius, Simon (Lopen kappalainen) 105, 106
Alanus, Henricus (Inkoon kirkkoherra) 58
Alanus, Salomon (Sundin rovasti) 14
Alftanus, Israel (Vaasan apulainen, myöh. Ylistaron kappalainen) 60, 146, 147
Amnelius, Thomas (Jokioisten kappalainen) 68
Antilius, Isaac (Iin kappalainen) 37, 44, 47, 48
Asp, Johannes (Hausjärven kappalainen) 65
Axel (kruununnimismies Kiskossa) 78
Bark, Johannes (Jokioisten kappalainen) 66
Bernstrand, Ericus (Maarian kirkkoherra) 21
Betulinus, Thomas (Alavuden kappalainen) 56
Birckalensis, Henrich (virka-asema tunteen) 16
Bjugg, Johannes (Punkalaitumen kirkkoherra) 119, 120, 138
Bolin, Gustav (kihlakunnantuomari Janakkalassa) 64
Bonelius, Sigfridus (Kuusamon kirkkoherra) 76
Cajanus, Anders (Ericus Cajanus poika, toimi Paltamossa) 26, 46
Cajanus, Ericus (Paltamon, myöh. Kemiön rovasti) 22, 26, 46
Clerck, Lorentz (Pohjanmaan maa-herra) 47, 51
Collinus, Johan (Ähtärin kappalainen) 16
Coriander, Samuel (virka-asema tunteen, v:sta 1724 apulaisena Kiikalassa) 123
Dreilich, Maria (Ericus Favorinuksen leski) 105
Drysenius, Johan (Kirkkonummen rovasti) 16, 23, 24, 58—60, 79, 80, 106
Enckell, Elias (Kangasalan kirkkoherra) 16
Enckell, Johan (ylioppilas Karkussa) 137
Erwast, Barthold (Sodankylän kappalainen) 75, 76
Escovius, Petrus (Lapin Tl. kirkkoherra) 93, 94
Falander, Jacobus (Kokkolan rovasti) 24, 35, 73, 86
Favorinus, Ericus (Lopen kirkkoherra) 105
— leski: ks. Dreilich, Maria

- Favorinus, Matthias (Hattulan kappalainen) 35
- Fontenius, Matthias (Pöytyän apulainen, myöh. kappalainen) 123, 124
- Forbus, Johan (Iin kappalainen) 37, 43, 46, 48, 51
— lapset Beata ja Samuel 43
- Forbus, Laurentius (Kemin rovasti) 17, 22, 26, 73, 75
- Forbus, Zacharias (edellisen poika, Kajaanin kirkkoherra) 73, 75
- Fortelius, Gabriel (Ulvilan ja Porin rovasti) 27, 94
- Frosterus, Ericus (Pudasjärven rovasti) 17, 25, 38, 43, 45, 47, 49, 52
- Golitsyn, Mihail (venäläinen ruhtinas) 12, 26
- Gezelius, Johannes nuor. (Turun piispa) 9, 15, 75, 76
- Gezelius, Johannes (nepos) 47
- Hacksen, Carl (nimismies Hämeen-kyrössä) 40
- Haqvirin (nimismies Ylistarossa) 148
- Heikkilä, Johan (nimismies Vähäsäkyrössä) 145, 146
- Hideen, Henricus (Kauhajoen kappalainen, toimi isonvihan aikana myös Isossa- ja Vähäsäkyrössä, Vöyrissä ja Mustasaarella) 70, 72, 80, 142—146
- Hoffren, Carolus (Närpiön kappalainen) 83—85, 111, 112, 116—118, 131
- Hoslerus, Jeremias (joko Eurajoen v. 1704 kuollut kappalainen tai v. 1713 kuollut apulainen) 104
- Ihlken, Olaus (Maalahden apulainen) 106—109
- Immenius, Jacob (ylioppilas, myöh. Vahdon kappalainen) 30
- Indelin, Jacob (Urjalan kappalainen) 140
- Jesippoff (venäläinen eversti) 57
- Junnelius, Olaus (Kuusamon kirkkoherraehdokas, k. 1717) 75, 76
- Jusselius, Christiernus (ylioppilas Lopella) 104, 106
- Keckman, Daniel (ylioppilas Iissä) 37, 44, 46, 49
- Keckman, Johannes (Iin kappalainen) 44, 46, 48, 51
- Keckonius, Johannes (Huittisten rovasti) 29
- Kempe, Laurentius (ylioppilas Jannakkalassa) 64
- Kepplerus, Alexander (tuomiokapitulin notaari) 47, 75, 76
- Krabbe, Henricus (Pöytyän kappalainen) 122, 124
- Kranck, Alexander (Rovaniemen kappalainen) 75, 76
- Lagus, Gabriel (Alavuden vt. kappalainen) 56
- Lillius, Henrik (etunimi epävarma, pappina Punkalaitumella) 120
- Linck, Samuel (Punkalaitumen kirkkoherra) 119, 120, 138
- Lithovius, Zacharias (Oulun rovasti) 46
- Lund, David (Viipurin piispa) 15
- Maexmontanus, Michael (Lempäälän kappalainen) 104
- Malm, Henricus (Urjalan, myöh. Iniön kappalainen) 139
- Marthens, Johannes (nimismies ja Inkoon kirkonisäntä) 59
- Medelplan, Daniel (kirjanpainaja) 18
- Mennander, Jonas (Pirkkalan kirkkoherra ja vt. rovasti) 26, 104
- Moliis, Henricus (pappina Maalahdella, myöh. Teuvan kappalainen) 106, 113, 116, 117, 131
- Mullander, Martinus (Kauhavan kappalainen) 24, 73
- Musalevski (venäläinen luutnantti) 103
- Orenius, Christer (Rengon kappalainen, myöh. pappina Hattulassa) 36, 64, 133

- Orenius, Ericus (Kiskon kappalainen) 78, 79
- Palander, Axelius (Kuoreveden kappalainen ja Längelmäen vt. kirkkoherra) 16
- Paulin, Arvid (Halikon apulainen) 13, 20
- Pontanus, Georgius (Janakkalan kappalainen) 64
- Prochman, Johannes (Lapuan kappalainen) 86
- Prochman, Nicolaus (Kurikan kappalainen) 54, 70, 71, 86, 87
- Randelin, Jacobus (Karjalohjan apulainen) 60
- Rein, Johan (nimismies Ilmajoella) 53, 100
- Reinius, Matthias (Laihian kappalainen) 89—92
- Revolin, Andreas (Tyrvään apulainen) 76
- Ritz, Jacobus (tuomiorovasti) 12, 13, 17, 20, 25, 29, 30, 138
- Rohkovius, Isaacus (pappina Hämeenkyrössä) 39
- Rohs (etunimi puuttuu, kihlakunnantuomari Ilmajoella) 53
- Roos, Christophorus (Kiskon kirkkoherra) 78—80
- Roos, Daniel (Lapväärtin apulainen) 95—99, 101
- Ross, Herman (professori) 47
- Rothen (etunimi puuttuu, kihlakunnantuomari Vaasassa) 129
- Rothovius, Gudmundus (pappina Hammarlandissa) 14
- Rothovius, Johannes (ylioppilas Ikaalisissa) 137
- Rubellius, Michael (Tyrvännön kappalainen) 133
- Sacklinius, Lars (Mynämäen rovasti) 31
- Sadeel, Michael (Hämeenlinnan vt. rovasti) 13, 21, 66, 133, 140, 141
- Salander, Petrus (Iin apulainen) 37
- leski: ks. Theudschovia, Catharina
- Salinius, Matthias (Pöytyän kirkkoherra) 121, 123
- Saringius, Sigfridus (Kurikan kappalainen) 143, 144, 146
- Schmidtfelt (laamanni, kyseessä ilmeisesti Christian Joachim Schmiedefelt) 53, 96, 143
- Schytterus, Johannes (Lopen kirkkoherra) 105
- samanniminen poika (ylioppilas Lopella) 106
- Serlachius, Petrus (Pernajan rovasti) 16
- Sevonius, Johan (Kiskon kappalainen) 77, 79
- Sivonius, Henric (pappina Hattulassa) 35, 36, 133
- Sivonius, Johannes Ks. Sevonius, Johan
- Stenbergius, Eric (Halikon kirkkoherra ja vt. rovasti) 13, 21
- Stenbäck, Josephus (Ilmajoen apulainen) 52—54, 86
- Stenstrand, Johan (Iin kirkkoherra) 37, 41, 43, 50
- Stetken (everstiluutnantti Ahlaisista, kyseessä ilmeisesti Ivangorodissa v. 1704 kuollut ev.luutn. Magnus Christian von Stefken) 94
- Ståhlberg, Georg (Rauman rovasti) 15, 28, 94, 95
- Tacku, Matthias (Punkalaitumen apulainen) 120, 138
- Tammelander, Jacobus (Tammelan kappalainen) 125
- Tammelinius, Matthias (Mouhijärven kirkkoherra ja vt. rovasti) 12, 17, 29, 39, 40, 77, 120, 135, 136
- Taulerus, Johannes (Hämeenkyrön kappalainen) 38
- Thauvonius, Johan (Kiskon kirkkoherra) 79
- leski: ks. Agricola, Elisabeth

- Thauvonius, Jonas (Vihdin rovasti) 105
- Theudschovia, Catharina (Petrus Sallanderin leski) 37
- Tuderus, Johannes (Kemin v. 1699 kuollut rovasti) 74
- Turovius, Johannes (Huitistien kappalainen) 29
- Uhlbergius, Zachris (Iin kirkkoherra) 41
- Ulberg, Petrus (Iin kappalainen) 37, 44, 49
- Uppa, Mats (nimismies Närpiössä) 82, 115, 117
- Utter, Johannes (Oriveden kirkkoherra ja vt. rovasti) 16, 17, 24
- Verander, Gabriel (Teerijärven kappalainen) 24
- Vhael, Bartholdus (Pohjanmaan rovasti) 5, 11, 12, 19, 26, 57, 63
- Wallenius, Jeremias (Vehmaan kirkkoherra ja vt. rovasti) 17, 30, 31, 123, 125
- Wallinus, Simon (Urjalan v. 1713 kuollut kirkkoherra) 139
- Wallinus, Israel (Urjalan kirkkoherra) 139
- Wehter, Jacob (kruununnimismies Iissä) 48, 51
- Welinus, Johan (Lapin Tl. kirkkoherra) 93
- Wessman, Nicolaus (Mynämäen kappalainen) 122
- Widbäck (etunimi puuttuu, nimismies Laihialla) 92
- Wirtzenius, Andreas (Tyrvään kirkkoherra) 134, 135
- Witte, Herman (Turun piispa) 19
- Zidbäck, Johannes (Tammelan kirkkoherra ja rovasti) 28, 129

2. Kansanmiehet ja -naiset

Etunimet säilytetty lähteiden ilmaisemassa ruotsalaisessa asussa. Sulkeissa oleva paikannimi tarkoittaa kyseisen henkilön kotiseurakuntaa.

- Airikkala, Johan (Jokioisten kuudennusmies) 68
- Anders (Ylistaron suntio) 147
- Anders Andersson (Korsnäsän kirkonisäntä ja Närpiön väliaikainen lukkari) 82, 112
- Anders Jakobsson (Närpiö) 114, 118
- Anders Johansson (Hattula) 36
- Anders Larsson (Janakkalan kirkonisäntä) 65
- Anders Matsson (Kauhava) 92
- Anders Nisiussan (Kurikka) 89
- Anders Persson (Ilmajoki) 54
- Anders Thomasson (Isokyrö) 62
- Anna Andersdotter (Hämeenkyrö) 40, 137
- Anna Johansdotter (Isokyrö) 61
- Anna Larsdotter (Teuva) 133
- Anna Thomasdotter (Teuva) 133
- Arved Matz (Lapväärtti) 97
- Asu, Jakob Jakobsson (Isokyrö) 62
- Backman (raatimies, lähemmät tiedot puuttuvat) 76
- Beata Erstdotter (Lapväärtti) 100
- Beata Michelsdotter (Närpiö) 118
- Beata Simonsdotter (Korsnäs) 85
- Beata Thomasdotter (Korsnäs) 85
- Bengt Persson (Jokioinen) 69
- vaimo: Saara 69
- Berg, Mats (Maalahti) 109
- Bertil Larsson (Kurikka) 89
- vaimo: Maria Bengtsdotter 89
- Bertil Matsson (Laihian suntio) 92
- Brita Abramsdotter (Hämeenkyrö) 40, 137
- Brita Jöransdotter (Vähäkyrö) 145

- Brita Matsdotter Ks. Koskela, Jakob
 Brita Mårtensdotter (Jokioinen) 69
 Brita Olofsdotter (Isokyrö) 62
 — veli: Jakob 62
 Brita Staffansdotter (Isokyrö) 63
 Brita Thomasdotter (Ikaalinen) 136
 Brän, Simon (Närpiö) 111, 113
 Buldaen, Elisabet (Vähäkyrö) 144
 Chiruska (venäläinen kasakka) 109
 Clemet (Jokioisten kuudennusmies) 68
 Cura Ks. Olof Henriksson
 Edkman, Erik (Lempäälä) 104
 Elias Matsson (Kauhajoki) 72
 Elias Matsson (Tammela) 127
 Elin Persdotter (Karkku) 136
 Erik Hindersson (Hendersson; Närpiö) 114, 118
 Erik Johansson (Korsnäs) 85
 Erik Johansson (Lapväärtti) 99
 Erik Mårtensson (Korsnäs) 82
 Erik Mårtensson (Närpiö) 114, 118
 Eskola, Thomas Henriksson (Jokioinen) 69
 Forsse, Mårten (Närpiö) 118
 Gabel, Simon (Ylimarkku) 114, 118
 Grels Michelsson (Vähänkyrön lukkari) 144
 Gulmes, Anna (Lapväärtti) 99
 Gulmes, Jakob Matsson (Lapväärtti) 100
 Halonen, Thomas (Iin kuudennusmies) 37
 Hans Henriksson (Hendersson; Närpiö) 110, 112
 — vaimo: Susanna 110, 112
 Hans Johansson (Isokyrö) 62
 Hasku, Jöran (Laihia) 92
 Heikfolk, Anders (Ylimarkku) 110, 113
 Henrik Johansson (Urjalan kirkonisäntä) 139
 Henrik Larsson (sotilas Laihialla) 92
 Herttua (etunimi puuttuu, Ylistaro) 147
 Hinrik Hindersson (Hattula) 36
 Hintze, Johan (Lapväärtti) 100
 Hoiska (etunimi puuttuu, Kurikka) 88
 Holikko, Karl (Ylistaron kirkonisäntä) 147
 Holstius, Israel (Ylistaro) 149
 Håman, Hans (Korsnäs) 82, 83, 85
 Hägg, Johan Persson (Närpiön lukkari) 112, 117
 Ingrid (Janakkalan Valkamasta) 65
 Isak Mårtensson (Kauhajoki) 72
 Israel (Isonkyrön lukkari) 61
 Jaara, Jakob (Ii) 45, 48
 Jakku, Jakob (Ii) 51
 Jakob (talonpoika Lempäälästä) 103
 Jakob Ersson (Närpiö) 111, 113
 Jakob Hansson (Vähäkyrö) 145
 Jakob Johansson (Hattula) 36
 Jakob Johansson (Vampula) 138
 Jakob Johansson (Ylistaro) 148
 Jakob Michelsson (Ilmajoki) 54
 Jakob Olofsson (Inkoo) 59
 — vaimo: Maria Henriksdotter 59
 —60
 Jakob Olofsson (Isokyrö) 62
 — sisar: Brita 62
 Jakob Thomasson (Ilmajoki) 56
 Johan Danielsson (Ilmajoki) 57
 — leski: Maria Jöransdotter 57
 Johan Grelsson (Lappi TL) 94
 Johan Matsson (Isojoki) 97
 Johan Persson (Kauhajoen lukkari) 71
 Johan Persson (Teuva) 133
 Johan Simonsson (rakuuna Hausjärvellä) 65
 Jolkka, Jöran (Isokyrö) 61
 Jonas (satulaseppä Vaasassa) 143
 Jordman (etunimi puuttuu, Vähänkyrön lukkari) 144
 Josef Henriksson (Ilmajoki) 53
 Jouppila, Henrik (Ilmajoki) 54
 Junni, Johan (Iin kirkonisäntä) 43
 Jöran Matsson (Kurikan kirkonisäntä) 87, 89
 Kaisa Jakobsdotter (Korsnäs) 82

- Kanniainen, Erik (Iin kuudennus-
mies) 37
- Karin Jakobsdotter (Ilmajoki) 54
- Kauppola, Anders (Teuvan kir-
konisäntä) 132
- Kautto, Henrik (Teuva) 115
- Keta, Simon Matsson (Laihia) 91
- Kiikka, Johan Jöransson (Ilmajoki)
55
- Kinttu, Anna Persdotter (Ii) 48
- Kirmo, Karl (Ikaalinen) 89
- Kirstin Eriksdotter (Inkoo) 60
- Kirstin Mårtensdotter (Tyrvää) 135,
137
- Kiuttu, Liisa (Ii) 45
- Klemet Ks. Clemet
- Korsberg, Mårten (Korsnäsän luk-
kari) 82, 83
- Korvala, Joakim (Iin kirkonisäntä)
42
- Koskela, Jakob (Isokyrö) 62
— vaimo: Brita Matsdotter 62
- Krupu, Mats (Ylistaro) 63, 148
- Krutar, Liisa (Vähäkyrö) 145
- Kukkola, Staffan (Iin kirkonisäntä)
44
- Kyyny, Gustaf (Kauhajoki) 71, 72
- Langius, Johan (Kauhajoen ent. luk-
kari) 71
- Lars Michelsson (Lapväärtin lukka-
ri) 96, 99
- Lasti, Johan (Ylistaro) 149
- Laurila, Henrik Andersson (Vähän-
kyrön kirkonisäntä) 144
- Laurinen, David (Lapväärtti) 100
- Liisa Johansdotter (Isokyrö) 61
- Liisa Johansdotter (Lappi Tl.) Ks.
Sukkala, Erik
- Liisa Simonsdotter (Isokyrö) 62
- Lisbeta Jöransdotter (Hämeenkyrö)
40, 137
- Lusa, Erik (Ilmajoki) 54
- Maijala, Erik Grelsson (Lappi Tl.) 94
- Mairo, Jakob (Vähäkyrö) 145
- Majalainen, Johan (Ylistaro) 147
- Malin Simonsdotter (Närpiö) 118
- Margeta Henriksdotter (Maalahti)
109
- Margeta Hermansdotter (Lapväärt-
ti) 100
- Margeta Michelsdotter (Ilmajoki) 53
- Margeta Michelsdotter (Närpiö) 114,
118
- Maria Bengtsdotter Ks. Bertil Lars-
son
- Maria Bertilsdotter (Vampula) 138
- Maria Danielsdotter (Laihia) 91
- Maria Grelsdotter Ks. Michel Hans-
son
- Maria Henriksdotter Ks. Jakob
Olofsson
- Maria Henriksdotter (Urjala) 141
- Maria Johansdotter (Korsnäs) 85
- Maria Jöransdotter Ks. Johan Da-
nielsson
- Maria Matsdotter (Hausjärvi) 65
- Maria Persdotter (Lapväärtti) 100
- Maria Simonsdotter (rakuunanvai-
mo Jokioisista) 69
- Maria Thomasdotter (Isokyrö) 62
- Maria Thomasdotter (Kurikka) 87
- Marina Grelsdotter Ks. Michel
Hansson
- Marttila, Nils Eskilsson (Kurikka)
87
- Mats (Tammela) 127—128
- Mats Andersson (Ilmajoki) 100
- Mats Eriksson (Ilmajoki) 56
- Mats Ersson (Laihia) 91
- Mats Ersson (Lapväärtti) 100
- Mats Jakobsson (Iin lukkari) 37
- Mats Jakobsson (Ikaalinen) 136
- Mats Johansson (Korsnäs) 82, 85
- Mats Matsson (Korsnäs) 83
- Mats Nilsson (Kauhajoen lukkari) 71
- Mats Simonsson (Lapväärtti) 100
- Meckeri (etunimi puuttuu, kyseessä
ilmeisesti Janakkalan lukkari Ja-
kob Meckarin) 64, 65
- Melko, Simon (Lopen kirkonisäntä)
105

- Michel Hansson (Ylimarkku) 110, 112
 — vaimo: Marina Grelsdotter 110, 113
 Michel Henriksson (Laihia) 92
 Mikkilä, Jakob (Teuva) 116
 Mononius, Michel (Teuvan lukkari) 130, 131
 Mullo, Mats (Vähäkyrö) 145
 Mullo, Simon Thomasson (Vähäkyrö) 145
 Mullo, Thomas (Vähäkyrö) 145
 Mullovius, Henrik (Vähäkyrö) 145
 Munk, Jakob Henriksson (Isokyrö) 62
 Mustasuu (vaimo Isostakyröstä) 62
 Mylläri, Michel Markusson (Teuva) 132
 — poika: Michel 132
 Mårten Andersson (Vähänkyrön lukkari) 144
 Mårten Eriksson (Korsnäs) 85
 Mårten Larsson (Korsnäs) 84
 Mårten Simonsson (Maalahti) 109
 Mäyrä, Henrik Johansson (Kuortane) 147
 Niemelä, Olof (Ii) 16
 Nils Adamsson (Abramsson; Hämeenkyrö) 40, 137
 Nisius Jakobsson (Kurikka) 89
 Noukki, Valborg (Lapväärtti) 100
 Nygål, Anders (Närpiö) 115
 Nyyssö (etunimi puuttuu, naisleski Ylistarosta) 61
 Obb, Mats (Korsnäs) 82
 Olof (Inkoo) 60
 Olof Andersson (Sodankylä) 74
 Olof Henriksson Cura (Inarin kirkonisäntä) 75
 Olsboo (»inspector», lähemmät tiedot puuttuvat) 76
 Öperg Ks. Åberg
 Oravala, Simon (Iin kuudennusmies) 37
 Orhainen, Henrik (Kurikka) 88
 Panula, Mats (Kauhajoen kirkonisäntä) 71
 Partula (Perttula?), Peter Jakobsson (Teuvan kirkonisäntä) 115, 116, 118, 132
 Pederström (etunimi puuttuu, Inkoon lukkari) 59
 Per Jakobsson Ks. Partula, Perttula Pernu, Jakob (Ii) 42
 Pero, Anders Michelsson (Lapväärtin kirkonisäntä) 96
 Perta, Johan (Ikaalinen) 136
 Perttula Ks. Partula
 Pihlkar, Daniel (kauppias ja raatimies Oulusta) 43
 Portina, Lucretia (Ilmajoki) 57
 Pott, Simon (Korsnäs) 81, 85
 Pouru, Bengt (Punkalaidun) 120
 Pouru, Bertil (Punkalaidun) 120
 Ravall, Jacob (Ylimarkku) 110
 — vaimo: Agda (Agatha) 110, 113, 114, 118
 — tytär: Anna 113
 Reikki, Johan (Ii) 46
 Rein, Mats (Isonkyrön kirkonisäntä) 60, 61
 Renko, Eskil (Isokyrö) 62
 Rikala, Thomas (Hämeenkyrö) 40, 137
 Rip, Nils (Teuvan kirkonisäntä) 132
 Risku, Sigfred (Laihia) 91
 Rähkä, Johan (Ii) 45
 Saara Ks. Bengt Persson
 Saara Eriksdotter (Tyrvää) 133, 137
 Samuel Henriksson (Laihia) 91
 Scharfelt, Elisabet (Urjala) 141
 Scharfelt, Maria (Urjala) 140, 141
 Sigfred Bengtsson (Pirttikylä) 84
 Simon Bertilsson (Tammelan lukkari) 127
 Simon Hansson (Korsnäs) 81
 Simon Jakobsson (Lappi Tl.) 94
 Simon Thomasson (Vähäkyrö) 145
 Snäck, Jakob (raatimies Tammisaa-resta) 59

- Solla, Mats (Jokioisten kuudennusmies) 68
- Staaf, Erik Matsson (Sulvan kuudennusmies) 109
- Stark, Margeta Ersdotter (Maalahti) 109
- Sukkala, Erik (Vehmaalta) 93
— vaimo: Liisa Johansdotter (Lappi Tl.) 93
- Suksi, Jakob (Teuva) 129
- Suksi, Johan (Teuva) 133
- Susanna Ks. Hans Henriksson
- Susanna Jakobsdotter (Ylistaro) 147
- Susanna Olofsdotter (Kurikka) 87
- Susanne Jöransdotter (Kurikka) 89
- Sven Andersson (siltavouti Lapväärtistä) 99
- Tala, Jöran (Urjala) 141
- Tammelin (etunimi puuttuu, »räntmästare» Kiskosta) 78
- Thomas Andersson (Ahlaisista, venäl. nimi Iwan Tolmatziof) 93
- Thomas Jöransson (Hattula) 36
- Thomas Matsson (Isokyrö) 62
- Tikka, Brita Eskilsdotter (Ii) 51
- Tirilä, Jakob (Jokioisten kuudennusmies) 68
- Tiro, Krister (Lempäälä) 103
- Tolmatziof, Iwan Ks. Thomas Andersson
- Toppari, Mats Andersson (Ylistaro) 148
- Torsse, Mårten (Ylimarkku) 114
- Tummunki (naisleski Isostakyröstä, etunimi puuttuu) 62
- Tuokko (Tuokkola), Sigfred (Teuvan kirkonisäntä) 116, 132
- Tuuri, Samuel Johansson (Isokyrö) 63, 148
- Uhstenius, Johan Olofsson (Iin lukkari) 42
- Uppa, Johan Persson (Teuva) 115, 129
- Uppa, Michel (Teuva) 115
- Vainiola, Mats (Iin kirkonisäntä) 37
- Valentin Thomasson (Ilmajoki) 53
- Valborg Henriksdotter (Ilmajoki) 54
- Valborg Johansdotter (Vähäkyrö) 145
- Valborg Jöransdotter (Isokyrö) 63
- Valborg Olofsdotter (Ikaalinen) 136
- Vendela Jöransdotter (Ilmajoki) 100
- Virkkunen, Gabriel (Ii) 42
- Virkkunen, Karl (Ii) 45
- Vuohiluoma, Simon Bertilsson (Ilmajoki) 53
- Väänänen, Johan (Iin kuudennusmies) 37
- Zacharias Jöransson (Kiskon kirkonisäntä) 78
- Åberg, Mats (Korsnäs) 81

3. Paikannimet

(Kappeliseurakuntien tarkkuudella)

- Ahlainen (Hvittisbofjärd) 94
- Ahvenanmaa (Åland) 14
- Alahärmä (Härmä) 24, 35
- Alastaro 20, 29, 139
- Alavus (Alavo) 56
- Artjärvi 12
- Birkala Ks. Pirkkala
- Björneborg Ks. Pori
- Borgå Ks. Porvoo
- Egentliga Finland Ks. Varsinais-Suomi
- Ekenäs Ks. Tammisaari
- Etseri Ks. Ähtäri
- Eura 28
- Eurajoki (Euraäminne) 10, 104
- Finström 14
- Gamlakarleby Ks. Kokkola
- Halikko 13, 20, 21

- Hammarland 14
 Hattula 16, 21, 35, 133
 Haukipudas 25, 36, 44, 46, 48—51
 Hausjärvi 21, 64, 65
 Helsinki (Helsingfors) 15
 Helsinki pit. (Helsinge) 15, 16, 23
 Huittinen (Hvittis) 29, 120, 139
 Hvittisbofjärd Ks. Ahlaine
 Häme (Tavastland) 10, 11, 12
 Hämeenkyrö (Tavastkyro, Kyro) 17, 29, 38, 39, 137, 139
 Hämeenlinna (Tavastehus, Tavastborg) 13, 16, 21
 Härmä Ks. Alahärmä
 Ii (Ijo) 15—17, 25, 38, 41, 44, 46, 47, 49, 50
 Iitti 12
 Ikaalinen (Ikalis) 29, 89, 99, 136, 137, 139
 Ilmajoki (Ilmola) 10, 26, 27, 52, 54, 57, 62, 86, 100, 143
 Inari 74, 75
 Iniö 30
 Inkerinmaa (Ingermanland) 40
 Inkoo (Ingå) 23, 58
 Isojoki (Storå) 27, 95—99
 Isokyrö (Storkyrö) 27, 60, 146
 Janakkala 21, 64—66
 Jokioinen (Jokkis) 19, 28, 66
 Jurva 92
 Kajaani (Kajana) 22
 Kalajoki 11
 Kalanti Ks. Uusikirkko Tl.
 Kangasala 16, 24, 69
 Karjaa (Karis) 23
 Karjalohja (Karislojo) 23, 78
 Karkku 29, 136, 137, 139
 Kauhajoki 27, 70, 71, 100, 143
 Kauhava 24, 73, 92
 Kemi 17, 22, 26, 54
 Kemijärvi (Kemiby, Kemiträsk) 74
 Kemin rovastikunta 15, 22
 Kemiö (Kimito) 22, 46
 Kiikka 29, 76
 Kiiminki 25, 38, 44, 48
 Kirkkonummi (Kyrkslätt) 16, 23
 Kisko 19, 23, 77—79
 Kittilä 74
 Koivulahti (Kvevlaks) 27, 80
 Kokkola (Gamlakarleby) 24
 Korppoo (Korpo) 11
 Korsnäs 27, 81—83, 116
 Kuorevesi 16, 24
 Kuortane 24, 56, 86, 147
 Kurikka 27, 57, 70, 86, 87, 143
 Kuusamo 22, 75
 Kvevlaks Ks. Koivulahti
 Kyrkslätt Ks. Kirkkonummi
 Kökar 14
 Laihia 27, 86, 89
 Laitila 11, 28
 Lappi (Lapland, maakunta) 73
 Lappi Tl. (Lappo i Åbo län) 15, 28, 93, 94
 Lapua (Lappo i Vasa län) 24, 56, 86, 92, 147
 Lapväärtti (Lappfjärd) 27, 95, 98
 Lempäälä (Lembois) 26, 101, 103, 104
 Lemu (Lemo) 30
 Lillkyrö Ks. Vähäkyrö
 Lohja (Lojo) 20, 23
 Lohtaja 11
 Loimaa (Loimijoki) 20, 29, 139
 Loppi (Loppis) 23, 104
 Luvia 10
 Längelmäki 16, 24
 Maalahti (Malaks) 11, 27, 106, 108
 Maria (S:t Marie) 21
 Masku 12, 30
 Messukylä (Messuby) 26, 109
 Mikkeli (S:t Michel) 15
 Mouhijärvi 12, 29, 137, 139
 Mustasaari 80, 108 Ks. myös Vaasa
 Mynämäki (Virmo) 12, 17, 30, 31, 122
 Nousiainen (Nousis) 20, 30, 31
 Nummi (Nummis) 20, 23
 Nurmijärvi 16
 Nykarleby Ks. Uusikaarlepyy
 Nykyrka Ks. Uusikirkko
 Närpiö (Närpes) 11, 27, 83, 100, 110, 111, 114, 116, 131
 Oripää 122—124

- Orivesi 16, 24
 Oulu (Ulo, Uleåborg) 15, 43
 Oulun rovastikunta 15, 25
 Paattinen 21
 Paltamo (Paldamo) 22, 25, 26, 46, 47
 Pernaja (Pernå) 16
 Petolahti (Petalaks) 84
 Pietari (S:t Petersburg) 59, 60
 Pirkanmaa 12
 Pirkkala (Birkala) 26
 Pirttikylä (Pörtom) 27, 84, 111, 113, 116
 Pohjanmaa (Österbotten) 11, 12, 15, 19, 26
 Pori (Björneborg) 11, 27, 94
 Porvoo (Borgå) 15, 16
 Pudasjärvi 15, 17, 25, 44
 Punkalaidun (Pungalaitio) 29, 119, 139
 Pusula 23
 Pyhäjoki 11
 Pyhämaa 11, 28
 Pyhärinta (Rohdainen) 28
 Pälkäne 18
 Pörtom Ks. Pirttikylä
 Pöytyä (Pöytis) 30, 121, 123, 124
 Rauma (Raumo) 11, 15, 28
 Renko (Rengo) 64, 65
 Rohdainen Ks. Pyhärinta
 Ruovesi 16, 17, 20, 24
 Rusko 30
 Sahalahti 21
 Satakunta 12
 Sauvo 20, 22
 Sipoo (Sibbo) 11
 Sodankylä 74
 Sompio 74
 Sotkamo 25, 46, 47
 Storkyrö Ks. Isokyrö
 Storå Ks. Isojoki
 Sulva (Solv) 27, 106, 108, 109
 Sund 14
 Sundskär Ks. Vårdö
 Suomusjärvi 23, 79
 Tammela 13, 19, 28, 125
 Tammisaari (Ekenäs) 59
 Tavastborg, Tavastehus Ks. Hämeenlinna
 Tavastkyro Ks. Hämeenkyrö
 Tavastland Ks. Häme
 Teerijärvi (Terjärv) 24
 Teisko 26
 Teuva (Östermark) 27, 112, 115—118, 129, 131
 Tornio 26
 Tottijärvi 26
 Turku (Åbo) 12, 15, 20—22, 26, 104, 128
 Tyrvääntö 21, 133
 Tyrvää (Tyrvis) 29, 134, 135, 137, 139
 Tyrvään rovastikunta 12, 17, 29, 136
 Uleåborg Ks. Oulu
 Ulvila (Ulfsby) 27
 Urjala (Urdiala) 12, 19, 21, 139, 140
 Uusikaarlepyy (Nykärläby) 11, 37, 44, 110
 Uusikirkko Tl. (Nykärika i Åbo län) 12, 28
 Vaasa (Vasa) 12, 26, 27, 91, 107, 114, 129, 142, 145—147 Ks. myös Mustasaari
 Vahto 30
 Vakka-Suomi 12
 Vampula 29, 138, 139
 Vanaja (Vånå) 21, 65
 Varsinais-Suomi (Egentliga Finland) 18
 Vehmaa (Vemo) 17, 30, 93
 Vesilahti (Vesilaks) 26
 Vihti 23
 Viipuri (Viborg) 10, 15
 Virmo Ks. Mynämäki
 Vånå Ks. Vanaja
 Vårdö 14
 Vähäkyrö (Lillkyrö) 27, 57, 72, 143
 Vöyri (Vörå) 11, 70, 143
 Ylikiminki Ks. Kiiminki
 Ylimarkku (Övermark) 85, 110—114
 Ylistaro 27, 60, 61, 146

Yläne 30

Åbo Ks. Turku

Åland Ks. Ahvenanmaa

Ähtäri (Etseri) 16, 17, 24

Österbotten Ks. Pohjanmaa

Östermark Ks. Teuva

Överkimingi Ks. Kiiminki

Övermark Ks. Ylimarkku

ZUSAMMENFASSUNG

Die Visitationsprotokolle des Bistums Turku aus der Zeit des Grossen Unfriedens (1714—21)

Die letzte Periode des grossen Nordischen Krieges, in welcher Finnland von der russischen Armee besetzt war, ist man gewohnt als »Grosser Unfriede« zu bezeichnen, weil das Land damals viele Gewalttaten, Plünderungen und materielle Vernichtung zu ertragen hatte. Die ältere Geschichtsforschung richtete ihr Augenmerk einseitig auf jene negativen Erscheinungen und erstellte damit das Bild einer nahezu alles vernichtenden Periode. Die neuere Forschung hat dieses Bild beträchtlich verändert, indem sie bestrebt war, neben den Zerstörungen auch zu klären, in welchen Formen und auf welche Weisen das Leben weiterging. Dabei konnte man feststellen, dass die Zerstörungen in verschiedenen Gebieten recht unterschiedlich waren. Ebenso wurde festgestellt, dass der Grosse Unfriede ganz offensichtlich in zwei Perioden zerfällt. Die Zerstörungen geschahen vor allem in der Anfangsperiode (1714—16), wohingegen sich die Verhältnisse in den Jahren 1717—21 mehr und mehr normalisierten. Das Rechtswesen konnte man unter Mithilfe der russischen Besatzungsbehörden wieder seine Funktionen aufnehmen lassen, ebenso erholten sich auch die Landwirtschaft und das übrige wirtschaftliche Leben. Der Wiederaufbau kam schon merklich früher in Gang, als der am 30. 8. 1721 geschlossene Friede.

Die Bischöfe und übrigen Mitglieder der Domkapitel der beiden finnischen Bistümer (Turku und Viborg) waren bei Herannahen der Russen nach Schweden geflohen. Ebenso floh ein beachtlicher Teil der übrigen Pfarrerschaft, u.a. der grösste Teil der Länspröpste. Das Gemeindeleben wurde gestört und die von der Kirche der Orthodoxie geschaffene reguläre Visitationsinstitution zerfiel. Die Verbindung zu dem in Schweden arbeitenden Exil-Domkapitel konnte nur von den nördlichsten Gebieten Finnlands aus aufrecht erhalten werden, die die Russen nicht ständig besetzt hielten. Im Jahre 1717 wurde durch die Russen in Turku ein provisorisches Domkapitel gebildet, dessen Vorsitzender Hauptpastor Jacobus Ritz von Somero war. Durch seine Initiative kam die regelmässige Visitationstätigkeit wieder in Gang, nachdem die vakanten Propstämter mit einstweiligen Amtsträgern besetzt worden waren. Nur in den am schlimmsten zerstörten Teilen des Landes (Åland und ein Teil von Nord-Österbotten) scheinen die Visitationen nicht vor Beendigung des Krieges abgehalten worden zu

sein. Alles in allem sind Nachrichten von über 130 Visitationen in über 70 Gemeinden erhalten. Diese sind auf den Seiten 20—31, geordnet nach Propsteien, verzeichnet.

Den Hauptteil des Werkes bilden die von den Visitationen in verschiedenen Archiven erhaltenen Protokolle, die in der den finnischen Ortsnamen entsprechenden alphabetischen Reihenfolge veröffentlicht werden. Sofern die Antwort des Domkapitels auf die Visitationsprotokolle noch erhalten ist, wird auch diese veröffentlicht. In einigen Fällen ist nur die Antwort erhalten nicht aber das Protokoll. Die detaillierte Analyse des Inhalts der Protokolle überlässt der Herausgeber einer späteren Untersuchung. Alle aufgenommenen Dokumente betreffen das Bistum Turku. Vom Bistum Viborg sind aus der Zeit des Grossen Unfriedens nur zwei Visitationsprotokolle erhalten, die im Zusammenhang mit anderen alten das Bistum Viborg betreffenden Dokumenten veröffentlicht werden sollen.

XXVIII.	Juhlajulkaisu J. Gummerukselle ja M. Ruuthille	5:—
XXX.	Jaakkola, Vanhimmat historialliset kopiokirjamme	5:—
XXXI.	Krook, Väckelserörelserna i Österbottens svenska församlingar under 1800-talet	10:—
XXXII.	Lehtonen, Die livländische Kirchenordnung des Johannes Gezelius	5:—
XXXIV, XXXVI.	Österblad, Pappissäätö Suomen valtiopäivillä 1809—1906 I—II (I 4:—, II 6:—)	10:—
XXXV, XXXVII.	Jonas Lagus, Brev och skrifter I—II à 3:—	6:—
XXXVIII: 1.	Rosenqvist, Det liturgiska arbetet i Finland I	5:—
XXXIX.	Holmström, Eerikki Eerikinpoika Sorolainen	5:—
XLI.	Ur Alfr. Kihlmans brevväxling	6:—
XLII.	Björklund, Suomen papisto 1800-luvulla	4:—
XLIV: 1—3.	Gummerus, Agricolan Rukouskirja I—III (I—II à 6:—, III 8:—)	20:—
XLV: 2.	Maliniemi, De Sancto Henrico II	10:—
XLVI.	Juhlakirja SKHS:n täyttäessä 50 vuotta	4:—
XLVII.	Xenia Ruuthiana	8:—
XLVIII.	Newman, Edvard Björkenheim I	5:—
L: 1—3.	Laestadius, Dårhushjonet I—II à 10:—, III 15:—	35:—
52.	Ramus virens in honorem Aarno Maliniemi	6:—
53.	Paunu, Torsten Thure Renvall	5:—
54.	Niemi, Suomalaisen virsikirjan uudistaminen vuoden 1886 viralliseksi virsikirjaksi	5:—
58.	Pirinen, Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla	10:—
59.	Nokkala, Tolstolaisuus Suomessa	12:—
60.	Parvio, Isaacus Rothovius	10:—
61.	Juva, Valtio Kirkosta kansankirkoksi	15:—
62.	Pirinen, Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa	10:—
63.	Näsman, Baptismin i svenska Österbotten 1868—1905	10:—
64.	Lempiäinen, Rippikäytäntö Suomen kirkossa uskonpuhdistuksesta 1600-luvun loppuun	10:—
65.	Kuoppala, Suomen papisto ja työväenliikkeen kehitys 1863—1899	10:—
66.	In arce et vigilia. In honorem Ilmari Salomies	8:—
67: 1.	Blomstedt-Matinolli, Turun hiippakunnan palmenmuisto 1554—1809 I (Ahlainen—Hailuoto)	7:—
68.	Murtorinne, Papisto ja esivalta routavuosina 1899—1906	10:—
69.	Lempiäinen, Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla	10:—
70.	Parvio, Canon Ecclesiasticus	10:—
71.	Ojanen, Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla	10:—
72.	Laasonen, Pohjois-Karjalan luterilainen kirkollinen kansankulttuuri Ruotsin vallan aikana	15:—
73.	Lempiäinen, Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa	20:—
74.	Raittila, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia	18:—
75.	Tamminen, Kansakoulun uskonnon opetussuunnitelma vuosina 1912—1939	15:—
76.	Larkio, Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä	17:—
77.	Widén, Prästmötet i Åbo stift 1629—1864	20:—
78.	Isalo, Suomen koulujen uskonnonopetus 1843—1883	20:—
79.	Veikkola, Teologinen lauantaiseura kirkon puolustajana suurlakon jälkeisenä aikana 1905—1914	15:—
80.	Virkkala, Emil Teodor Gestrin ja satakuntalainen pyhäliike (SLEY)	

81. <i>Salminen, Johannes</i> Raumannus	15:—
82. <i>Setälä, Suomalaista kirkollista idänpolitiikkaa 1917—1944</i>	15:—
83. <i>Laasonen, Vanhan kirkollisuuden hajoaminen Pohjois-Karjalassa</i>	18:—
84. <i>Rimpiläinen, Lätisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isoavihaa</i>	25:—
85. <i>Jääskinen, The Icon of the Virgin of Konevitsa</i>	30:—
86. <i>Murtorinne, Risti hakaristin varjossa</i>	26:—
87. <i>Rajainen, Luterilaisuus Venäjän valtikan alaisena</i>	12:—
88. <i>Sandholm, Kyrkan och hospitalshjonen</i>	30:—
89. <i>Mielonen, Suomen papisto ja alkoholikysymys 1859—1886</i>	25:—
90. <i>Lempiäinen, Turun hiippakunnan tarkastuspöytäkirjat isonvihan ajalta</i>	
91. <i>Rajainen, Naisliike ja sukupuolimoraali</i>	

Näitä kirjoja saadaan kirjakaupoista. Seuran jäsenet saavat julkaisut alennuksella. Kirjatilauksia ottaa vastaan Seuran sihteeri apul.prof. Pentti Lempiäinen (Alkutie 36 E, 00660 Helsinki 66), jolle myös jäseneksi pyrkivät voivat ilmoittautua.

Samfundets publikationer erhållas genom alla boklådor. Samfundets sekreterare är bitr.prof. Pentti Lempiäinen (Alkuvägen 36 E, 00660 Helsingfors 66).